

Nr 1 (25) - Styczeń 2001

ISSN 1234-5725

Wież i Doradztwo

Pismo Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego

**Co ze statutem prawnym
doradztwa rolniczego w Polsce?**

ISSN 1507-7705
NR 4

Indeks 320269
2000 rok

Cena 3 zł

Gościńska Polska

wieś zaprasza

PRZEWODNIK PRZEWODNIK PRZEWODNIK PRZEWODNIK

Przewodnik „Gościńska Polska Wieś Zaprasza“ ukazuje się cztery razy w roku i dostępny jest w prenumeracie i sprzedaży kioskowej w sieci RUCH S.A.

Korespondencję należy kierować na adres:

„L and L“ Sp. z o.o. (redakcja)

02-954 Warszawa, ul. Wiktorii Wiedeńskiej 7 lok. 10

tel./fax 0-22 823 84 70

Stanisław Legutko <i>Czy potrzebna jest prawna regulacja systemu doradztwa rolniczego w Polsce?</i>	2
Andrzej Piotr Wiatrak <i>Kierunki zmian i organizowanie systemu doradztwa rolniczego w Polsce</i>	9
Józef Kania <i>Doradztwo państwowe czy autonomiczne dla polskiej wsi i rolnictwa</i>	15
Leszek Bednarski <i>Propozycje rozwiązań systemowych dla doradztwa rolniczego w Polsce</i>	19
Mirosław Drygas <i>Trendy rozwojowe doradztwa rolniczego w świecie na tle kierunków rozwoju sektora badań i rozwoju</i>	26
Józef Flaga, Janusz Paśko <i>Kierunki działalności Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale w 2001 roku</i>	32
Józef Kania <i>Potrzeby szkoleniowe bezrobotnych, pracodawców i rolników na przykładzie obszarów wiejskich regionu Małopolski</i>	37
Janusz Adam Bednarski <i>Wybrane aspekty kształtowania sylwetki zawodowej doradcy rolniczego</i>	45

Kronika MSDR

<i>Sprawozdanie z działalności Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego w roku 2000</i>	47
--	----

REDAGUJE ZARZĄD
MAŁOPOLSKIEGO STOWARZYSZENIA
DORADZTWA ROLNICZEGO
Z S. W AKADEMII ROLNICZEJ W KRAKOWIE
ORAZ ZAKŁAD DORADZTWA ROLNICZEGO AR

31-121 Kraków, ul. Czysta 21

PREZES ZARZĄDU I KIEROWNIK ZDR
dr inż. Józef Kania

REDAKTOR ODPOWIEDZIALNY
dr inż. Stanisław Legutko

tel. (012) 662-43-28, fax (012) 633-15-61
e-mail:zdr@ar.krakow.pl www.msdr.edu.pl

Szanowni Czytelnicy

Bieżący numer czasopisma poświęcamy w całości problematyce organizacji doradztwa rolniczego w Polsce pod znamienym tytułem – „Co dalej z uregulowaniem prawnym doradztwa rolniczego w Polsce?”

Nie jest to novum, pięć lat temu tj. w 1996 r., w drugim numerze kwartalnika „Wieś i Doradztwo” zaprezentowaliśmy dorobek środowisk naukowych i organizacji społeczno-zawodowych rolników obejmujący sposoby rozwiązań statutowych i instytucjonalnych dotyczących państwowego (publicznego) doradztwa rolniczego, przedkładając m.in. projekt stosownej ustawy. Była to w dużym stopniu prezentacja materiałów seminarium, które odbyło się 10 kwietnia 1996 r. w Senacie RP pt. „Rola doradztwa rolniczego w procesach modernizacji i integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską”.

Warto zauważyć, że uczestnikami seminarium byli wybitni przedstawiciele środowisk opinotwórczych: posłowie na sejm, senatorowie, pracownicy naukowcy wielu uczelni, wojewodowie, wójtowie, przedstawiciele organizacji i stowarzyszeń rolniczych. Stosowne wnioski i bogaty dorobek uczestników seminarium został przekazany centralnym władzom RP.

I dalej nie działa się nic! Inercja władz RP w tym zakresie od 1995 r. a więc niezależnie od opcji politycznych sprawujących wysokie urzędy jest godna podziwu.

Czy możemy zatem oczekiwać w najbliższym okresie uregulowania statusu prawnego organizacji doradztwa rolniczego w naszym kraju? To pytanie kierujemy pod adresem Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zachęcamy Państwa do uważnej lektury prezentowanych materiałów.

Redakcja

Dr inż. Stanisław Legutko

Czy potrzebna jest prawna regulacja systemu doradztwa rolniczego w Polsce?

Wprowadzenie

W warunkach gospodarki rynkowej następuje rozwój różnych form doradztwa, może to być doradztwo samorządowe, państwowe, prywatne, związków producentów, firm produkcyjnych itd. Na to, aby w pełni nastąpił rozwój różnych form doradztwa potrzeba czasu. Biorąc jednak pod uwagę konieczność zmian w polskim rolnictwie, jakie muszą się dokonać w stosunkowo krótkim czasie, wynikających między innymi z układu stowarzyszeniowego z Unią Europejską, to przemiany te muszą być koordynowane. W aktualnej sytuacji instytucją, która może być włączona w proces przemian i wspomagać działania Rządu i administracji wojewódzkiej najbardziej predysponowane są ośrodki doradztwa rolniczego (ODR).

Jednakże ich dotychczasowa działalność powinna być uregulowana od strony prawnej.

1. Obecny stan organizacji doradztwa rolniczego

W Polsce od lat 50. ubiegłego stulecia funkcjonuje doradztwo rolnicze. Na przestrzeni czasu system był zmieniany i reorganizowany, jednak cechą niezmienną był jego państwowy charakter.

Obecnie istniejące we wszystkich województwach Ośrodki Doradztwa Rolniczego mają swoje bezpośrednie źródła (zarówno pod względem majątku jak i kadry) w Wojewódzkich Ośrodkach Postępu Rolniczego. Ośrodki Doradztwa Rolniczego są jednostkami budżetowymi, powołanymi decyzją wojewodów i im podporządkowanymi.

Reorganizacja dokonana w 1990 roku doprowadziła do zmiany celów i funkcji doradztwa rolniczego w Polsce.

Główne zadania, jakie obecnie mają do spełnienia ośrodki doradztwa rolniczego to wspomaganie rolników, i ich rodzin w podejmowaniu decyzji zmierzających do zwiększenia dochodów oraz polepszenia warunków życia rodzin rolniczych i mieszkańców wsi.

W działaniach tych uwzględnione są potrzeby przekształcenia wsi w okresie przystosowawczym przed integracją Polski z Unią Europejską.

Zadania realizowane są poprzez zróżnicowane formy działalności doradczej: doradztwo grupowe i indywidualne, szkolenia, udostępnianie informacji, wystawy, pokazy oraz bardzo bogatą działalność wydawniczą.

Podstawowe kierunki doradztwa w zależności od potrzeb ludności rolniczej w danym rejonie dotyczą głównie:

- analizy funkcjonowania rynku rolnego danego rejonu z propozycją wskazywania rodzajów produkcji oraz marketingu (organizacje rynku pierwotnego),
- ekonomiki i technologii produkcji z uwzględnieniem pomocy kredytowej,
- ekologii i produkcji zdrowej żywności,
- przetwórstwa i agrobiznesu,
- alternatywnych źródeł dochodu,
- spraw socjalno-bytowych,
- bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwach rolnych,
- tworzenie zespołów zdolnych kreować „małą politykę rolną”,
- aktualnych warunków prawno-finansowych.

Zarządzanie Ośrodkami Doradztwa Rolniczego zostało w ostatnich 10. latach uspołecznione poprzez powoływanie Społecznych Rad Doradztwa Rolniczego – pełniących funkcję inspirującą, opiniującą i doradczą w odniesieniu do planów działalności ODR. Są one głównym organem oceniającym wyniki działalności ODR.

W skład Społecznych Rad wchodzi przede wszystkim rolnicy, przedstawiciele organizacji zawodowych rolników, przedstawiciele instytucji współdziałających z rolnictwem a także nauki. Taka prezentacja pozwala na obiektywne identyfikowanie potrzeb doradczych danego rejonu będącego terenem działania ODR.

Kadra ośrodków doradztwa rolniczego została w znakomitej większości odpowiednio przygotowana do pracy w obecnym systemie funkcjonowania rolnictwa i może skutecznie wypełniać swoje zadania. Pracownicy merytoryczni objęci są systemem ciągłego szkolenia.

Ośrodki funkcjonują w bliskiej więzi z nauką i oświatą rolniczą w zakresie wprowadzania nowości do praktyki rolniczej.

Wiele średnich szkół rolniczych współuczestniczy z ODR w organizowaniu przedsięwzięć oświatowych na wsi – natomiast służba doradcza ODR pomaga szkołom w organizowaniu bazy praktycznej nauki zawodu oraz określaniu nowych kierunków edukacji i metodyki szkoleń.

Omówiony system organizacji doradztwa rolniczego – znakomitej większości regionów – zyskuje bardzo dobrą ocenę środowiska rolników, czego dowodem jest coraz bardziej zróżnicowany, poszerzający się krąg odbiorców usług doradczych.

Państwowe doradztwo rolnicze świadczące bezpłatnie szeroki zakres usług dla ludności rolniczej – trwale zaistniało w życiu wsi polskiej. Jest ono w ten sposób znaczącą formą subwencjonowania przez państwo rolnictwa w trudnym okresie transformacji. Instytucje, które w tak istotny sposób wspomagają prawidłowy rozwój gospodarki rolnej nie posiadają regulacji prawnej, działają na podstawie indywidualnych decyzji wojewodów – co niekiedy – na szczęście w sporadycznych przypadkach – stwarza zagrożenie stabilności ich funkcjonowania.

2. Rola doradztwa rolniczego w procesie transformacji gospodarczej polskiego rolnictwa

Przejęcie do pełnej gospodarki rynkowej wymaga zwiększenia umiejętności producentów rolnych oraz instytucji obsługi rolnictwa – niezależnie od ich form własnościowych – umożliwiających uzyskanie największej efektywności ekonomicznej.

Pilną koniecznością jest adaptacja nowoczesnych metod gospodarowania i działań ekonomicznych, a także tworzenia systemów i norm zbliżonych do obowiązujących w krajach Unii Europejskiej.

Problemem o pierwszorzędym znaczeniu jest przygotowanie rolników oraz całej obsługi rolnictwa i gospodarki żywnościowej do sprostania warunkom konkurencji w sferze produkcji i ekonomiki. Spełnienie tego warunku zależy nie tylko od szybkiej poprawy poziomu wykształcenia, ale przede wszystkim od wprowadzenia sprawnie zorganizowanego systemu informacji naukowej, technicznej, marketingowej, ekonomicznej i prawnej. Bez dogłębnej wiedzy w zakresie nowoczesnych zasad gospodarowania, funkcjonowania praw rynkowych oraz celów poli-

tyki rolnej i gospodarczej nie będzie możliwe bezkonfliktowe przejście od obecnego do zamierzonego stanu w ramach realizowanej reformy gospodarczej.

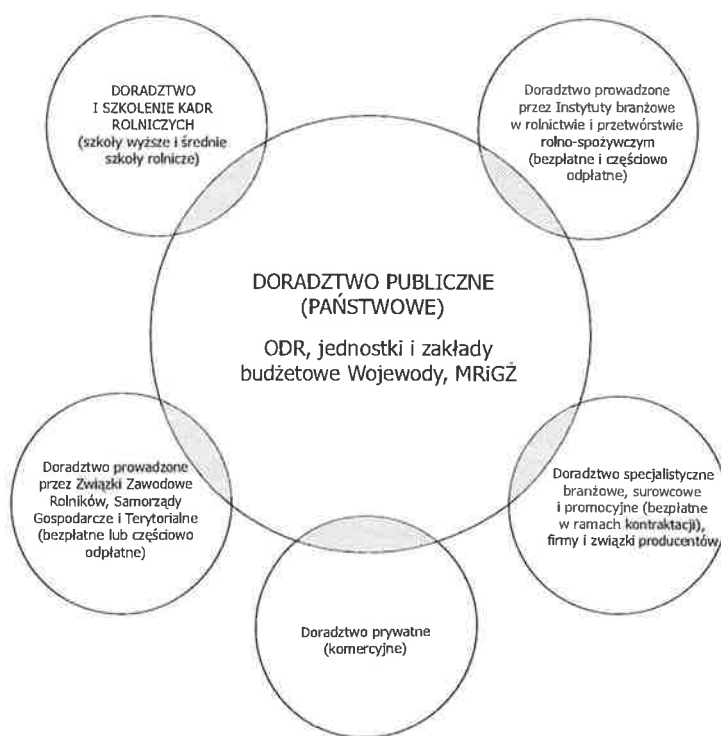
Zmiany w postawach ludzi, tempo przemian w sposobach myślenia i reagowanie w sferze produkcyjnej jest zależne od szybkości przepływu informacji, pomocy w ich właściwym zrozumieniu i interpretowaniu oraz podejmowaniu optymalnych decyzji. Taką pomoc powinna świadczyć służba doradcza.

Doradztwo rolnicze, podobnie jak i inne instytucje i organizacje ze sfery usług znajduje się w fazie przekształcania struktur organizacyjnych i dostosowywania form działania do zmieniających się potrzeb polityki rolnej i ekonomicznej.

Procesy zachodzące w gospodarce, niosące istotne zagrożenie dla rolnictwa i egzystencji wielu gospodarstw zmuszają do szybkich przemian w sferze doradztwa.

W ożywianiu przedsiębiorczości na wsi już aktualnie istotną rolę odgrywa państwowe doradztwo rolnicze (ODR).

Można śmiało powiedzieć, że w perspektywie kilkunastu lat powstaną dalsze korzystne warunki sprzyjające rozwojowi różnych organizacji zajmujących się doradztwem (rysunek).

Rys. 1. Instytucje i organizacje nowoczesnego systemu doradztwa (świadczące usługi doradcze)

Źródło: Przygotowanie przebudowy systemu intelektualnego wspierania rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce. Cz. II. Propozycje funkcjonowania nauki, szkolnictwa i doradztwa w Polsce, 1994. Praca zbiorowa pod kierunkiem J. Kani, FAPA/ASAP, Warszawa

Zanim to jednak nastąpi organizacją, która może sprostać oczekiwaniom rolników i wesprzeć działania administracji różnego szczebla w procesie przekształceń polskiego rolnictwa może być doradztwo państwowe, finansowane z budżetu.

3. Uzasadnienie funkcjonowania Państwowej Służby Doradztwa Rolniczego w Polsce

Doświadczenia międzynarodowe wskazują, że odpowiedzialność za doradztwo rolnicze w takiej fazie rozwoju rolnictwa, jaka aktualnie funkcjonuje w Polsce winna pozostać w kompetencji organizacji państwowych.

Wiodące miejsce w systemach doradztwa rolniczego w wielu krajach zajmują państwowe organizacje rolnicze. Występują one w zdecydowanej większości państw na świecie.

Państwowe doradztwo wg FAO charakteryzuje się następującymi cechami:

- powszechnością usług (równym dostępem wszystkich rolników do usług doradczych),
- niekomercyjnym charakterem działania (występuje tu nastawienie na zaspokojenie potrzeb doradczych ludności rolniczej, a nie na osiągnięcie zysków),
- jakością działania,
- uspołecznieniem procesów sterowania (reprezentanci ludności rolniczej mają wpływ na programowanie działalności),
- fundusze pochodzą z środków państwowych.

Państwowe organizacje doradztwa rolniczego często realizują zadania wynikające z polityki państwa w sferze rolnictwa i wsi, a więc stanowią jeden z instrumentów interwencjonizmu państwowego w rolnictwie.

B. E. Swanson i współautorzy dokonali na zlecenie FAO przeglądu systemów doradztwa rolniczego na świecie. Badaniami objęto 175 organizacji w 89 państwach.

Formalny status organizacji doradczych w państwach badanych przez FAO przedstawia tabela 1.

Z tabeli wynika, że 87% ogółu organizacji doradczych na świecie było podporządkowanych instytucjom państwowym w tym 82,9% – ministerstwom rolnictwa lub innym organizacjom rządowym. Natomiast 6,2% organizacji doradczych było podporządkowanych organizacjom pozarządowym (izby rolnicze, stowarzyszenie rolnicze, spółdzielczość rolnicza). Organizacje prywatne stanowią 4,8% organizacji doradczych. Według FAO większość prywatnych organizacji doradczych pomaga organizować eksport produktów rolnych w krajach rozwijających się.

Analiza wykonana przez FAO wydaje się znaczącym argumentem na pozostawienie i dalsze rozwijanie państwowego uspołecznionego systemu doradztwa oraz wyposażenie go w regulację prawną. Zmiany w tym zakresie powinny przebiegać ewolucyjnie, tzn. rolnicy powinni stopniowo przejmować finansowanie doradztwa (por. zał. 1).

4. Uzasadnienie konieczności regulacji prawnej doradztwa rolniczego

Brak uregulowania prawnego statusu państwowego doradztwa rolniczego utrwała niepewność w zakresie:

- majątków ośrodków doradztwa rolniczego,
- istnienia ODR i ich miejsca w procesie doradczym,
- pełnego uspołecznienia,
- kadry doradców ODR,
- płaszczyzny współpracy z innymi instytucjami działającymi w gospodarce rolnej,

Tabela 1. Status organizacji doradczych w państwach badanych przez FAO

Status prawny	Liczba organizacji	Procent organizacji	Procent personelu doradczego
1. Organizacje państwowe	127	87,0	97,0
w tym podporządkowane:			
– ministerstwom rolnictwa	121	82,9	90,0
– uniwersytetom publicznym	2	1,4	6,0
– półpaństwowym organizacjom	4	2,7	1,0
2. Organizacje pozarządowe	9	6,2	0,5
3. Organizacje prywatne	7	4,8	2,5
4. Inne	3	2,0	–
Razem	146	100	100

- uzależnienia funkcjonowania ODR od aktualnych trendów politycznych (budowa optymalnej strategii działania).

Konsekwencje braku regulacji prawnej widoczne są w sferze organizacyjnej doradztwa i – dużo bardziej istotnej – jego finansowania.

Ośrodki Doradztwa Rolniczego, jako jednostki budżetowe, utrzymują się ze środków przekazywanych im każdorocznie przez wojewodów, którzy z kolei przeznaczają na ten cel część przekazywanych im ustawą budżetową środków na rolnictwo.

Brak przepisów prawnych, jasno określających zasady rozdziału środków finansowych powoduje m.in. nierówność szans poszczególnych ODR.

W dodatku ODR jako jednostki budżetowe są zobligowane do odprowadzania w całości swoich zysków do budżetu państwa.

Regulacja prawna państwowego doradztwa rolniczego powinna określić w szczególności:

- zadania państwowej służby doradczej,
- model zarządzania państwowym doradztwem rolniczym i jego uspołecznienie,
- finansowanie państwowego doradztwa rolniczego,
- status prawny ODR oraz status państwowego doradcy rolniczego.

4.1. Określenie zadań państwowej służby doradztwa rolniczego

Ustawa o państwowym doradztwie rolniczym powinna określać precyzyjnie cel i zadania państwowej służby doradczej w rolnictwie, co pozwoliłoby podmiotom działającym na rzecz rolnictwa, samorządom lokalnym i samym rolnikom korzystać z usług doradczych w pełnym wymiarze.

Jednostki współuczestniczące w funkcjonowaniu rolnictwa i jego otoczeniu, niejednokrotnie stawiające znak równości pomiędzy doradztwem komercyjnym, prywatnym itp., a profesjonalnym doradztwem państwowym, winny odnaleźć w ustawie określenie celów i funkcję doradztwa państwowego [3].

4.2. Model zarządzania doradztwem rolniczym i jego uspołecznienie

Regulacja ustawowa winna określać model zarządzania państwowym doradztwem rolniczym, dzieląc kompetencje pomiędzy ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz wojewodów z uwzględnieniem funkcji Społecznych Rad Doradztwa Rolniczego.

Regulacja ustawowa winna także zapewniać w szerszym zakresie uspołecznienie doradztwa poprzez udział ludności rolniczej w Społecznych Radach Doradztwa Rolniczego na szczeblu krajowym

i wojewódzkim, a przede wszystkim określić ich kompetencje.

Doświadczenia ostatnich lat wskazują, że wspólna odpowiedzialność administracji rządowej i reprezentacji rolników za system państwowego doradztwa jest rozwiązaniem skutecznym. Administracja rządowa (MRiRW i wojewodowie) zapewniają fundusze, bazę materialną oraz powiązanie z nauką i oświatą rolniczą, a Społeczne Rady Doradztwa Rolniczego gwarantują zgodność działania ODR z potrzebami ludności rolniczej.

Ustawa – jak się wydaje – winna dawać możliwość realizowania przez Państwo programów składających się na politykę rolną Państwa z wykorzystaniem struktur służby doradczej, co jest szczególnie istotne w okresie przystosowania polskiego rolnictwa do realizacji wspólnotowej polityki rolnej Unii Europejskiej.

Organem założycielskim ODR winni pozostać wojewodowie.

Argumentem za funkcjonowaniem ośrodków doradztwa rolniczego w strukturach wojewódzkich jest fakt, że rolnictwo jako element gospodarki narodowej nie może być traktowany w oderwaniu od pozostałych gałęzi gospodarki funkcjonujących w regionie.

W opracowywaniu i wprowadzaniu programu wielofunkcyjności obszarów wiejskich – gdzie następuje konfrontacja różnych gałęzi gospodarki regionu – taka struktura jest niezbędna.

4.3. Finansowanie państwowego doradztwa rolniczego

Ustawa winna także określać podstawowe zasady finansowania państwowego doradztwa rolniczego.

Finansowanie doradztwa rolniczego z budżetu państwa jest najbardziej efektywną formą subwencjonowania rolnictwa, bowiem państwo przeznaczając w skali kraju na ten cel niewielką proporcjonalnie wielkość środków uzyskuje niewspółmierne korzyści wynikające z poprawnego, ekonomicznego sposobu gospodarowania oraz umiejętności prawidłowego korzystania z wolnego rynku przez rolników.

Ustawowe uregulowanie podstaw prawnych doradztwa rolniczego w Polsce stworzyłoby warunki do długofalowego rozwoju doradztwa przy zminimalizowaniu nakładów na prace reorganizacyjno-twórcze w momencie wejścia odpowiedniej ustawy w życie.

Można domniemywać, iż stworzenie odpowiednich mechanizmów finansowych i dochodowej struktury organizacyjnej pozwoliłoby na pozyskiwanie coraz to nowych środków na utrzymanie, a także na opłacenie doradców i ich doskonalenie zawodowe.

Pragniemy ponownie podkreślić, że w okresie przejściowym procesu integracji naszego rolnictwa

z rolnictwem krajów Unii Europejskiej najodpowiedniejszą jest forma finansowania doradztwa z budżetu państwowego.

Docelowo należałoby jednakże zaprogramować, że środki budżetowe będą wprawdzie podstawą zabezpieczającą funkcjonowanie doradztwa, ale jego rozwój w dużym stopniu uzależniony będzie od środków własnych pozyskiwanych na ten cel.

4.4. Określenie statusu prawnego ośrodków doradztwa rolniczego oraz statusu państwowego doradcy rolniczego

Nadanie statusu prawnego (osobowości prawnej) ośrodkom doradztwa rolniczego usankcjonuje na trwałe istnienie państwowego doradztwa rolniczego dając tym samym wyraz rangi co do roli, jaką ma odegrać ono w procesie przekształceń polskiego rolnictwa. Wiele krajów świata w ten sposób intensyfikowało rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Takie rozwiązanie jest konieczne poprzez nadanie ODR osobowości prawnej. Jak powszechnie wiadomo niewyjaśnione sytuacje prawne nieruchomości będących w dyspozycji różnych podmiotów – niejednokrotnie uniemożliwiały zawarcie korzystnych kontraktów. Proponowana w tym zakresie regulacja ma za zadanie wyeliminowanie między innymi takich sytuacji.

Istotnym elementem regulacji prawnych, stanowiących podstawę w doradztwie rolniczym powinna być specjalizacja doradcy rolniczego.

U podstaw takiej regulacji jest przekonanie o konieczności zapewnienia doradcom rolniczym możliwości udokumentowania ich kwalifikacji oraz powiązanie faktu ich podnoszenia z wysokością zarobków, jak również związanego z nimi stosunku pracy. Cała konstrukcja specjalizacji winna mieć za zadanie dopingowanie merytorycznych pracowników służby doradztwa rolniczego do ustawicznego podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych.

Określony status pracownika doradztwa, poszerzony o przepisy o stażystach i asystentach doradców, zapewniłby wysoki poziom merytoryczny kadry doradczej oraz stanowiłby system zachęt do wstępowania do zawodu przez ludzi młodych.

Odrębny problem to określenie zadań Centrum Doradztwa Rolniczego. Naszym zdaniem do podstawowych zadań centrum powinno należeć:

- opracowanie programów edukacyjnych w zakresie metodologii doradztwa,
- prowadzenie specjalizacji doradców,
- opracowywanie programów, koordynacja i prowadzenie szkoleń dla kadry ODR,
- współpraca ze szkołami wyższymi i instytucjami naukowo-badawczymi oraz upowszechnianie wyników badań przydatnych w praktyce doradztwa,

- gromadzenie i upowszechnianie informacji o innowacjach adresowanych do rolnictwa i gospodarki żywnościowej,
- organizowanie działalności wydawniczej dla potrzeb doradztwa rolniczego.

Umocnienie prawne Centrum – jako jednostki zajmującej znaczącą pozycję na szczeblu krajowym doradztwa, podniesie jego prestiż i jakość merytoryczną jego prac.

5. Skutki finansowe ustawy o państwowym doradztwie rolniczym

Ustawowe uregulowanie organizacji i funkcjonowania doradztwa państwowego nie pociągnie za sobą wzrostu zatrudnienia w doradztwie, a tylko jego usankcjonowanie, wzrost autorytetu, zmiany w kierunku jakościowym, wyższą specjalizację i pewność wykonywanego zawodu. Ponadto w zdecydowanej większości województw ustawa usankcjonuje dotychczasową strukturę organizacyjną, stąd też koszty związane ze zmianami organizacyjnymi byłyby znikome.

Uregulowanie prawne statusu państwowego doradztwa rolniczego może przynieść w krótkiej perspektywie spore korzyści. Wynikać one mogą z poprawy świadczonych usług doradczych oraz większego społecznienia doradztwa, co niewątpliwie przyczyni się do trafniejszego rozpoznawania problemów rolników i społeczności wiejskiej, stworzy warunki trwałych związków celowych.

Załącznik 1

Analiza stanu i warunków rozwoju systemu doradztwa rolniczego w Polsce (Analiza SWOT)

W ramach realizacji projektu FAPA pt. „Koordynacja rozwoju doradztwa rolniczego” w 1994 r. przeprowadzono analizę stanu i warunków rozwoju doradztwa rolniczego. Poniżej przedstawiamy jej wyniki przy wykorzystaniu metody SWOT (mocne i słabe strony oraz możliwości i zagrożenia).

Mocne strony

- Wysokie kwalifikacje kadry zarządzającej ośrodkami doradztwa rolniczego,
- Usocznienie doradztwa – dobra współpraca dyrektora ODR z radami społecznymi reprezentującymi interesy klientów doradztwa,

- Dobre i właściwie przygotowywane programy doradztwa rolniczego – ustalanie priorytetów przez rady społeczne, pracowników ODR i administrację państwową,
- Dobrze wyposażona i nowoczesna baza szkoleniowa,
- Rosnąca liczba liderów doradztwa – dobrze przeszkolonych w kraju i za granicą, chłonna na nowoczesną wiedzę i innowacje rolnicze,
- Postęp w poziomie wydawnictw fachowych wykonywanych na bazie własnej i nowoczesnej poligrafii,
- Prowadzenie doradztwa w warunkach gospodarki rynkowej,
- Umiejętność kreowania postaw aktywnych,
- Umiejętność kreowania i rozwijania przedsiębiorczości.

Zagrożenia, bariery

- Brak ustawy parlamentarnej o systemie doradztwa rolniczego,
- Utrzymanie stanu niepewności co do przyszłości ODR,
- Niedostateczny nacisk w uczelniach rolniczych i placówkach naukowo-badawczych (mała aktywność) na zagadnienia przekazu wiedzy i wyników badań do praktyki,
- Brak wyraźnego wyzwania pod adresem nauki i służb doradczych ze strony praktyki gospodarczej.

Możliwości, szanse

- Zabezpieczenie przez ODR połączenia problemów rolników z zadaniami badawczymi instytutów badawczych i uczelni rolniczych,
- Lepsza organizacja i koordynacja badań stosowanych, których wyniki mogą być bezpośrednio wykorzystane w praktyce,
- Zdecydowanie większe niż dotychczas wykorzystanie pracowników naukowych uczelni wyższych i instytutów branżowych w działalności doradczej i umożliwienie im wykorzystania zadań zleconych, finansowanych przez MRiGŻ z obszaru doradztwa,
- Dostęp do nowoczesnej wiedzy w zakresie technologii wytwarzania, marketingu produktów rolniczych i spożywczych, przedsiębiorczości, informacji rynkowej, itp. przy wykorzystaniu krajowego potencjału intelektualnego uczelni wyższych i instytutów badawczych oraz pomocy zagranicznej (programy i fundacje krajów UE i USA),
- Rozwój regionalnych modeli doradztwa rolniczego i przepływu informacji w rolnictwie,
- Rozwój regionalnych programów rozwoju gospodarczego przy aktywizacji społeczności lokalnych, samorządów terytorialnych i mieszkańców wsi,

- Personifikacja współpracy w zakresie doradztwa na rzecz producentów i przetwórców pomiędzy pracownikami nauki, doradztwa, oświaty, samorządów i administracji,
- Usprawnienie bieżącego przepływu informacji z nauki do praktyki gospodarczej i odwrotnie,
- Rozszerzenie współpracy ODR z szkołami rolniczymi celem zwiększenia efektywności poziomu nauczania, szkolenia rolników i przepływu informacji.

Słabe strony

- Niedostateczne wykształcenie i przygotowanie ekonomiczne doradców,
- Słabe przygotowanie młodej kadry doradczej w zakresie metodyki doradztwa,
- Niedostateczny stopień współpracy doradztwa z nauką,
- Ograniczone środki finansowe na realizację zadań doradczych: działalności statutowej i zadań zleconych,
- Niskie pensje pracowników doradztwa powodujące selekcję negatywną kadry ODR,
- Brak dobrych programów podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników doradztwa, zwłaszcza w zakresie metodyki doradztwa,
- Niesprawny system przepływu informacji z nauki do praktyki i odwrotnie,
- Ubogi system komunikowania się z rolnikami – telefony, środki transportu,
- Słaby warsztat większości doradców w zakresie form, metod i środków doradztwa oraz wiedzy w zakresie gospodarki rynkowej,
- Niedostateczne oprogramowanie rozwijanego doradztwa komputerowego w ODR,
- Brak systemu określającego wymogi dla przyszłych doradców – specjalistów ODR,
- Brak spójnego systemu powiązań między nauką, oświatą, doradztwem i praktyką gospodarczą,
- **Nieuregulowana sytuacja prawna ODR i doradców.**

6. Uwagi końcowe

Godnym podziwu jest inercja władz RP (rządu i parlamentu oraz różnych opcji politycznych), że pomimo wielokrotnych inicjatyw i wysiłków ośrodków naukowych, organizacji rolniczych, stowarzyszeń itp. problem uregulowania statusu prawnego doradztwa w Polsce pozostaje od 1994 r. w martwym punkcie. Godnym podziwu jest tym bardziej, że ODR ciągle doskonali swój „warsztat pracy” a swoimi rezultata-

mi zaświadczać o swej wielkiej służebnej roli w środowisku wiejskim. Warto w tym miejscu przypomnieć inicjatywę MSDR na rzecz ostatecznego uregulowania prawnego dostosowania do polskich potrzeb systemu organizacji doradztwa rolniczego:

1. Zarząd i Rada MSDR były inicjatorami seminarium w siedzibie Senatu RP pt. „Rola i zadania doradztwa rolniczego w procesach modernizacji i integracji rolnictwa polskiego z Unią Europejską”. Seminarium odbyło się 10.04.1996 r. w sali posiedzeń Senatu RP. W seminarium wzięli udział senatorowie i posłowie RP, przedstawiciele MRiGŻ, pracownicy naukowcy Katedr i Zakładów Doradztwa Rolniczego Akademii Rolniczych i innych uczelni z całej Polski, przedstawiciele ODR, rolnicy – członkowie Krajowej Rady Doradztwa Rolniczego, wojewodowie i wójtowie oraz inni zaproszeni goście. Wygłoszone tezy 5 referatów stanowiły kanwę do bardzo burzliwej i rzeczowej dyskusji, w której na plan pierwszy wysunął się problem: nadania statusu prawnego państwowemu doradztwu rolniczemu w naszym kraju. Co ważne, uczestnicy spotkania w sposób jednoznaczny opowiedzieli się za szybkim uregulowaniem tej kwestii poprzez wprowadzenie w życie projektu ustawy o państwowym doradztwie rolniczym.
2. We wrześniu 1998 r. MSDR była organizatorem wyjazdu studyjnego od Rzymu, który obejmował seminarium w siedzibie FAO pt. „Systemy doradztwa rolniczego i nauczanie doradztwa – trendy światowe oraz nowe wyzwania w zmieniającym się rolnictwie i obszarach wiejskich”.
Grupa uczestników liczyła 70 osób. W skład jej wchodziłi pracownicy naukowcy z Katedr i Zakładów Doradztwa Rolniczego uczelni rolniczych z Krakowa, Bydgoszczy, Lublina, Olsztyna i Wrocławia, dyrektorzy i doradcy z 37 Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego, dyrektorzy Wydziałów Rolnictwa Urzędów Wojewódzkich, rolnicy reprezentujący Krajową Radę Doradztwa Rolniczego oraz przedstawiciel Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Na tle przedstawionych problemów i przeprowadzonej dyskusji eksperci FAO rekomendowali dla Polski – utrzymanie w najbliższych 5–10 latach państwowej służby doradczej finansowanej z budżetu państwa oraz dalsze jej doskonalenie i społeczną kontrolę. W okresie transformacji i koniecznych dostosowań polskiego rolnictwa do wymogów Unii Europejskiej obowiązkiem państwa jest bowiem wspomaganie tych procesów.
3. W dniach od 30 sierpnia do 4 września 1999 r. MSDR wspólnie z ZDR AR w Krakowie było organizatorem 14 Europejskiego Seminarium Do-

radztwa Rolniczego (ESEE) nt. „Doradztwo rolnicze wobec globalizacji problemów wsi i rolnictwa”. Polska, spośród krajów Europy Środkowo-Wschodniej, była pierwszym organizatorem i gospodarzem tak prestiżowego seminarium, w którym brało udział 74 uczestników z zagranicy i 24 z Polski reprezentujących łącznie 23 kraje Europy, Ameryki Płn. i Afryki. Godne uwagi jest przytoczenie zasadniczych wniosków wypływających z opracowanego memorandum wym. Seminarium. Przytoczmy znaczący fragment: „W odniesieniu do doradztwa wyraźnie widać, że istnieje wiele jego modeli na świecie. Jest również oczywiste, że z porad udzielanych bezpłatnie najbardziej korzysta elita gospodarstw. W obecnej sytuacji w Polsce wiele gospodarstw jest w stanie przetrwać finansowo jedynie dzięki połączonym dochodom z rolnictwa i spoza niego. Stąd wydaje się, że doradztwo może mieć znacznie szersze pole działania na terenach wiejskich. Z drugiej strony tradycyjne podejście doradztwa będzie konieczne, aby pokierować procesem przystosowawczym i rozwojem konkurencyjności przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Konieczna będzie znaczna pomoc państwa w zakresie rozwoju doradztwa technicznego i ekonomicznego, dobrego systemu informacji na temat wymogów UE, a także swoisty kalendarz (harmonogram) osiągania zakładanych efektów w ramach rządowej strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.” Memorandum 14 Europejskiego Seminarium Doradztwa Rolniczego – „Polska w centrum uwagi” – skierowaliśmy i nadal kierujemy pod rozważę decydującym odpowiedzialnym za rozwój doradztwa, rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce.

Akademia Rolnicza w Krakowie
Zakład Doradztwa Rolniczego

Literatura

1. Przygotowanie programu przebudowy systemu intelektualnego wspierania rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce. Cz. I. i II, 1994. Praca zbiorowa pod kierunkiem J. Kani, FAPA/ASAP, Warszawa
2. Przygotowanie podstaw prawnej regulacji dla funkcjonowania doradztwa rolniczego w Polsce. Uzasadnienie projektu ustawy o państwowym doradztwie rolniczym, 1994. Praca zbiorowa pod kierunkiem S. Legutko, FAPA/ASAP, Warszawa
3. Koordynacja rozwoju doradztwa rolniczego. Projekt ustawy o państwowym doradztwie rolniczym. 1994. FAPA/ASAP, Warszawa

Prof. dr hab. Andrzej Piotr Wiatrak

Kierunki zmian i organizowanie systemu doradztwa rolniczego w Polsce

Procesy dostosowawcze rolnictwa i wsi wymagają aktywnego uczestniczenia wszystkich podmiotów związanych z produkcją rolniczą (w tym państwa i samorządów) oraz instytucji pracujących na rzecz rolnictwa (np. instytucji doradczych). W jaki sposób doradztwo spełni te wymagania, będzie zależało to od jego organizacji (jedna lub kilka instytucji i ich relacje względem siebie), rodzaju zadań i usług doradczych oraz sposobu finansowania. Zagadnienia te składają się na treść niniejszego referatu, opartego na literaturze przedmiotu i własnych przemyśleniach autora¹.

1. System doradztwa rolniczego

System jest to wyodrębniona część otaczającej nas rzeczywistości, która ma pewną wewnętrzną strukturę i relacje między poszczególnymi jej częściami (wyodrębnionymi według określonego klucza). Główne cechy systemu organizacji są następujące: funkcja (cel) działania, określony całokształt zasad organizacyjnych, kolejność postępowania oraz zbliżony zespół metod działania. System przy tym może być *prosty* – składający się z niewielkiej liczby elementów lub *złożony* – odznaczający się rozbudowaną strukturą o licznych i różnorodnych powiązaniach². W przypadku doradztwa mamy do czynienia z systemem złożonym, składającym się z licznych organiza-

cji (instytucji), które bezpośrednio zajmują się doradztwem oraz stwarzają warunki lub ułatwiają funkcjonowanie tych organizacji. W krajach rozwiniętych gospodarczo dominują systemowe rozwiązania doradztwa, przy czym są one częścią systemu wiedzy i informacji rolniczej.

System wiedzy i informacji rolniczej można zdefiniować jako zbiór instytucji, organizacji i podmiotów gospodarczych wzajemnie ze sobą powiązanych, które uczestniczą w procesach planowania, generowania, przetwarzania, przechowywania, przesyłania, wymiany, użytkowania i unowocześniania wiedzy rolniczej. W systemie tym można wyróżnić pięć sfer³:

1. Kreowania kierunków badań oraz przedsięwzięć rozwojowych;
2. Tworzenia wiedzy rolniczej;
3. Testowania i adaptacji nowej wiedzy;
4. Wdrażania i upowszechniania wiedzy rolniczej;
5. Wykorzystania nowej wiedzy rolniczej w praktyce.

W skład tego systemu wchodzi następujące instytucje⁴:

- kreujące politykę rozwoju agrobiznesu i badań,
- zajmujące się badaniami naukowymi i zastosowaniem ich wyników w praktyce,
- instytucje doradcze i inne zajmujące się przekazywaniem wiedzy, informacji, upowszechnianiem innowacji i rozwiązywaniem problemów rodzin rolniczych i wiejskich,

¹ W artykule częściowo wykorzystano wcześniejsze opracowania pt.: „Potrzeby tworzenia i doskonalenia doradztwa rolniczego w Polsce”. [W:] „Doradztwo rolnicze w stymulowaniu i wspieraniu przemian zachodzących w polskim rolnictwie”. Wyd. CDiEWR, Poznań 1998 oraz „Obszary działania publicznych jednostek doradczych w warunkach przemian społeczno-ekonomicznych na terenach wiejskich”. [W:] „Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego u progu XXI wieku”. Wyd. KCDRRiOW, Poznań 2000.

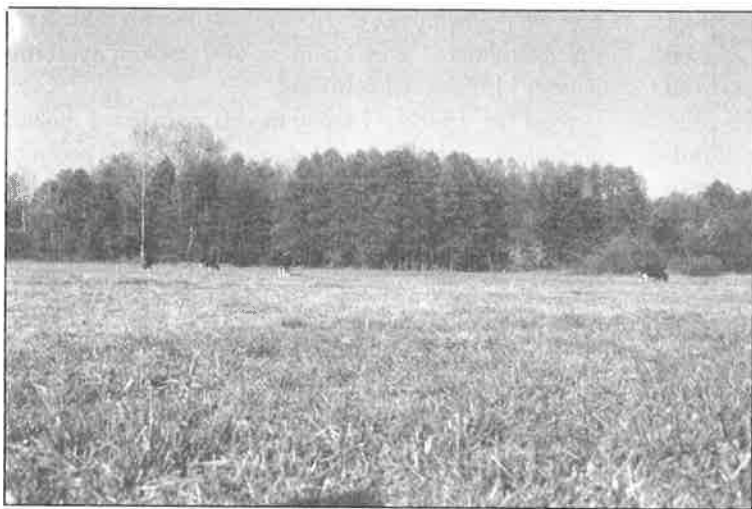
² W. Kieżun. 1997. Sprawne zarządzanie organizacją. SGH, Warszawa, s. 12–27.

³ M. Drygas. 1996. „Cele, zadania i struktura systemu wiedzy rolniczej”. [W:] „Doradztwo rolnicze jako ogniwo systemu wiedzy rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską”. MRiGŻ, SGGW, FAPA, Warszawa 1996, s. 22–28.

⁴ Por. B. M. Wawrzyniak: „Przesłanki systemu doradztwa rolniczego”. „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 1998, nr 2.

- szkoły rolnicze i inne zajmujące się doszktałaniem ludności i jej doskonaleniem zawodowym,
- rodziny rolnicze (lub wiejskie), pełniące rolę weryfikatora działania całego systemu wiedzy i informacji rolniczej.

Wymienione instytucje tworzą system wzajemnie powiązanych ze sobą ogniw, warunkujących efektywne działanie i współdziałanie w realizacji potrzeb doradczych ludności rolniczej i rozwiązywania jej problemów, doszktałania i doskonalenia zawodowego, upowszechniania innowacji i wprowadzania zmian oraz informowania w tym zakresie. Instytucje te występują w Polsce, ale w stosunku do krajów Unii

Europejskiej nie tworzą – moim zdaniem – systemu pełnego, ze względu na:

- zawężanie ich funkcji i ograniczanie świadczenia zadań doradczych (np. przez przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego, związki branżowe rolników, czy też instytuty naukowe),
- brak powiązania tych instytucji oraz koordynacji w zakresie doradztwa oraz upowszechniania wiedzy rolniczej,
- brak wielu instytucji, w tym o charakterze społecznym, samorządowym i prywatnym, w których w zakresie działań znajduje się doradztwo i informacja na rzecz ludności wiejskiej (np. doradztwo świadczone przez spółdzielczość, fundacje rolnicze itp.).

Tworzenie systemu doradztwa wymaga powiązania występujących instytucji i wzmocnienia ich funkcji w przekazywaniu wiedzy i informacji rolniczej dla zaspokajaniu potrzeb doradczych i rozwiązywania problemów ludności rolniczej. System taki powinien być:

- *otwarty* dla różnych instytucji, ale spełniających kategorię celu doradztwa, wyznaczającym przy-

czynianie się części (tj. poszczególnych instytucji) do powodzenia całości,

- *komplementarny* względem realizowanych zadań, ale czasami również *konkurencyjny* w odniesieniu do instytucji realizujących te zadania (np. przemysł spożywczy, związki branżowe, związki zawodowe, czy też izby rolnicze),
- *elastyczny* w stosunku do zachodzących przeobrażeń (rozwoju, reformowania, przemian strukturalnych, realizowanej polityki społeczno-ekonomicznej itp.),
- *spójny* (koherentny), tzn. biorący pod uwagę, że zmiana jednego elementu pociąga za sobą zmianę innych elementów.

Powiązanie i współdziałanie różnych instytucji jest konieczne dla osiągnięcia **globalnego celu doradztwa**, którym jest ukazanie ludności rolniczej istniejącej sytuacji wraz z uwarunkowaniami, przygotowania ich do rozpoznawania tej lub podobnych sytuacji i rozwiązywania swoich problemów zawodowych i rodzinnych oraz podejmowania samodzielnych decyzji i skutecznych działań w tym zakresie. System doradztwa rolniczego ma więc za zadanie wspomaganie rolników w ocenie istniejącej sytuacji i pomaganie w wyciąganiu wniosków dotyczących dalszych działań oraz udzielanie pomocy w podejmowaniu decyzji, gdy posiadana wiedza nie pozwala na jednoznaczną i całkowicie pewną decyzję dotyczącą działań przystosowawczych, rozwojowych lub nowych.

2. Podział obszarów doradztwa rolniczego dla różnych organizacji

W krajach UE doradztwo rolnicze – chociaż nie przyjęło jednorodnych zmonopolizowanych form organizacyjnych – tworzy system wzajemnie ze sobą powiązanych różnych instytucji (państwowych, spółdzielczych, samorządowych i prywatnych) działających w rolnictwie i jego otoczeniu. Współczesną tendencją doradztwa w tych krajach jest zmniejszanie się roli doradztwa państwowego, na rzecz doradztwa finansowanego przez rolników lub doradztwa komercyjnego. Zmiany w tym zakresie przebiegają ewolucyjnie, tzn. stopniowo rolnicy przejmują finansowanie doradztwa. Procesy takie dotyczyły w pierwszej kolejności krajów wyżej rozwiniętych (np. Anglii, Holandii). Ponadto w krajach UE – w Austrii, Francji i częściowo w Niemczech doradztwo rolnicze jest podporządkowane izbom rolniczym, a w Danii i Finlan-

dii – związkom zawodowym. Forma doradztwa w zasadniczym stopniu zależy od sposobu jego finansowania, z budżetu państwa lub ze środków rolników. Biorąc jednak pod uwagę niskie dochody rolników i państwa w okresie transformacji gospodarki wydaje się, że obecnie w Polsce *doradztwo rolnicze powinno mieć charakter publiczny*, tzn. państwowy, ale dostępny dla wszystkich rolników i przez nich zarządzany. Uwzględnić jednak trzeba, że środków z budżetu nie ma zbyt dużo, co wymaga określenia sposobów ich wydatkowania i racjonalnego gospodarowania. Wszystko to wskazuje, że jednocześnie powinny być określone warunki i czas zmian w funkcjonowaniu doradztwa. W tym celu istnieje potrzeba rozwoju i świadczenia usług doradczych przez system różnych instytucji, wzajemnie się uzupełniających i zróżnicowanych pod względem finansowania, których znaczenie – jak w innych krajach – powinno stopniowo wzrastać.

Różne źródła finansowania i różne cele działania poszczególnych instytucji znajdują odbicie w ich podejściu do doradztwa. Jeśli tak, to należy się zastanowić, czym powinno zajmować się głównie doradztwo prowadzone przez organizacje rolników (związki zawodowe, izby rolnicze), a czym doradztwo państwowe, czym też wreszcie doradztwo ze strony instytucji współpracujących z rolnictwem (np. służb surowcowych przemysłu spożywczego). W wielu krajach *organizacje rolników o charakterze społecznym* (samorządowym) zajmują się głównie doradztwem socjalnym i prawnym, a następnie dopiero doradztwem specjalistycznym, o charakterze technologicznym. Podobnie *wyspecjalizowane organizacje rolników* (np. związki producentów) zajmują się doradztwem specjalistycznym, o charakterze technologicznym. *Przemysł spożywczy*, potrzebując produktów o określonych standardach i wymaganiach, również zajmuje się doradztwem specjalistycznym. Ponadto *przedsiębiorstwa handlowe i usługowe*, sprzedające środki produkcji i usługi dla rolnictwa zajmują się doradztwem, promując swoje produkty, pokazując ich zastosowanie itp. W Polsce są początki takich działań i należy je kontynuować w przyszłości w celu podziału zakresu działań między różne podmioty. *Co więc pozostaje doradztwu publicznemu? Jest to przede wszystkim doradztwo ekonomiczne i socjalno-ekonomiczne.*

Osobną sprawę stanowi doradztwo świadczone przez instytuty naukowo-badawcze i uczelnie (głównie rolnicze). W Polsce w dotychczasowych rozwiązaniach uczelnie w małym stopniu zajmowały się doradztwem, natomiast uczestniczyły w doskonaleniu zawodowym służb doradczych. Ten charakter współpracy (przede wszystkim szkoleniowy) powinien być utrzymany w przyszłości. Szkoły wyższe (uniwersy-

tety) są bowiem najlepiej przygotowane do prowadzenia doskonalenia zawodowego doradców o charakterze ciągłym. Z kolei instytuty naukowe-badawcze powinny zajmować się – oprócz doskonalenia zawodowego – prowadzeniem prac wdrożeniowych i doradztwem oraz doradztwem o charakterze technologicznym i ekonomicznym, w zależności od charakteru badań instytutów. Powiązanie wyników badań naukowych z praktyką rolniczą odbywa się za pośrednictwem szkół rolniczych i doradztwa rolniczego, które to informują o nowych rozwiązaniach, zachodzących zmianach w technologiach wytwarzania, wymaganiach odnośnie produktów gotowych itp. poprzez nauczanie, demonstracje, pokazy itd.

3. Zadania doradztwa rolniczego dla publicznych jednostek doradczych

Publiczne jednostki doradcze powinny głównie zajmować się – jak już pisałem – doradztwem ekonomicznym i socjalno-ekonomicznym. Jednocześnie ważnym obszarem działania doradztwa publicznego są zagadnienia związane z realizacją polityki gospodarczej i upowszechniania postępu rolniczego oraz nowych form gospodarowania. Biorąc pod uwagę istniejącą sytuację społeczno-gospodarczą na wsi i w rolnictwie, a w szczególności niską skalę produkcji rolniczej i jej niedostateczną jakość, niski stopień opłacalności rolnictwa, niedostateczne dochody ludności rolniczej, wysoki poziom zatrudnienia rolniczego itp., należy zapewnić pomoc ludności rolniczej w postaci doradztwa, gdyż brakuje środków na jej sfinansowanie. Jednocześnie inne organizacje nie wykształciły w pełni pola swojej działalności w zakresie działalności doradczej, co też wymusza (jak pisałem), aby zakres działalności publicznych jednostek doradczych był szerszy.

W rozwiązaniach światowych doradztwa rolnicze na ogół publiczne jednostki doradcze świadczone są przez organizacje (instytucje) państwowe ze szczebla centralnego, mniejsze natomiast znaczenie mają organizacje publiczne regionalne; wyjątkiem w tym obszarze mogą być rozwiązania w USA i Niemcy, gdzie władze stanowe (lub kraju związkowego) mają dużą samodzielność w zakresie stanowienia prawa i określania funkcjonowania instytucji rządowych i samorządowych. W Polsce wraz z reformą samorządu terytorialnego i powstaniu 16 województw można byłoby zastanowić się nad zwiększeniem samorządności poszczególnych województw i instytucji w nich działających, również w odniesieniu do jednostek doradztwa rolniczego.

Biorąc pod uwagę zadania wynikające z transformacji gospodarczej oraz integracji z Polską z Unią

Europejską należy zastanowić się, jaka instytucja będzie odpowiedzialna za te zadania: czy będzie to instytucja doradcza, czy też inna realizująca działania ściśle administracyjne. W moim przekonaniu powinno być dwie instytucje, o zróżnicowanym polu działania, ale ściśle z sobą współpracujące. Jeśli założyć, że będą dwie publiczne instytucje doradcze, to należy zastanowić się, komu mają one podlegać. Dla świadczenia usług doradczych być może nie ma to dużego znaczenia, natomiast odgrywa to dużą rolę w uwiarygodnieniu doradztwa, a głównie doradców bezpośrednio współpracujących z rolnikami.

Dwie instytucje doradcze w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich powinny tworzyć różne struktury, realizujące odmienne zadania i różniące się obszarem działania:

Struktura I – administracyjno-doradcza (bardziej administracyjna), mająca charakter jednostki krajowej, bezpośrednio podporządkowana resortowi rolnictwa i rozwoju wsi, mająca trzy szczeble organizacyjne: krajowy, wojewódzki i powiatowy. Na szczeblu krajowym zakres działań i realizowane zadania wyznacza Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), a ściślej jeden z jego departamentów – odpowiedzialny za sprawy doradztwa i oświaty w środowisku wiejskim. Zadania w będące w zakresie *struktury administracyjno-doradczej* dotyczyć powinny głównie następujących problemów:

- przygotowania wsi i rolnictwa do zachodzących zmian (transformacji społeczno-gospodarczej i integracji ze strukturami UE),

- realizacji polityki gospodarczej (również o charakterze interwencyjnym) oraz wymagań związanych z dostosowaniem rolnictwa do wymogów z Unią Europejską.

Przedstawione zadania mają tylko częściowo charakter doradczy lub doradczo-informacyjny, przy czym w miarę integracji Polski z Unią Europejską i wypełniania wymagań coraz więcej zadań będzie miało charakter administracyjny (np. dotyczący ustalania kwot mlecznych, dostosowania wymagań sanitarnych produkcji rolniczej i jakości produktów).

Spełnianie poszczególnych wymagań przez rolników, sprawdzanie ich wykonania itp. nie może być wykonywane poprzez doradców, których zadaniem jest pomoc, a nie egzekwowanie wymagań. W związku z tym istnieje potrzeba rozdzielenia *doradztwa sensu stricto* od realizowania polityki gospodarczej i jej wymogów, choćby były one najbardziej pomocne rolnikom i sprzyjały realizacji ich celów (zwłaszcza w dłuższym okresie); oczywiście zakładam, że tak będzie.

Przy ustalaniu takiego rozdziału zadań należy również uwzględnić doświadczenia europejskie, które wskazują, że utrzymanie wspólnej instytucji doradczej dla *doradztwa sensu stricto* i doradztwa typu administracyjnego nie jest korzystne. I tak np. wyniki badań w Irlandii wskazują, że zdecydowana większość pracy doradców skupia się obecnie na „papierkowej” pracy – związanej m.in. ze Wspólną Polityką Rolną, a nie na poradach dotyczących produkcji rolniczej i prowadzenia gospodarstwa⁵. Biorąc pod uwagę te zależności w warunkach polskich można uniknąć tych niedogodności, tworząc oddzielne struktury i rezerwując obszar pracy doradczej dla właściwych jej wymiarów, w tym wynikających z przynależności do UE i dokonujących się przemian.

Zakres działania doradztwa rolniczego i sposoby jego oddziaływania na rolnictwo w krajach Unii Europejskiej wynikają z realizowanej polityki rolnej. Polska wchodząc w struktury UE musi dostosować się do realizowanej polityki rolnej, a to oznacza konieczność przemian strukturalnych gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich. W okresie dostosowania rolnictwa polskiego do wymogów Unii konieczne będą przede wszystkim działania w zakresie⁶:

- *doradztwa w zakresie wielofunkcyjnego rozwoju wsi*, a w tym poprzez wspieranie regionów

⁵ J. Phelan, P. Wims. 1999. „Rolnicy na rozdrożu – rozważania o przyszłości”. [W:] „Problemy Integracji Rolnictwa”, nr 4.

⁶ A. P. Wiatrak. „Potrzeby tworzenia...”, op. cit., s. 16–18.

szczególnie opóźnionych w rozwoju i stwarzania warunków do ich restrukturyzacji, zwalczanie bezrobocia długotrwałego, ułatwianie przysposobienia zawodowego młodzieży i zdobycia nowego zawodu.

- **doradztwa socjalno-ekonomicznego**, a w tym poprzez informowanie o możliwościach poprawy sytuacji socjalno-ekonomicznej ludności wiejskiej, dostarczania osobom zainteresowanym informacji i porad dotyczących kontynuowania pracy w rolnictwie i wyboru zajęcia poza rolnictwem, informowanie osób zainteresowanych o możliwościach dalszego szkolenia, reedukacji zawodowej i kształcenia młodzieży w zawodach pozarolniczych.
- **doradztwa ekologicznego** – stwarzającego podstawy do optymalnego wykorzystania potencjału przyrodniczego oraz celowego i rozważnego użytkowania przestrzeni oraz ochrony środowiska przyrodniczego

Struktura administracyjno-doradcza powinna mieć trójszczeblowe umocowanie, poczynając od szczebla centralnego, poprzez szczebel wojewódzki, a kończąc na szczeblu powiatowym. Rozwiązania organizacyjne tego typu doradztwa mogą być co najmniej dwa:

- **typowo administracyjne** – osoby zajmujące się pracą tego typu są pracownikami urzędów państwowych (ministerstwa, województwa i powiatu), tworząc odpowiednią komórkę organizacyjną lub też będąc częścią składową innej.
- **administracyjno-doradcza**, w której osoby zajmujące się tego typu pracą są zatrudnione w specjalnie powołanej jednostce krajowej, która ma swoje oddziały (delegatury) lub też ośrodki na szczeblu wojewódzkim oraz przedstawiciele w powiecie.

Z dwóch przedstawionych możliwości optowałbym za drugą, która wymaga tworzenia oddzielnej struktury, ale jest powołana w ściśle określonym celu i spełnia – obok zadań administracyjnych – zadania doradcze. Taka instytucja, jeśli dobrze pracowałaby, mogłaby szybciej uzyskać wiarygodność niż np. urząd wojewódzki zajmujący się różnymi sprawami. Przy przyjęciu drugiego rozwiązania można by na szczeblu centralnym powołać **Krajowe Centrum Doradztwa ds. Rozwoju Wsi i Rolnictwa**⁷ (KCDWiR) lub **Krajowe Centrum Rozwoju Wsi i Rolnictwa** (KCRWiR), które zajmowałoby się omówionymi już zadaniami administracyjno-doradczymi. Na szczeblu wojewódzkim mogłyby być – jak pisałem – oddziały, albo też **Ośrodek Rozwoju Wsi i Rolnictwa**

(ORWiR), którego rejony znajdowałyby się na szczeblu powiatowym.

Struktura II – doradcza (czysto doradcza), bezpośrednio podporządkowanej Sejmikowi Wojewódzkiemu – o dwóch szczeblach organizacyjnych: wojewódzkim i powiatowym. Na szczeblu wojewódzkim znajduje się **Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego** (WODR), którego rejon znajduje w każdym powiecie. W tej strukturze doradztwa realizowane zadania doradcze dla ludności rolniczej i wiejskiej obejmują następujące sfery:

- przygotowania rolników i mieszkańców wsi do rozpoznawania występujących sytuacji problemowych oraz podejmowania samodzielnych decyzji i skutecznych działań w tym zakresie,
- upowszechnianie postępu rolniczego oraz nowych form gospodarowania w rolnictwie i w jego otoczeniu,
- szkolenia rolników w podanych zakresach.

WODR spełniając przedstawione zadania doradcze powinien dążyć do przygotowania rolników do zachodzących przemian oraz korzystania z pomocy innych instytucji pracujących na rzecz wsi i rolnictwa. Chodzi tutaj przede wszystkim o⁸:

- stworzenie systemu doradztwa i informacji o zachodzących przemianach oraz możliwych kierunkach dostosowań gospodarstw rolniczych do istniejących warunków produkcyjno-ekonomicznych, w tym podejmowania działalności pozarolniczej,
- zapewnienie integracji rolnictwa z przemysłem spożywczym, a wraz z tym zwiększenie znaczenia kontraktacji produkcji rolniczej i doradztwa świadczonego przez zakłady przetwórstwa rolniczego,
- powiązanie rolnictwa z rozwijaniem przedsięwzięć agroturystycznych i przygotowania wspólnych pakietów przez grupy rolników, a wraz z tym zapewnienia doradztwa specjalistycznego,
- świadczenie doradztwa sprzyjającego propagowaniu zespołowych form działań (grup samopomocowych, kółek maszynowych, różnego rodzaju spółdzielni itp.).

Usytuowanie Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w terytorialnej strukturze samorządowej pozwoliłoby lepiej dostosować zadania doradcze do konkretnych potrzeb, zróżnicowanych przestrzennie. Miałyby to zalety i uwiarygodnienie w działaniach. Na taki wizerunek oddziaływałoby również realizowanie działań czysto doradczych i na użytek rol-

⁷ Jednostka taka mogłaby powstać na bazie obecnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.

⁸ Por. A. P. Wiatrak, „Potrzeby tworzenia...”, op. cit., s. 16.

ków. O efektywności pracy doradczej decyduje, bowiem w dużym stopniu wzajemne zaufanie i pomoc, a nie oddziaływanie administracyjne. W przedstawionym rozwiązaniu dałoby się – moim zdaniem – zapewnić takie zaufanie i wykonywanie pracy doradczej *sensu stricto*.

Usytuowanie doradztwa w Urzędzie Marszałkowskim może budzić zastrzeżenia, że trudno będzie je realizować, a zwłaszcza w niektórych województwach. Okazać się bowiem może, że znajdują się zadania ważniejsze od rolnictwa i nie będzie środków na doradztwo. Może to być niebezpieczeństwo, gdy zagadnienia te nie będą uregulowane. W związku z tym przekazanie doradztwa na ten szczebel, powinno wiązać się z zastrzeżeniem (klauzula), że określona kwota (w zależności od liczby rolników i użytków rolnych) jest zastrzeżona na doradztwo i nie może być przekazana na inne cele.

W celu dobrego wypełniania zadań doradczych szczeblu wojewódzkim powinna działać **Wojewódzka Rada Doradztwa Rolniczego** (WRDR), organ społeczny, którego celem byłoby włączenie rolników w proces identyfikacji potrzeb doradczych oraz określenie priorytetowych kierunków pracy WODR, odpowiadających lokalnym potrzebom klientów instytucji doradczej i zapewniających zgodność jej pracy z istniejącymi oczekiwaniami.

W celu wymiany doświadczeń i tworzenia lobby na rzecz doradztwa rolniczego, czy też wskazywania istotnych zadań doradczych na szczeblu krajowym, dobrze byłoby powołać **Krajową Radę Doradztwa Wiejskiego i Rolniczego** (KRDWiR). Takie ciało powinno mieć charakter łącznika między dwoma omówionymi strukturami doradztwa i wskazywać na zakres ich działania, w tym zakres szkoleń i metodyki doradztwa oraz badań naukowych związanych z praktyką rolniczą. Jedna i druga struktura powinna pracować na rzecz rolników i mieszkańców wsi, dlatego też zadaniem takiej rady byłoby łączyć obszary ich działań i zapewnić ich wzajemne uzupełnienie (komplementarność). Byłoby to z pożytkiem dla rolników, ale również dla instytucji pracujących na rzecz rolnictwa, aby zsynchronizować pracę i skupić się na zadaniach potrzebnych i niezbędnych.

Krajowe Centrum Doradztwa ds. Rozwoju Wsi i Rolnictwa (lub *Krajowe Centrum Rozwoju Wsi i Rolnictwa*) mogłoby – oprócz zadań doradczo-administracyjnych przekazywanych na niższe szczeble – zająć się również szkoleniem zakresu metodyki doradztwa dla wszystkich rodzajów jednostek doradztwa (również znajdujących się w gestii Urzędów Marszałkowskich) oraz upowszechniania wyników badań naukowych. Pozytywne doświadczenia w tym zakresie w Polsce,

jak również w innych krajach, wskazywałyby na kontynuowanie tych zadań przez jednostkę krajową.

4. Uwagi końcowe

W Polsce należy wypracować system dostosowany do naszych potrzeb, uwzględniający proces restrukturyzacji rolnictwa i gospodarki narodowej oraz integrację z krajami UE. System doradztwa rolniczego i spełnianych przez niego zadań powinien wynikać z realizowanej polityki społeczno-ekonomicznej względem wsi i rolnictwa. W związku z tym w pierwszej kolejności należy określić politykę przemian strukturalnych rolnictwa i wsi (cele strategiczne działania, a na tej podstawie cele bieżące), z której powinny wynikać zadania do doradztwa rolniczego i jego usytuowania. Jest to konieczne, a zwłaszcza w warunkach ograniczonych funduszy na modernizację rolnictwa, aby krok po kroku móc realizować przyjęte cele, które zarazem warunkują działania następne. Doradztwo rolnicze powinno wzmacniać te procesy, pomagając ludności rolniczej dostosować się do istniejących warunków życia i pracy oraz rozwiązywać ich problemy.

W systemie doradztwa rolniczego jest miejsce dla różnych instytucji (organizacji), które chcą zajmować się doradztwem (lub też mają to w zakresie swego działania). Instytucje te sięgając po środki budżetowe powinny realizować cele, na jakie zostały one przeznaczone. W obecnym okresie, gdy dochody rolników są niedostateczne jest miejsce dla szerszego działania doradztwa rolniczego, jednak w późniejszym okresie należy zastanowić się i stworzyć warunki dla różnego rodzaju instytucji (np. dla służb plantacyjnych przemysłu spożywczego). W związku z tym zakres działań jednostek publicznych doradztwa powinien ograniczać zagadnienia doradztwa technologicznego na rzecz – jak pisałem doradztwa ekonomicznego i doradztwa socjalno-ekonomicznego. Doradztwo ekonomiczne – dotyczące m. in. zarządzania gospodarstwem, prowadzenia analiz ekonomicznych, wyboru racjonalnych kierunków itp. – powinno być skupione w Wojewódzkim Ośrodku Doradztwa Rolniczego (w II strukturze), natomiast doradztwo socjalno-ekonomiczne (łącznie z doradztwem w zakresie wielofunkcyjnego rozwoju wsi) powinno być świadczone głównie przez Krajowe Centrum Rozwoju Wsi i Rolnictwa i kolejno przez Ośrodek Rozwoju Wsi i Rolnictwa lub inne równorzędne instytucje (w zależności od przyjętego rozwiązania).

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

Dr inż. Józef Kania

Doradztwo państwowe czy autonomiczne dla polskiej wsi i rolnictwa¹

Wstęp

Rolnictwo i obszary wiejskie w Polsce są u progu bezprecedensowych w ujęciu historycznym przemian. Konieczność modernizacji rolnictwa i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich oraz coraz bliższa perspektywa integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską zakreślają obszar zadań niezbędnych do realizacji w najbliższym czasie. Są to między innymi:

- edukacja w zakresie integracji naszej gospodarki, w tym zwłaszcza rolnictwa z Unią Europejską;
- edukacja rolników i mieszkańców wsi w zakresie przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej na obszarach wiejskich oraz wskazywanie alternatywnych przedsięwzięć dla gospodarstw rolniczych;
- samoorganizowanie się producentów celem tworzenia lepszych warunków sprzedaży swoich produktów: zasady oraz formy organizacji i działania zespołów producenckich i grup marketingowych, integracja producentów z zakładami przetwórczymi;
- doskonalenie doradztwa organizacyjno-ekonomicznego – w tym szkolenie i pomoc rolnikom w prowadzeniu rachunkowości rolnej, sporządzanie i ocena biznes planów, doradztwo kredytowe;
- rozwój informacji rynkowej – analiza i prognoza cen produktów rolniczych, kształtowanie się popytu i podaży na podstawowe produkty rolnicze, informacja o rynkach zbytu i rynkach zaopatrzenia w środki produkcji;
- bieżące doradztwo technologiczne – wdrażanie i upowszechnianie nowoczesnych metod produkcji roślinnej i zwierzęcej;
- doradztwo w zakresie ekologicznych i integrowanych metod produkcji oraz ochrony środowiska naturalnego;
- doradztwo socjalno-bytowe – kwestie prawne związane z prowadzeniem gospodarstwa rolniczego, zakup lub dzierżawa ziemi, przekazywanie gospodarstw następcom, podatki i ubezpieczenia, opieka zdrowotna, bezpieczeństwo i higiena pracy, planowanie żywienia rodziny i budżetów domowych;

- pomoc w edukacji społeczności lokalnej w zakresie przywództwa (leadership) oraz budowy strategii rozwoju gmin i powiatów oraz w ich wdrażaniu.

Nie sposób sobie wyobrazić, aby zadania powyższe oraz procesy dostosowawcze mogły się odbywać bez udziału państwowego (publicznego) doradztwa rolniczego, jakie istnieje w naszym kraju. Instytucje tego typu odegrały bowiem kluczową rolę w okresie modernizacji sektora rolnego i przemian w środowisku wiejskim w krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych. Doświadczenia tych krajów dostarczają niezbitych argumentów, że właśnie doradztwo rolnicze było głównym instrumentem realizacji szeroko rozumianej polityki rolnej i siłą motoryczną dokonywanych tam przeobrażeń w sektorze rolnictwa.

Przepływ wiedzy i informacji od nauki i polityki, przez doradztwo, do praktyki rolniczej (rolników) i odwrotnie jest niezwykle ważnym zagadnieniem w procesie dokonywanych zmian, a zwłaszcza w wzmacnianiu zasobów ludzkich w rolnictwie. Doradcy zatrudnieni w organizacji doradczej, stanowiącej ogniwo Systemu Wiedzy i Informacji Rolniczej, mają tutaj do spełnienia szczególną i bardzo trudną rolę, jaką jest osiągnięcie pozytywnych zmian w zachowaniu rolników (zmiana postaw i filozofii ich myślenia). To nie politycy, naukowcy, czy doradcy zmieniają rolnictwo, ale właściciele gospodarstw poprzez rozwiązywanie określonych problemów i podejmowanie trafnych decyzji. Bez doradców posiadających świetną wiedzę techniczną i ekonomiczną oraz znakomite umiejętności komunikowania się z rolnikami i otoczeniem, a także bez znaczącego wsparcia doradztwa, nauki i rolnictwa ze strony państwa oraz doradztwa ze strony nauki, osiągnięcie tych zmian będzie niemożliwe.

Doradztwo rolnicze w Polsce jest pod wpływem globalnych trendów, jakimi są: globalizacja oraz liberalizacja gospodarki i rynków rolnych, spadek wydatków w podziale dochodu narodowego na zadania o charakterze publicznym (np. doradztwo, nauka, oświata) oraz stopniowa komercjalizacja i prywatyzacja usług doradczych. Niektóre państwowe systemy doradztwa rolni-

¹ Artykuł opracowany w ramach projektu badawczego KBN nr 5PO6J 005 16 pt. „Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce do roku 2015 w procesie integracji z Unią Europejską”.

czego szczególnie w krajach o bardzo wysokiej towarowości i dochodowości gospodarstw, niskiej ich liczbie oraz nadprodukcji żywności, przechodzą procesy transformacji w kierunku tworzenia się różnych form doradztwa państwowego (agendy, agencje), prywatnego (związki rolników, stowarzyszenia, izby rolnicze) i komercyjnego (spółki), a także powstają nowe pozarządowe organizacje doradcze. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że początkiem prywatyzacji służb publicznych, w tym zwłaszcza doradztwa były zawsze problemy związane z deficytem budżetowym danego kraju.

1. Doradztwo państwowe czy autonomiczne?

1.1. Argumenty „za” i „przeciw” doradztwu państwowemu

Mocne strony:

- doradztwo „wiejskie” tzn. realizowane na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, a nie tylko rolników, poprzez transfer innowacji, uwzględniające w coraz większym stopniu ważne problemy społeczne i środowiskowe, a nie tylko rolnicze,
- konieczność wzmocnienia administracji rządowej w celu sprostania wyzwaniom w zakresie tworzenia priorytetów NPPC (Narodowy Program Przygotowania Polski do Członkostwa w UE) w okresie przedczłonkowskim oraz prawidłowej realizacji WPR (Wspólna Polityka Rolna) po osiągnięciu członkostwa,
- dobra kadra doradcza (doradcy terenowi, specjaliści zakładowi i administracja zarządzająca), w którą zainwestowano w ostatnich 10 latach olbrzymią wiedzę (kursy szkoleniowe, studia podyplomowe, wyjazdy studyjne, staże zagraniczne itp.),
- bardzo dobra baza techniczna,
- bezpłatna i bardzo szeroka gama usług doradczych dostępna dla wszystkich rolników (dużych i małych, bogatych i biednych) i mieszkańców obszarów wiejskich (informacja rolnicza jest dobrem publicznym),
- sformalizowane więzy z nauką; transfer informacji i innowacji rolniczych odbywa się na zasadzie współpracy, informacja jako dobro publiczne wolne jest od opłat,
- usystematyzowane formy doradztwa; sprawdzone metody i podejścia systemowe,
- wdrażanie i upowszechnianie zrównoważonych metod gospodarowania i ochrony środowiska przyrodniczego oraz podnoszenie świadomości ekologicznej wśród rolników i mieszkańców wsi,
- rozwijanie cech przywódczych i kreowanie liderów wiejskich celem rozwijania różnych form przedsiębiorczości na wsi,
- prowadzenie doradztwa na rzecz kobiet wiejskich oraz dzieci i młodzieży,

- pełnienie roli edukacyjnej dla tych rolników i mieszkańców obszarów wiejskich, którzy w przeszłości nie mieli lub obecnie nie mają dostępu do instytucji oświatowych celem doskonalenia swojej wiedzy,
- ustawiczna edukacja rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

Słabe strony:

- usługi doradcze stosunkowo kosztowne dla podatników,
- usługi podlegają często politycznym decyzjom rządu,
- biurokracja i hierarchia ważności zadań doraźnych a nie strategicznych (bardziej reaktywna praca doradcza niż aktywna, w oparciu o dobrze przygotowane programy doradcze z udziałem rolników i liderów społeczności lokalnych),
- stosunkowo wysoki odsetek doradców z wykształceniem średnim,
- pracownicy doradztwa mają pośrednie zobowiązania względem rolników,
- doradztwo nie zawsze zbieżne z faktycznymi potrzebami rolników (klientów),
- doradztwo mało elastyczne – powolne zmiany.

1.2. Argumenty „za” i „przeciw” doradztwu autonomicznemu w ramach struktur samorządu zawodowego – izb rolniczych

Mocne strony:

- bardziej ukierunkowana na potrzeby i oczekiwania rolników oraz zmianę ich warunków ekonomicznych,
- mniej kosztowna dla rządu,
- potrzeby rolników są znane przez cały czas, krótki czas reakcji na uzyskanie porady,
- doradztwo na zlecenie, opłaty za faktyczne porady,
- specjalizowanie się w usługach doradczych, które zaspokajają potrzeby głównie gospodarstw towarowych.

Słabe strony:

- faktyczny koszt usług doradczych dla rolników – wysoki,
- brak gwarancji rządowych przeznaczenia środków budżetowych na finansowanie doradztwa samorządowego,
- nie obejmuje dużego odsetka mieszkańców wsi, którzy nie są rolnikami,
- bardzo niski stopień zatrudnienia w doradztwie autonomicznym,
- zwracanie uwagi przez doradców głównie na duże gospodarstwa i przedsięwzięcia o dużej skali produkcji, ze szkodą dla małych gospodarstw,
- szybkie, ale nie zawsze dostatecznie przemyślane porady,
- tendencja w kierunku redukcji powiązań i wymiany informacji pomiędzy organizacjami doradczymi i rolnikami,

- zmniejszenie akcentu na dobrą informację publiczną,
- traktowanie wiedzy i informacji jako poszukiwanego i cennego towaru,
- specjalizowanie się tylko w usługach doradczych, które zaspokajają potrzeby gospodarstw towarowych,
- doradztwo wysoce elastyczne – szybkie zmiany.

2. Możliwe warianty funkcjonowania doradztwa rolniczego w Polsce

Wariant 1. Doradztwo państwowe (publiczne) w strukturze rządowej:

- a) realizowane w oparciu o istniejące wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (WODR) będące w gestii wojewodów lub
- b) regionalne centra doradztwa, rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich (RCDRRiOW) (powstałe z przekształcenia WODR) będące w gestii ministra rolnictwa

W ramach struktur państwowych doradztwa rolniczego wyłaniają się potrzeby: z jednej strony centralnego zarządzania doradztwem przez ministra rolnictwa, jeśli chodzi o realizację polityki rolnej państwa w aspekcie dostosowań do wymogów *acquis communautaire* UE, a z drugiej decentralizacji zarządzania i uwzględnienia regionalnego podejścia do problemów strukturalnych zróżnicowanych obszarów wiejskich oraz potrzeb i oczekiwań ze strony rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

Oba te zadania mogą w pełni realizować wodr lub regionalne centra doradztwa, po jednym w województwie, z rozwiniętymi działami specjalistycznymi w zależności od specyfiki województwa oraz terenową strukturą oddziałową lub rejonową obejmującą np. obszar powiatu. Ośrodki te powinny być wspomagane przez Krajowe Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.

Taki model doradztwa dostosowany jest do nowej struktury administracyjnej i samorządowej kraju, nie pociąga za sobą żadnych negatywnych skutków finansowych dla budżetu państwa, nie uszczupla kadr doradczych, jest jednolity i prosty. Przepływ informacji w obie strony jest stosunkowo szybki (struktura dwustopniowa), zagwarantowana jest realizacja zadań rządowych (zadania ministra rolnictwa i wojewodów) oraz oczekiwań rolników i mieszkańców wsi (zadania marszałka, sejmiku, starostów, izb rolniczych) przy społecznej akceptacji społecznych rad doradztwa rolniczego, których rola musi być autentycznie duża.

Ośrodki doradztwa rolniczego powinny posiadać gospodarstwa pomocnicze by mieć możliwość generowania dochodów pozabudżetowych i móc wprowadzać w oparciu o badania marketingowe stopniową odpłat-

ność za specjalistyczne usługi doradcze za aprobatą społecznych rad. Do tego procesu muszą stopniowo zostać przygotowani zarówno rolnicy jak i sami doradcy, a rząd musi jasno określić perspektywę i okres ograniczenia dotacji budżetowej. Proces ograniczania dotacji budżetowej powinien być wydłużony w czasie i nie powinien się rozpocząć wcześniej niż po upływie 5–10 lat.

Niezależnie od doradztwa państwowego może funkcjonować i powinno rozwijać się specjalistyczne doradztwo prywatne i komercyjne niezależnie od siebie lub we współpracy z doradztwem państwowym i mieć możliwości ubiegania się także o środki na realizację zadań oraz programów krajowych i regionalnych. Tylko w warunkach zdrowej konkurencji będzie można osiągnąć wysoką efektywność pracy doradczej w ramach struktury państwowej.

Wariant 2. Doradztwo państwowe (publiczne) w strukturach samorządu terytorialnego (doradztwo w gestii marszałków):

Ośrodki doradztwa rolniczego wraz ze środkami finansowymi przechodzą do samorządu terytorialnego i zgodnie z ustawami kompetencyjnymi samorządu terytorialnego, stają się narzędziem w realizacji zadań marszałków. Zadania ministra rolnictwa i wojewody realizowane są na zasadzie grantów. Plany działalności doradczej mają akceptację społeczną sejmików i samorządu zawodowego rolników – izb rolniczych.

Działalność odr wspomagana jest merytorycznie przez Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.

Wariant 3. Doradztwo państwowe (publiczne) w strukturze rządowej oraz samorządowe w izbach rolniczych

Doradztwo państwowe realizowane jest przez ośrodki doradztwa rolniczego (w gestii wojewodów) lub regionalne centra doradztwa (w gestii ministra) – po 1 w województwie, i obejmuje swoim zasięgiem całe województwo z oddziałami i rejonami na szczeblu powiatu. Realizuje ono zadania wynikające z polityki rządu w zakresie rolnictwa i obszarów wiejskich w tym zwłaszcza integracji z UE oraz zadania zlecane w formie grantów przez marszałków.

Służby doradcze specjalizujące się w technologiach produkcji rolniczej, organizacji i ekonomice gospodarstw oraz marketingu produktów rolniczych przechodzą do izb rolniczych wraz ze środkami finansowymi i niezbędnym majątkiem. Potrzebna byłaby w tym względzie ustawa (gwarancja rządowa).

Ujemne strony takiego rozwiązania to:

- zwiększone koszty administracji doradczej
- ograniczony wpływ państwa i służb państwowych na producentów rolnych (rolników),

- samorząd rolników pozostaje na garnuszku budżetu państwa z uwagi na konieczność finansowania zatrudnienia służby doradczej,
- możliwość manipulowania doradztwem samorządowym – samorząd traci swoją autentyczność.

Mocną stroną w tym wariacie jest konieczność specjalizacji zawodowej, a tym samym wzrost umiejętności zawodowych doradców.

Wariant 4. Podział państwowej służby doradczej na trzy niezależne struktury (po 1 w województwie) z uwzględnieniem ustaw kompetencyjnych:

- rządu – regionalne centra doradztwa
- samorządu terytorialnego – sejmiku
- samorządu rolników – izb rolniczych

Ujemne strony:

- trudności w podziale zadań i kompetencji,
- dublowanie się w realizacji zadań doradczych,
- trudności w koordynacji i współpracy,
- koszty utrzymania administracji trzech odrębnych struktur – bardzo wysokie.

3. Podsumowanie i wnioski

Zadania wynikające z sukcesywnego dostosowywania polskiego rolnictwa do struktur Unii Europejskiej często są sprzeczne z interesami producentów rolnych. Stan polskiego rolnictwa wyraźnie odbiega od poziomu rolnictwa unijnego i nieuniknioną jest jego restrukturyzacja. Proces ten wiąże się z redukcją znacznej liczby gospodarstw rolnych, a w następstwie tego z nasileniem się bezrobocia. Rolnicy tracąc swoje stanowiska pracy, i będąc jednocześnie członkami izb rolniczych, mogą być największymi oponentami tych przemian. Istnieje obawa, że doradztwo podporządkowane strukturom izb rolniczych będzie skutecznie hamować postęp dostosowań polskich gospodarstw rolnych do standardów europejskich, zamiast je przyspieszać.

Na podstawie dokonanej analizy mocnych i słabych stron doradztwa państwowego i doradztwa autonomicznego w kraju i na świecie oraz wariantów restrukturyzacji doradztwa można sformułować następujące wnioski:

- Wszystkie zaprezentowane w pracy warianty restrukturyzacji doradztwa i zapewne jeszcze inne rozwiązania są możliwe do realizacji w praktyce. Ich skutki mogą być jednak bardzo różne zarówno dla rządu jak i dla samego doradztwa oraz jego klientów. **Nie można jednak zwlekać z ustawowymi rozwiązaniami, co do systemu doradztwa rolniczego w naszym kraju.**
- W ciągu najbliższych 10. lat istnieje konieczność utrzymania rządowej służby doradczej finansowa-

nej z budżetu państwa, stopniowo pozyskującej pozabudżetowe środki finansowe. Jej działalność musi być doskonała oraz poddana społecznej kontroli przez rolników i liderów społeczności wiejskiej.

- Zarówno publiczne jak i prywatne – autonomiczne doradztwo rolnicze może funkcjonować i rozwijać się niezależnie od siebie lub we współpracy i obie te formy mogą być efektywne. Dotyczy to głównie transferu informacji rolniczych a także usług doradczych świadczonych przy zaopatrywaniu gospodarstw w środki produkcji i kontraktacji surowców rolniczych oraz świadczeniu usług rolniczych.
- Doradztwo wymaga wsparcia ze strony polityki ekonomicznej i rolnej państwa poprzez:
 - ustawowe rozwiązanie, co do systemu doradztwa rolniczego w naszym kraju,
 - właściwy klimat dla rozwoju makroekonomicznego kraju i regionów,
 - właściwe kierunki rozwoju wsi i rolnictwa,
 - dobrą politykę finansową, fiskalną i kredytową dla rolnictwa,
 - dofinansowanie programów doradczych i badawczych adekwatnych do potrzeb i oczekiwań rolników.

Akademia Rolnicza w Krakowie
Zakład Doradztwa Rolniczego

Literatura

1. Drygas M. 2000. *Trendy rozwojowe doradztwa rolniczego w świecie a kierunki zmian doradztwa rolniczego w Polsce*. [W:] *Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego u progu XXI wieku*, MRiRW, KCDRRiOW, Poznań – Przysiek.
2. *Improving Agricultural Extension*. 1997. Edited by Swanson B. E., R. P. Bentz and A. J. Sofranko. FAO, Rome.
3. Jones G.E. 1986. *Investing in extension: strategies and goals*. Elsevier Applied Science Publishers, London.
4. Kania J. 1998. *Doradztwo rolnicze – doświadczenia i wnioski z krajów Unii Europejskiej adekwatne do warunków polskich. "Podstawy integracji europejskiej w aspekcie rozwoju obszarów wiejskich"*. Praca zbiorowa pod red. J. Kani. Wydawnictwo Akademii Rolniczej, Kraków.
5. Kania J. 2000. *Koncepcje i kierunki doskonalenia systemu doradztwa rolniczego w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej*. [W:] *Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego u progu XXI wieku*, MRiRW, KCDRRiOW, Poznań – Przysiek.
6. *Kierunki zmian w systemach doradztwa rolniczego na świecie*. 2000. Praca zbiorowa pod red. J. Kani i M. Drygasa. MSDR z s. w AR, Kraków.
7. *Przygotowanie programu przebudowy systemu intelektualnego wspierania rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*. Cz. I i II, 1994. Praca zbiorowa pod kierunkiem J. Kani. FAPA/ASAP, Warszawa.

Mgr inż. Leszek Bednarski

Propozycje rozwiązań systemowych dla doradztwa rolniczego w Polsce

Wprowadzenie

Zapoczątkowana w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku transformacja systemu politycznego i gospodarczego Polski, przejście do systemu gospodarki rynkowej oraz postępujący proces integracji z Unią Europejską wymusza dużą dynamikę zmian w dostosowaniu polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich do zmieniających się warunków zewnętrznych.

Trudno sobie wyobrazić, aby tak fundamentalne zmiany mogły odbywać się bez pomocy odpowiednio przygotowanej kadry fachowców ujętych w ramy instytucjonalne. Taką instytucją funkcjonującą na obszarach wiejskich już od lat 50-tych są Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego (WODR-y). Aby jednak zapewnić właściwe funkcjonowanie systemu doradztwa rolniczego i pełną realizację zadań wynikających z polityki rolnej państwa określonych między innymi w takich dokumentach jak: Średniookresowa Strategia Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, Spójna Polityka Strukturalna Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa, Pakt dla Wsi, Narodowy Program Przygotowania do Członkostwa, **niezbędne jest ustawowe uregulowanie statusu tych służb.**

Rys historyczny

W ciągu 50-letniej historii swego funkcjonowania system doradztwa rolniczego był wielokrotnie zmieniany i reorganizowany. Zawsze jednak pozostawał systemem państwowym, z gwarancją świadczenia nieodpłatnych usług doradczych dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich. Musiał on być dostosowywany również do zmieniającego się podziału terytorialnego kraju (2 lub 3 stopniowy, z różną liczbą województw).

Dwie daty mają tu jednak kluczowe znaczenie. Pierwsza – to początek lat 80-tych, gdy istniejące wówczas Wojewódzkie Ośrodki Postępu Rolniczego przejęły służbę rolną z gmin i dla realizowania poszerzonych zadań prowadziły systematyczne podnoszenie kwalifikacji tej kadry poprzez organizowanie róż-

nych form doskonalenia zawodowego, poszerzając znacznie zakres realizowanych zadań. W tym właśnie okresie pojawiły się obok dotychczasowych ściśle technologicznych zadań, zadania z zakresu doradztwa wiejskiego. Druga – to początek lat 90-tych. Obok zmiany nazwy z Wojewódzkiego Ośrodka Postępu Rolniczego na Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, to również wyłączenie ze struktury ODR gospodarstw rolniczych, znaczne zmniejszenie ilości kadry doradczej, zmiana celów i funkcji doradczych.

W nowych realiach służba ośrodków doradztwa najszybciej dostosowała się do gospodarki rynkowej i jako jedyna świadczyła pomoc w zakresie gospodarowania w zmienionych warunkach. Jednocześnie wprowadzono uspołecznienie doradztwa poprzez powołanie Społecznych Rad Doradztwa Rolniczego przy ODR-ach i Krajowej Rady Doradztwa Rolniczego przy Ministrze Rolnictwa. Rady pełnią rolę opiniującą i oceniającą w stosunku do zakresu zadań realizowanych przez ODR.

W skład Społecznych Rad wchodzi rolnicy, przedstawiciele organizacji pracujących w otoczeniu rolnictwa oraz przedstawiciele nauki. Tak pełna reprezentacja środowiska pozwala na lepszą identyfikację potrzeb doradczych z terenu działania ODR-u oraz umożliwia Ministrowi Rolnictwa określenie priorytetów w działalności służby doradczej.

Stan obecny

Nowy podział administracyjny kraju spowodował zmiany w dotychczasowej strukturze doradztwa rolniczego. Zarządzeniem Nr 9 Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 18.12.1998 roku utworzono z dniem 2.01.1999 roku Krajowe Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, w skład którego włączono 6 dotychczasowych Ośrodków Doradztwa Rolniczego, których wybór budził wiele kontrowersji z powodu kryterium ich doboru i rozmieszczenia terytorialnego.

Zgodnie z założeniami, powołane Krajowe i Regionalne Centra Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiej-

**Jednostki organizacyjne
Krajowego Centrum Doradztwa
Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich**

- ◆ KCDRRiOW w Brwinowie
- ◆ Oddziały KCDRRiOW
- Centra Regionalne

skich miały stać się wyspecjalizowanymi jednostkami szkoleniowymi, przygotowującymi kadry doradcze dla Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Terenowa kadra doradcza z Regionalnych Centrów Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich z początkiem roku 2000 (rok 1999 potraktowano jako przejściowy) miała być przejęta przez właściwe WODR-y. Tak się jednak nie stało. Zarówno WODR-y jak i RCDRRiOW realizują w chwili obecnej te same powielające się zadania, zaś służba doradcza nadal nie posiada wyspecjalizowanej jednostki szkoleniowej.

W powołanych 16 województwach wprowadzono różnorodne rozwiązania organizacyjne dotychczasowych struktur Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Zmiany dokonane w systemie doradczym wprowadziły nastrój tymczasowości dla zatrudnionych w nim służb doradczych.

Ujednolicenie systemu doradztwa w całym kraju, podniesienie jego rangi oraz zmiana niekorzystnej opinii o tymczasowości wymaga ustawowego rozwiązania.

Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce – analiza opinii dyrektorów ODR-ów

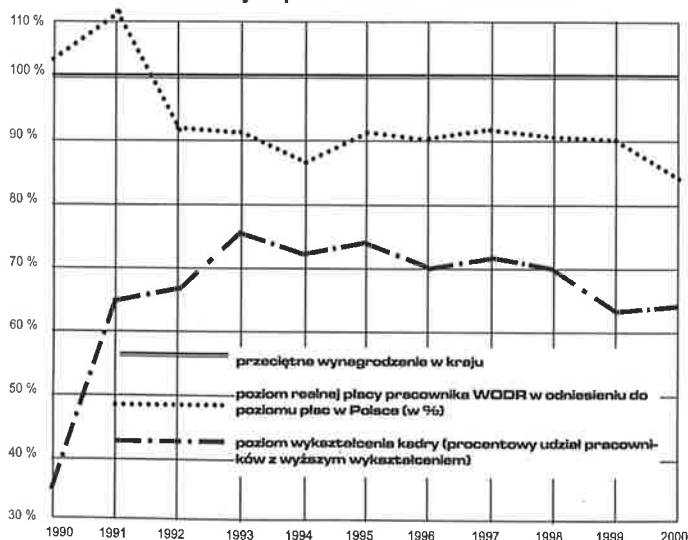
Na początku 2000 roku zebrano opinie od dyrektorów Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego dotyczące kierunków rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce oraz spraw wyma-

gających pilnego uregulowania, w celu zapewnienia właściwego funkcjonowania służby doradczej.

Poniżej przedstawiono wyniki analizy zebranych opinii w formie konstatacji:

1. Pozostawienie całości doradztwa realizowanego przez WODR w gestii Wojewodów.
2. Przekazanie podstawowych zadań doradczych realizowanych obecnie przez Regionalne Centra Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, łącznie z odpowiednią częścią środków budżetowych i kadry do WODR.
3. Powiązanie doradztwa rolniczego z samorządem wojewódzkim, powiatowym oraz z izbami rolniczymi powinno się dokonywać za pośrednictwem wojewódzkich rad doradztwa.
4. WODR-y, oprócz działalności doradczej, są w stanie realizować zadań określonych w NPPC – dotyczących przygotowania rolników do wprowadzenia WPR.
5. Doradztwo rolnicze powinno być ściśle i formalnie powiązane z systemem badań naukowych.
6. Na czas dostosowywania rolnictwa do WPR (10 lat) w działalności doradczej WODR-ów – dominować będą dwa kierunki:
 - a) doradztwo związane ściśle z przystąpieniem Polski do UE,
 - b) doradztwo technologiczno-ekonomiczne zmierzające do podniesienia poziomu życia rolnika i rozwoju obszarów wiejskich.
7. Uregulowanie systemu wynagradzania służby doradczej. Obecnie służba doradcza jest jedną z najniższych zarabiających grup pracowniczych, co powoduje odchodzenie najlepiej przygotowanych doradców do innych zawodów. Poziomy fluktuacji kadry w poszczególnych WODR-ch wynosi od 10 do 20%.

Zależność poziomu wykształcenia kadry doradczej WODR od realnych płac w latach 1990-2000

Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce w świetle przeprowadzonej ankietyzacji

W wyniku nowego podziału administracyjnego, nie unormowana sytuacja ODR-ów, jeszcze bardziej się skomplikowała. Niemal w każdym województwie wprowadzono własne rozwiązania organizacyjne, dzieląc kompetencje doradcze między kilka Ośrodków. W kreowanie lokalnego rolnictwa włączyły się sejmiki wojewódzkie i powiaty. Obok ODR-ów od kilku lat na scenie doradczej działają izby rolnicze. Funkcjonuje także wiele jednostek zajmujących się problematyką doradztwa w węższym zakresie tematycznym jak: Stacje Chemiczno-Rolnicze czy WIOR-y. Taki stan rzeczy powinien cieszyć, gdyż skala problemów na wsi polskiej jest olbrzymia i jest tam miejsce dla wszystkich, którzy chcą włączyć się w rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa. Niestety, brak uregulowań prawnych, chaos organizacyjny i brak podziału kom-

petencji doprowadziły do wielu napięć i nieporozumień szczególnie między jednostkami samorządowymi i państwowymi. Pomysłów na organizację doradztwa w kraju jest tyle, ile instytucji zainteresowanych świadczeniem tego rodzaju usług. Każda ma swoje subiektywne argumenty i ambicje. Zanim podjęte zostaną ostateczne decyzje warto zapytać o zdanie różne grupy ludzi korzystających z doradztwa bezpośrednio na wsi oraz jednostki wykorzystujące doradztwo do realizacji własnych celów.

Aby przedstawić reprezentatywną opinię nt. usytuowania doradztwa i uszeregowania preferencji tematycznych w środowiskach związanych z rolnictwem, opracowano wzory ankiet, które zostały rozesłane w marcu i kwietniu 2000 roku do ODR-ów na terenie całego kraju w celu uzyskania opinii z regionów o różnej specyfice rolniczej i tradycjach. W odpowiedzi otrzymano ponad 4000 wypełnionych ankiet, które zostały szczegółowo przeanalizowane.

Poniżej przedstawiono wzory obu ankiet.

ANKIETA dla rolników i ogrodników

W związku z przygotowywaną reorganizacją systemu doradztwa rolniczego prosimy o zajęcie stanowiska w poniższych kwestiach. Państwa opinia pomoże w wypracowaniu najlepszego modelu doradztwa rolniczego w Polsce.

1. Co sądzi Pan /Pani/ o potrzebie funkcjonowania doradztwa rolniczego?

- Jest potrzebne.
- Jest niepotrzebne, bo z niego nie korzystam.
- Jest niepotrzebne, gdyż nie robię tego, co radzi doradca.
- Nie mam zdania.

Uwagi.....

* proszę podkreślić wybraną odpowiedź

2. Gdzie powinien być „usytuowany” doradca?

- W jednostce państwowej ze strukturami lokalnymi (jak dotychczas).
- W jednostce samorządowej szczebla wojewódzkiego (sejmik, izba rolnicza).
- W samorządzie powiatowym.
- W samorządzie gminnym.
- We wszystkich jednostkach z podziałem kompetencji.

Uwagi.....

* proszę podkreślić wybraną odpowiedź

3. W jakich dziedzinach oczekuje Pan /Pani/ wsparcia ze strony doradztwa?

- nowoczesne technologie w produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- ekologia i ochrona środowiska,
- zarządzanie i marketing (co produkować, jak promować i sprzedawać),
- ekonomika (koszty produkcji, rachunkowość),
- informacja rynkowa (ceny, trendy),
- przedsiębiorczość (alternatywne źródła dochodu),
- dostosowanie do wymogów Unii Europejskiej,

- gospodarstwo domowe (żywnienie, ogródki przydomowe, rękodzieło),
- poradnictwo prawne (szczególnie w zakresie zakładania różnych firm),
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych rolników (szkolenia, kursy),
- wszystkie wymienione,
- inne /jakie/.....

Uwagi.....

* proszę ocenić w kolejności od 1 do 10 (1 najważniejsze, 10 najmniej ważne)

Jaki jest profil produkcji i powierzchnia Państwa gospodarstwa.....

.....

Dziękujemy

ANKIETA dla jednostek działających w rolnictwie i samorządów

W związku z przygotowywaną reorganizacją systemu doradztwa rolniczego prosimy o zajęcie stanowiska w poniższych kwestiach. Państwa opinia pomoże w wypracowaniu najlepszego modelu doradztwa rolniczego w Polsce.

1. Co sądzi Pan /Pani/ o potrzebie funkcjonowania doradztwa rolniczego?

- Jest niezbędne.
- Jest potrzebne, gdyż współpracujemy z doradcami WODR.
- Jest niepotrzebne, gdyż nie mamy z niego żadnych korzyści.
- Nie mam zdania.

Uwagi.....

* proszę podkreślić wybraną odpowiedź

2. Gdzie powinien być „usytuowany” doradca?

- W jednostce państwowej ze strukturami lokalnymi (jak dotychczas).
- W jednostce samorządowej szczebla wojewódzkiego (sejmik, izba rolnicza).
- W samorządzie powiatowym.
- W samorządzie gminnym.
- We wszystkich jednostkach z podziałem kompetencji.

Uwagi.....

* proszę podkreślić wybraną odpowiedź

3. W jakich dziedzinach oczekuje Państwa firma wsparcia ze strony doradztwa?

- nowoczesne technologie w produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- ekologia i ochrona środowiska,
- zarządzanie i marketing (co produkować, jak promować i sprzedawać),
- ekonomika (koszty produkcji, rachunkowość),
- informacja rynkowa (ceny, trendy),
- przedsiębiorczość (alternatywne źródła dochodu),
- dostosowanie do wymogów Unii Europejskiej,
- gospodarstwo domowe (żywnienie, ogródki przydomowe, rękodzieło),
- poradnictwo prawne (szczególnie w zakresie zakładania różnych firm),
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych rolników (szkolenia, kursy),
- wszystkie wymienione,
- inne (jakie)

Uwagi.....

* proszę ocenić w kolejności od 1 do 10 (1 najważniejsze, 10 najmniej ważne)

Czym zajmuje się firma wypełniająca ankietę.....

Dziękujemy

Ogółem otrzymano 2755 ankiet od rolników i ogrodników i 1335 ankiet od jednostek działających w rolnictwie i samorządów.

Ilościowe zestawienie ankiet i ich wyników przedstawia się następująco:

IŁOŚĆ ANKIET OPRACOWANYCH
W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH

● ANKIETY OD ROLNIKÓW I OGRODNIKÓW
■ ANKIETY OD JEDNOSTEK DZIAŁAJĄCYCH W ROLNICTWIE I OD SAMORZĄDÓW

ANKIETA

dla jednostek działających w rolnictwie i samorządów

Co sądzi Pan /Pani/ o potrzebie funkcjonowania doradztwa rolniczego?	
Jest niezbędne	747
Jest potrzebne, gdyż współpracujemy z doradcami WODR	567
Jest niepotrzebne, gdyż nie mamy z niego żadnych korzyści	2
Nie mam zdania	7
Razem	1323

ANKIETA

dla rolników i ogrodników

Co sądzi Pan /Pani/ o potrzebie funkcjonowania doradztwa rolniczego?	
Jest niezbędne	2594
Jest potrzebne, gdyż współpracujemy z doradcami WODR	115
Jest niepotrzebne, gdyż nie mamy z niego żadnych korzyści	5
Nie mam zdania	25
Razem	2739

ANKIETA

dla jednostek działających w rolnictwie i samorządów

Gdzie powinien być „usytuowany” doradca?	
W jednostce państwowej ze strukturami lokalnymi	1062
W jednostce samorządowej szczebla wojewódzkiego	46
W samorządzie powiatowym	48
W samorządzie gminnym	117
We wszystkich jednostkach z podziałem kompetencji	47
Razem	1320

ANKIETA

dla rolników i ogrodników

Gdzie powinien być „usytuowany” doradca?	
W jednostce państwowej ze strukturami lokalnymi	2444
W jednostce samorządowej szczebla wojewódzkiego	33
W samorządzie powiatowym	43
W samorządzie gminnym	161
We wszystkich jednostkach z podziałem kompetencji	60
Razem	2741

ANKIETA

dla jednostek działających w rolnictwie i samorządów

3. W jakich dziedzinach oczekuje Pan /Pani/ wsparcia ze strony doradztwa?

Wyszczególnienie		Pozycja									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	Nowe techn. rośl. i zwierz.	389	138	128	89	117	88	103	65	60	57
B	Ekologia i ochrona środowiska	131	145	112	105	122	127	140	137	71	77
C	Zarządzanie i marketing	330	208	158	126	121	76	73	53	41	38
D	Ekonomika	199	234	170	147	131	114	86	60	57	22
E	Informacja rynkowa	95	135	193	145	196	117	95	97	77	50
F	Przedsiębiorczość	128	114	130	156	118	149	125	129	76	47
G	Dostosowanie do UE	203	96	129	140	156	136	103	98	82	72
H	Gospodarstwo domowe	81	45	43	55	81	66	101	106	185	348
I	Poradnictwo prawne	81	52	63	70	97	113	123	161	229	163
J	Podnoszenie kwalifikacji	177	96	104	116	99	123	126	146	101	151

* proszę ocenić w kolejności od 1 do 10 (1 najważniejsze, 10 najmniej ważne)

ANKIETA

dla rolników i ogrodników

3. W jakich dziedzinach oczekuje Pan /Pani/ wsparcia ze strony doradztwa?

Wyszczególnienie		Pozycja									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	Nowe techn. rośl. i zwierz.	1160	423	281	226	157	126	90	79	68	100
B	Ekologia i ochrona środowiska	157	232	210	221	279	239	225	222	240	237
C	Zarządzanie i marketing	685	482	420	234	238	187	143	106	75	80
D	Ekonomika	397	500	438	382	282	189	182	146	66	58
E	Informacja rynkowa	274	284	434	392	395	262	223	168	124	78
F	Przedsiębiorczość	226	168	192	266	291	349	320	251	215	131
G	Dostosowanie do UE	268	147	208	281	340	290	299	211	193	205
H	Gospodarstwo domowe	189	100	91	125	156	157	243	365	400	588
I	Poradnictwo prawne	160	89	105	138	181	232	254	316	458	500
J	Podnoszenie kwalifikacji	315	240	207	218	243	251	234	301	290	244

* proszę ocenić w kolejności od 1 do 10 (1 najważniejsze, 10 najmniej ważne)

W odpowiedzi na pierwsze pytanie, ponad 96% rolników i ogrodników uznało potrzebę funkcjonowania doradztwa rolniczego. Negatywne odpowiedzi w ilości 3,6% pochodziły przede wszystkim od osób, które nie potrafiły zająć jednoznacznego stanowiska, lub nie korzystały z doradztwa. Byli to głównie posiadacze małych gospodarstw, utrzymujący się z innych źródeł.

Wśród ankietowanych 89% widzi doradcę w jednostce państwowej ze strukturami lokalnymi. W uwagach najczęściej argumentowano ten wybór dużą do-

stępnością doradztwa, niskimi kosztami korzystania z usługi, bezstronnością doradców państwowych, a nawet apolitycznym charakterem kontaktów z doradcą.

Wśród 11% osób widzących doradztwo w strukturach samorządowych ponad połowa opowiedziała się za samorządem gminnym twierdząc, że doradca będzie najbliższym rolnika. Najmniej zwolenników, tylko 1,2% miała koncepcja usytuowania doradztwa w samorządzie szczebla wojewódzkiego.

Przedstawiciele samorządów i firm działających w rolnictwie prawie w 100% uznali, że doradztwo jest potrzebne, niezależnie od tego czy współpracują czy też nie bezpośrednio z doradcami. Głównym motywem ich oceny był fakt lepszej współpracy z producentami korzystającymi z doradztwa i ich większego otwarcia na nowości. Również ta grupa respondentów w większości opowiedziała się za doradztwem państwowym (80,4%). Wśród osób lokujących doradztwo w samorządzie zdecydowanie przeważają zwolennicy szczebla gminnego. Tylko 2,2% rolników i 3,5% przedstawicieli samorządów i jednostek z otoczenia rolnictwa widzi doradztwo na wszystkich szczeblach z podziałem kompetencji.

W drugiej części ankiety zapytano o preferencje w doradztwie w kontekście oczekiwanej pomocy. Wśród rolników i ogrodników 42% ankietowanych ulokowało na pierwszym miejscu doradztwo technologiczne, 25% właścicieli gospodarstw szczególnie większych niż 10 ha, główne problemy upatruje w zarządzaniu i marketingu. Ekonomia była uznana przez 14% respondentów za priorytet w doradztwie. Wysoko oceniono potrzebę podnoszenia kwalifikacji zawodowych, co jest dobrym symptomem w sytuacji bardzo słabego wykształcenia ogólnego i kierunkowego posiadaczy gospodarstw. Stosunkowo nisko rolnicy sklasyfikowali potrzebę doradztwa w zakresie wgd, ekologii i poradnictwa prawnego.

Wśród ankietowanych przedstawicieli firm i samorządów sytuacja była podobna, choć różnice w popularności poszczególnych dziedzin nie były tak widoczne. Wśród ankietowanych 29% uznało, iż oczekują największego wsparcia ze strony doradztwa technologicznego. Niewiele mniej (25%) na pierwszym miejscu sklasyfikowało doradztwo w zakresie zarządzania i marketingu. W tej grupie ankietowanych za ważniejsze uznano problemy związane z integracją z Unią Europejską i ekologią. Podobnie jak w przypadku rolników, nie znalazły szczególnego uznania zagadnienia prawne i wgd.

W około 10% ankiet uznano wszystkie zagadnienia za bardzo ważne, powołując się na konieczność dobrze dostosowania do wymogów Unii Europejskiej we wszystkich dziedzinach.

Uogólnienia i wnioski

- Prawie 100% ankietowanych uznaje potrzebę funkcjonowania doradztwa, szczególnie w okresie przystosowawczym do integracji z Unią Europejską.
- Zdecydowana większość odbiorców doradztwa opowiada się za doradztwem państwowym, ze strukturami lokalnymi, ułatwiającymi kontakt z rolnikiem.
- Najmniej zwolenników ma pomysł ulokowania doradztwa w samorządowych strukturach szczebla wojewódzkiego.
- Priorytetem doradczym dla respondentów okazała się technologia produkcji roślinnej i zwierzęcej oparta na przesłankach ekonomiczno-organizacyjnych i przygotowanie do integracji z Unią Europejską.
- Pozostawienie doradztwa w strukturze rządowej zapewni administracji wojewódzkiej:
 - możliwości wdrażania i realizowania polityki rolnej, za którą ta administracja odpowiada;
 - otrzymywanie bieżącej analizy sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej i społecznej na wsi (w tym prognozy zbiorów, stanu upraw i hodowli oraz informacji o zagrożeniach);
 - realizację zadań administracji rządowej w zakresie likwidacji skutków klęsk żywiołowych w rolnictwie (szacowanie strat, opracowywanie wniosków kredytowych itp.);
 - wykonywanie innych prac wynikających z aktualnych potrzeb.
- Prawidłowe uregulowanie kwestii doradztwa rolniczego wymaga uchwalenia ustawy o doradztwie rolniczym, która usankcjonuje:
 - kompetencje organów rządowych w zakresie wdrażania polityki rolnej;
 - sprawną współpracą na poszczególnych poziomach administracyjnych,
 - jasno określone kompetencje i zasady finansowania,
 - zasady współpracy z innymi instytucjami działającymi w powiązaniu z rolnictwem lub jego otoczeniem.
- Uregulowanie prawne systemu doradztwa będzie sprzyjać mechanizmowi adresowanej interwencji państwa, nakierowanej z jednej strony na przemiany strukturalne w rolnictwie oraz na rozwój wsi i poszukiwanie alternatywnych źródeł zarobkowania, a także na realizację programów wynikających z polityki państwa i świadczenia nieodpłatnych usług dla rolników.
- Obok uregulowania prawnego, służba doradcza wymaga rozwiązań z zakresu poprawy systemu wynagradzania, gdyż obecnie jest jedną z najniżej zarabiających grup pracowniczych, nie adekwatnie do zakresu realizowanych zadań.

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Modliszewicach

Dr Mirosław Drygas

Trendy rozwojowe doradztwa rolniczego w świecie na tle kierunków rozwoju sektora badań i rozwoju¹

W krajach rozwiniętych gospodarczo sektor R&D² jest powszechnie uznawany jako siła napędowa rozwoju społeczno-ekonomicznego. Wysoka efektywność nakładów na ten sektor znalazła potwierdzenie w wynikach badań³.

Stąd też punktem wyjścia rozważań w niniejszym opracowaniu będzie zaprezentowanie poglądów Rady Europy, Unii Europejskiej i OECD⁴ na temat wiedzy rolniczej i konieczności polepszenia infrastruktury edukacyjnej na terenach wiejskich.

Następnie przedstawione zostaną główne trendy rozwojowe doradztwa rolniczego w krajach o wysoko rozwiniętym rolnictwie.

1. Rozwój wiedzy priorytetem Unii Europejskiej

Duży fragment ogłoszonej w lipcu 1997 r. Agendy 2000 został poświęcony kwestiom rozwoju wiedzy. Tym sposobem Unia Europejska dała wyraz przywiązywania ogromnej wagi do kreowania postępu i ciągłego tworzenia nowej wiedzy.

W nieustannym wyścigu naukowo-technicznym UE zaczyna jednak odstawać od czołówki światowej i **stąd coraz mocniejsze artykułowanie konieczności priorytetowego traktowania sektora R&D.**

Postępujący w szybkim tempie proces globalizacji gospodarki światowej oraz coraz szersze upowszechnianie technologii informatycznej i nowoczesnych

środków komunikacji decydują w dużym stopniu o konkurencyjności wszystkich sektorów gospodarki w skali światowej.

Tendencje te wyraźnie dostrzega Komisja Europejska, stwierdzając w Agendzie 2000, że „Polityka, w której wiedza obejmująca **badania naukowe, wynalazczość, edukacja i szkolenie** – traktowana będzie priorytetowo, będzie miała zasadnicze znaczenie dla przyszłości Unii. W sytuacji, gdy pojawiają się nowe wyzwania związane z rozwojem technologii i wynalazczości, a jednocześnie pozaeuropejscy konkurenci podejmują coraz większe wysiłki, bezwzględnie należy zastosować bodźce stymulujące we Wspólnocie rozwój badań naukowych i technologii. Wspólne badania i wysiłki na rzecz rozwoju technologii muszą wnosić istotne, nowe wartości w stosunku do programów realizowanych przez poszczególne kraje”⁵.

Dalej dokument UE podkreśla rolę badań naukowych w procesie podnoszenia konkurencyjności europejskiej gospodarki i ich wpływ na tworzenie nowych miejsc pracy. Widząc w tym szczególną rolę dla podstaw innowacyjnych w małych i średnich przedsiębiorstwach. W tym świetle dostrzega także **potrzebę usprawnienia metod i sposobów upowszechniania nowych technologii.**

Edukację i szkolenia zalicza Unia do kluczowych inwestycji w tzw. „kapitał ludzki”. Zgodnie z Agendą 2000 „...celem programów nowej generacji byłoby **propagowanie idei ustawicznego kształ-**

¹ Opracowanie to powstało w ramach Projektu badawczego KBN nr 5PO6J 005 16 pt. *Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce do roku 2015 w procesie integracji z Unią Europejską.*

² W krajach zachodnich badania i instytucje podejmujące przedsięwzięcia rozwojowe określane są jako sektor R&D (*research and development* – badania i rozwój).

³ Stern N. Growth theories, old and new and the role of agriculture in economic development. FAO Economic and Social Development Papers No 136, Rome, 1996.

⁴ The first joint Conference of Directors and Representatives of Agricultural Research, Agricultural Advisory Services and Higher Education in Agriculture. Summary record of the Conference held in Paris 4–8 September 1995. OECD, Directorate for Food, Agriculture and Fisheries, Committee for Agriculture, Paris 1995.

⁵ Agenda 2000. Część pierwsza. Polityka Unii Europejskiej, I. Polityka wewnętrzna, 2. Wiedza – priorytetem Unii (tłumaczenie FAPA).

lcenia. Ich zasadniczy element stanowiłyby nowatorskie projekty obejmujące swoim zasięgiem więcej niż jedno państwo oraz wymianę doświadczeń. Społeczeństwo informacyjne jest wielką szansą na zwiększenie konkurencyjności Europy; w związku z tym należy propagować jego rozwój. Nowe technologie znajdują również niezwykle pożyteczne zastosowanie w edukacji, szkolnictwie i kulturze – ich znajomość, zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej, musi więc wzrosnąć⁶. Unia będzie też dążyć do zwiększania liczby osób znajdujących pracę dzięki upowszechnianiu idei kształcenia ustawicznego.

Warto tu zaznaczyć, że w UE sfera badań naukowych, edukacji i doradztwa rolniczego pozostaje nadal w gestii poszczególnych krajów członkowskich. Wielkość ponoszonych nakładów budżetowych jest natomiast suwerenną, autonomiczną decyzją rządów każdego z krajów. W tej sytuacji każdy z krajów **UE przykłada ogromną wagę do wewnętrznej polityki naukowej, widząc w nakładach na badania i edukację najlepszą inwestycję rozwojową.** Dzieje się tak pomimo tendencji do komercjalizacji badań naukowych i stałego wzrostu udziału środków prywatnych w ich finansowaniu.

2. Edukacja na obszarach wiejskich według zapisów Europejskiej Karty Rozwoju Obszarów Wiejskich

Stosunek do sektora R&D oraz jego wpływu na rozwój obszarów wiejskich przedstawiła w 1996 r. Rada Europy w dokumencie programowym pt. „**Europejska Karta Rozwoju Obszarów Wiejskich**”. Szczegółowe zapisy odnośnie tych kwestii znajdują się w Aneksie do tego dokumentu zatytułowanym „**Kierunki i działania na rzecz polityki rozwoju obszarów wiejskich**” w części pt. „**Kierunek 4 – Szkolnictwo, szkolenia, prace badawcze i kampanie informacyjne**”⁷.

W dokumencie tym Rada Europy do rangi najwyższego dobra podnosi tzw. „kapitał ludzki”, czyli człowieka i jego umiejętności, uznając jego rozwój za absolutny priorytet.

Odnosząc się do edukacji na obszarach wiejskich „Karta...” zwraca się do swoich sygnatariuszy o zagwarantowanie ludności wiejskiej równego prawa

i dostępu do szkolnictwa poprzez prowadzenie placówek szkolnych na terenach wiejskich i ich taką organizację, aby zaspakajały potrzeby danego terenu. Placówki te powinny także stosować w procesach dydaktycznych nowoczesne techniki edukacyjne.

„Karta...” opowiada się także za decentralizacją oferty edukacyjnej i jej dostosowaniem do potrzeb lokalnego rynku pracy. Zwraca uwagę na **zapewnienie równości szans w dostępie do edukacji uczniom i stażystom mieszkającym na wsi i w regionach wiejskich.**

Dotyczy to kształcenia technicznego i zawodowego na terenach wiejskich, zarówno w ramach szkolnictwa podstawowego, średniego, jak i wyższego. Taki system szkolnictwa powinien zapewniać mieszkańcom wsi możliwości kształcenia we wszystkich dziedzinach niezbędnych dla prawidłowego zagospodarowania i rozwoju obszarów wiejskich.

3. OECD⁸ a sektor R&D

Cechą charakterystyczną OECD jest zintegrowane podejście do sektora R&D. Tak też są postrzegane problemy sektora R&D działającego na rzecz rozwoju wsi i rolnictwa. OECD już od lat osiemdziesiątych widzi potrzebę **zintegrowanego podejścia do organizacji i funkcjonowania instytucji wchodzących w skład Systemów Wiedzy Rolniczej (Agricultural Knowledge System), bądź też Systemów Wiedzy i Informacji Rolniczej (Agricultural Knowledge and Information System) w poszczególnych krajach.**

Szczególną wagę OECD przywiązuje do partnerskiej współpracy trzech podstawowych segmentów SWR, tj. badań, doradztwa i szkolnictwa. W kontekście postępujących reform rynkowych (obniżanie subsydiów w ramach WTO⁹), rosnącej konkurencyjności międzynarodowej, jakości i bezpieczeństwa żywności, wyzwań zrównoważonego rozwoju rolnictwa i terenów wiejskich OECD widzi dla Systemów Wiedzy Rolniczej CSWR nowy rodzaj odpowiedzialności.

W tym ujęciu instytucje wchodzące w skład SWR powinny być bardziej zorientowane na wspomaganie władz podejmujących decyzje w formułowaniu i rozwiązywaniu problemów, niż jak to wcześniej było, podawaniu gotowych standardowych rozwiązań, skupia-

⁶ Agenda 2000, op. cit.

⁷ Europejska Karta Rozwoju Obszarów Wiejskich. Problemy Integracji Rolnictwa Unia Europejska: Polska, FAPA nr 3/1997.

⁸ OECD tzn. Organization for Economic Co-operation and Development – Organizacja Współpracy i Rozwoju Gospodarczego.

⁹ WTO tzn. World Trade Organization – Światowa Organizacja Handlu.

jących się na kwestiach produkcji i jej efektywności. Nowej ujęcie SWR ma wymiar bardziej społeczny, a jego produkty powstają w procesie interakcji pomiędzy uczestnikami systemu, w tym klientami.

Podstawą sukcesu jest tu stosowanie tzw. metod uczestniczących (participatory methods), aktywizujących społeczności lokalne oraz sprawiających, że każdy „produkt” systemu jest wspólnym dziełem wszystkich zaangażowanych w jego powstanie.

OECD widzi w tak działającym SWR siłę napędową formułowania i realizacji polityki wobec wsi i rolnictwa, a także jako źródło wiedzy i informacji dla odbiorców nie związanych z wsią i rolnictwem

4. Trendy rozwojowe doradztwa rolniczego w różnych krajach świata

Analiza aktualnych trendów rozwojowych doradztwa rolniczego w świecie wykazała, że nie ma w tym względzie uniwersalizmu i rozwiązań modelowych. Struktury organizacyjne, sposoby finansowania, jak i obszary działania instytucji doradztwa rolniczego są różnorodne. Są one emanacją pewnej tradycji, typowej dla danego kraju (np. Dania, USA, Francja, Austria – doradztwo samorządowe i publiczne), bądź też wyrazem podejścia rynkowego i możliwości finansowania usług doradczych ze środków wypracowywanych w ramach sektora rolnego (np. Holandia, Anglia, Nowa Zelandia – doradztwo prywatyzowane lub prywatne). Wśród najważniejszych czynników determinujących kierunki zmian w działaniu doradztwa rolniczego wyróżnić można m.in.:

- postępujący w świecie proces globalizacji stosunków gospodarczych;
- liberalizację handlu produktami rolniczymi, a co z tego wynika wyzwania konkurencyjności na rynkach światowych;
- ograniczenia możliwości finansowania doradztwa ze środków publicznych;
- malejący udział rolnictwa w wytwarzanym PKB w poszczególnych krajach;
- nasilającą się potrzebę rozwoju obszarów wiejskich;
- nasilający się w większości krajów rozwiniętych nacisk konsumentów na wytwarzanie tzw. „bezpiecznej żywności” oraz związany z tym rozwój „dobrych praktyk rolniczych” w kontekście ochrony środowiska przyrodniczego, w tym poprzez promowanie zasad rolnictwa zrównoważonego.

Ogólnosiwiatową tendencją jest także kompleksowe, zintegrowane podejście do działania instytucji doradztwa rolniczego. W najwyżej rozwiniętych gospodarczo krajach świata funkcjonują one

w ścisłych sprzężeniach zwrotnych z innymi partnerami z sektora R&D, a w tym przede wszystkim z instytucjami sfery badań (nauki) oraz edukacji. W systemach takich **doradztwo rolnicze stanowi jedno z ogniw swoistej sieci badawczo-edukacyjno-informacyjno-wdrożeniowej, działającej w harmonijnych, synergicznych powiązaniach (SWR).**

W skutek występowania wyżej wymienionych czynników w ostatnich kilkunastu latach zanotowano procesy reorientacji obszarów działania instytucji doradztwa rolniczego. Główne trendy to:

- reorientacja programów doradczych z czysto technologicznych na skupiające się na problematyce ekonomicznej i rynkowej; doradztwo w kwestiach technologicznych staje się domeną przetwórstwa rolno-spożywczego działającego pod presją wielkich sieci handlowych i zmieniających się preferencji konsumentów;
- reorientacja na zagadnienia rynkowe i agrobiznes w związku z postępującą liberalizacją handlu produktami rolnymi;
- skupienie się na problematyce rozwoju obszarów wiejskich, ze szczególnym preferowaniem regionów relatywnie zacofanych pod względem rozwoju rolnictwa i otaczającej infrastruktury;
- zwiększający się udział problematyki rozwoju obszarów wiejskich w pracy doradczej wraz ze zmniejszającą się rolą rolnictwa w gospodarkach poszczególnych krajów;
- coraz większy udział programów doradczych zorientowanych na wspieraniu rodzin rolniczych w zakresie czerpania dochodów z poza gospodarstwa oraz dywersyfikowania działalności na bazie zasobów własnych gospodarstwa (przedsiębiorczość, dodatkowe źródła dochodów);
- promowanie zrównoważonych, nie zagrażających środowisku przyrodniczemu systemów produkcji rolniczej;
- rosnące znaczenie zagadnień związanych z ochroną środowiska naturalnego oraz zachowania walorów krajobrazu;
- działania promujące bezpieczną żywność, przede wszystkim w kontekście wpływu instrumentów polityki rolnej na środowisko, a z drugiej strony wpływu instrumentów polityki środowiskowej na jakość produkcji rolniczej.

Przykładem takiego podejścia może być promowanie „partnerstw” dla zrównoważonego rozwoju rolnictwa (Holandia), czy ograniczania zanieczyszczeń i ochrony środowiska poprzez coraz szersze upowszechnianie przez doradztwo rolnicze, np. zintegrowanego zarządzania środkami ochrony roślin (np. Szwecja i USA).

Podobne przesłanki są źródłem coraz szerszego wprowadzania programów doradczych związanych

z zarządzaniem zasobami wodnymi i jakością wody (np. Francja i USA).

W działaniach doradztwa zorientowanych na rozwój obszarów wiejskich wyraźnie rysują się dwa trendy: wspieranie dywersyfikowania działalności w ramach gospodarstw, sprzyjające uzyskiwaniu dodatkowych dochodów, jak np. turystyka wiejska i rolnictwo organiczne (np. Austria, Francja, Niemcy, Anglia, Szkocja, Irlandia) oraz wspieranie podejmowania działalności gospodarczej poza gospodarstwem poprzez promocję różnego rodzaju przedsiębiorczości (Niemcy, Finlandia).

Kluczowym czynnikiem sukcesu staje się sprawność systemu przejawiająca się w szybkim upowszechnianiu i stosowaniu wyników badań w praktyce.

W kontekście postępującej komercjalizacji i prywatyzacji doradztwa (Holandia, Anglia) coraz częściej pojawiają się jednak wątpliwości, co do głębokości tego procesu. Pojawiają się też poglądy odno-

śnie jego ograniczenia. Stwierdza się wręcz, że państwo powinno zachować wpływ na finansowanie i utrzymanie usług o publicznym charakterze (np. obiektywna informacja, edukacja dorosłych i szkolenia w kwestiach dotyczących interesu publicznego).

Inne ważniejsze trendy w rozwoju doradztwa rolniczego, jako składowej SWR lub SWRiI – System Wiedzy Rolniczej i Informacji to:

- nowe sieci powiązań wewnętrznych i nowe formy organizacyjne składowych systemu;
- zwiększenie udziału uczestników systemu w podejmowaniu decyzji;

- tendencja rządów do płacenia na programy a nie na instytucje;
- długoterminowe planowanie celów (5–10 lat) oraz finansowanie wieloletnich programów;
- planowanie i finansowanie zorientowane na wiele aspektowe, wiele dyscyplinarne i wiele instytucjonalne programy;
- wypracowywanie mechanizmów systematycznej oceny propozycji i rezultatów programów doradczych w ich społecznym i środowiskowym aspekcie;
- przesunięcie akcentów w pracy doradczej od transferu wiedzy do rozumienia problemów i rozwijania umiejętności dla znajdowania najlepszych rozwiązań;
- nacisk na ustawiczną edukację klientów systemu;
- troska o adekwatną interakcję z społecznościami naukowymi;
- zwiększający się nacisk na tzw. odpowiedzialność społeczną instytucji doradczych wobec podatników, polegająca na ciągłym uzasadnianiu potrzeby istnienia i przydatności ogólnospołecznej instytucji doradczych, w szczególności tych wspieranych ze środków budżetowych.

Wytwarzanie nadwyżki żywności w najwyżej rozwiniętych krajach świata, liberalizacji handlu produktami rolniczymi, jak również kurczący się ciągle udział rolnictwa w wytwarzaniu produktu narodowego brutto wywiera wpływ na kierunki rozwoju doradztwa rolniczego. Podejmowanie nowych kierunków działań przez doradztwo rolnicze wymusza również reorientacja producentów rolnych w celu zaspakajania potrzeb i upodobań klientów, nieustannie weryfikujących asortyment i jakość znajdujących się na rynku produktów rolnych.

Wszystkie te procesy sprawiają, że **doradztwo rolnicze rozszerza pola działania stając się w rzeczywistości doradztwem wiejskim, uwzględniającym kwestie agrośrodowiskowe.**

W ostatnich latach niezwykle ważne zmiany zachodzą także w źródłach finansowania publicznych organizacji doradczych, jak i w ich wewnętrznych strukturach. W zasadzie we wszystkich wyżej wymienionych krajach, wskutek zmniejszającej się siły politycznej rolników (mniej głosów w wyborach), wynikającej ze zmniejszania się populacji zajmującej się rolnictwem, **nakłady ze środków publicznych na doradztwa rolnicze ulegają drastycznym ograniczeniom.** Generalną tendencją jest wprowadzanie coraz szerszego zakresu płatnych usług.

Ciążar finansowania doradztwa w coraz większym stopniu przenoszony jest na rolników, co rodzi również konsekwencje w postaci konieczności coraz większego liczenia się organizacji doradczych z ich preferencjami. Stąd też wynika ko-

nieczność precyzyjnego rozpoznawania aktualnych potrzeb rolników oraz dostosowywania oferty doradczej do tych potrzeb. Rodzi to też potrzebę **stałego podnoszenia umiejętności oraz specjalizacji doradców**. We wszystkich krajach jest to jedno z najważniejszych działań wewnątrz organizacji doradczych służących podnoszeniu jakości świadczonych usług.

Zarysowana powyżej tendencja w finansowaniu doradztwa nie może być rekomendowana dla Polski. Na takie rozwiązania mogą sobie pozwolić jedynie kraje, w których rolnictwo osiągnęło wysoki stopień rozwoju, choć i w nich podnoszą się głosy krytyczne, uwypuklające fakt ograniczenia dostępności przeciętnych rolników do ponad standardowych usług doradczych.

W Polsce, w okresie przebudowy systemu gospodarczego oraz konieczności restrukturyzacji i modernizacji sektora rolnego, **państwo nie może zdjąć z siebie odpowiedzialności za finansowanie doradztwa.**

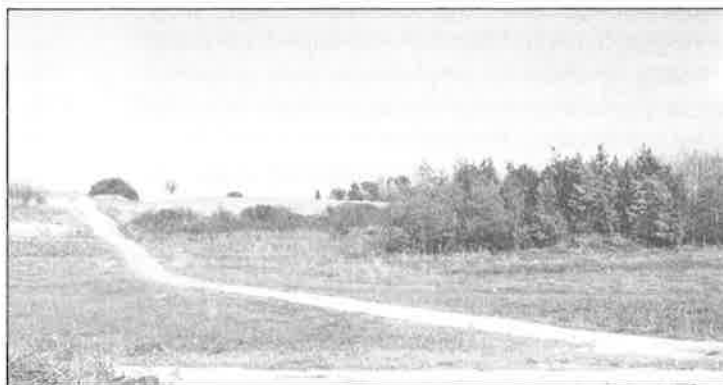
W procesie reformowania instytucji sektora R&D nie należy zapominać o konieczności systemowego podejścia do rozwiązywanych kwestii. Doświadczenia krajów zachodnich dowodzą, że problemy edukacji rolniczej (wiejskiej) są najlepiej rozwiązywane w tych krajach, o których można powiedzieć, że funkcjonują w nich systemy instytucjonalne odpowiadające często opisywanym w literaturze przedmiotu Systemom Wiedzy Rolniczej (SWR)¹⁰, bądź też Systemom Wiedzy Rolniczej i Informacji (SWRiI)¹¹.

Na konieczność systemowego podejścia do kwestii rozwoju sektora R&D, a co z tego wynika rozwoju wsi i rolnictwa, wyraźnie zwracają także uwagę w swoich dokumentach Rada Europy, Unia Europejska i OECD.

5. Refleksje końcowe

Ponad stuletnie doświadczenia w kapitalny sposób potwierdzają fundamentalny wkład nauki i doradztwa rolniczego w rozwój rolnictwa. W tym czasie największe sukcesy osiągnęło rolnictwo w tych krajach, w których stosunkowo najwcześniej zapoczątkowano

tworzenie instytucji doradztwa rolniczego. **Doradztwo ściśle współpracujące z nauką rolniczą**, bądź też jest integralną częścią uczelni rolniczych. Pozwalało to na dokonywanie szybkiego transferu innowacji do praktyki rolniczej, jak również ułatwiało przekazywanie aktualnych problemów rolników do

rozwiązania przez naukowców. Te kraje, które przed ponad stu laty podjęły decyzje o zainwestowaniu w rozwój nauki i edukacji związanej z rozwojem wsi i rolnictwa są obecnie przodujące pod względem efektywności rolnictwa i całego sektora żywnościowego. Jeszcze raz należy podkreślić, że uwarunkowane to było tworzeniem przez państwo możliwości prowadzenie pracy oświatowej z ludnością wiejską przez instytucje odpowiadające współczesnemu doradztwu rolniczemu. W tych też krajach osiągnięto największe sukcesy w procesach transferu wiedzy powstającej w laboratoriach naukowców do praktyki rolniczej, co jednocześnie warunkowało sukcesy rolnictwa.

Instytucje doradztwa rolniczego są więc koniecznym elementem systemowym, zapewniającym rozwój rolnictwa, co również potwierdzają swoimi badaniami Benor, Harrison i Baxter¹². Nie jest bowiem możliwe, nawet w wysoko rozwiniętych gospodarczo krajach, aby adaptacja nowych technologii oraz coraz efektywniejszych rozwiązań, opartych na ciągłych badaniach naukowych, była możliwa bez współdziałania doradztwa rolniczego. Ktoś bowiem musi uczyć farmerów, jak adoptować postęp uwzględniając różnorodny potencjał społeczno-ekonomiczny gospodarstw, jak i cechy osobowe farmerów. Istotną rolę w tej kwestii odgrywa także akceptacja i wiara rolników w przekazywane

¹⁰ Blum A.: Comparative research on Agricultural Extension in Europe. Proceedings on 12th European Seminar on Extension Education, 1995, Thessaloniki.

¹¹ Roling N., Engel P.: The Development on the Concept of Agricultural Knowledge Information System (AKIS): Implication for Extension. [W:] Agricultural Extension: Worldwide Institutional Evolution and Forces for Change. Edited by Wiliam M. Rivera & Daniel J. Gustafson. Elsevier. Amsterdam-London-New York-Tokyo, 1991.

¹² Benor D., Harrison J.Q., Baxter M.: Agricultural Extension. The training and visit system. International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington 1984.

treści. W ten sposób jasnym się staje, że **doradztwo rolnicze jest niezbędne do dokonywania nieustannego transferu innowacji**, w celu zwiększenia efektów produkcyjnych i ekonomicznych oraz dochodów rodzin rolniczych.

Doradztwo jest rodzajem pompy ssąco-tłoczącej. Z jednej strony transferuje wiedzę do praktyki, z drugiej natomiast przekazuje do rozwiązania naukowcom aktualne problemy rolników. **Ścisła współpraca nauki, doradztwa rolniczego oraz rolników jest więc czynnikiem warunkującym rozwój rolnictwa.** Fakt ten bardzo często jest niedoceniany przez rządy, co ma swoje źródło w co najmniej dwóch, następujących przyczynach:

- niski poziom rozwoju rolnictwa rzadko jest identyfikowany z brakiem profesjonalnego doradztwa rolniczego;
- kwantyfikacja bezpośredniego wpływu doradztwa na sprawność rolnictwa jest niezwykle trudna metodologicznie, w związku z czym rzadko są dostępne tego typu opracowania, co z kolei skłania decydentów do postrzegania jego roli jako mało istotnej.

Takie postrzeganie doradztwa rolniczego przynosi w efekcie końcowym szkody ogólnospołeczne, ponieważ uniemożliwia racjonalizowanie procesów produkcyjnych oraz optymalizowanie wykorzystania potencjału wytwórczego skoncentrowanego w rolnictwie.

Zarysowane powyżej tendencje rozwoju doradztwa rolniczego w najbardziej rozwiniętych krajach świata wyrażają zasadniczo odmienne problemy od tych, jakie mają miejsce w krajach budujących gospodarkę rynkową. W tych pierwszych krajach, wskutek wysokiego stopnia zorganizowania rolnictwa, obszar działania doradztwa rolniczego w tradycyjnym rozumieniu ulega zawężeniu. Jak to wcześniej wspomnieliśmy, w coraz mniejszym stopniu zajmując się kwestiami produkcji rolniczej.

W krajach budujących gospodarkę rynkową najpoważniejszym problemem jest natomiast ciągle zbudowanie sprawnie funkcjonującego systemu doradztwa rolniczego, wspomagającego procesy produkcji rolniczej, pozwalającego racjonalnie i harmonijnie gospodarować posiadanymi zasobami środków produkcji oraz mogącego efektywnie wspierać procesy restrukturyzacji i modernizacji sektora rolnego.

Skala i zakres problemów, jakimi zajmują się w tych krajach instytucje doradztwa rolniczego są więc zasadniczo odmienne. Tym nie mniej, w każdym z nich działalność instytucji doradztwa rolniczego winna być postrzegana jako **czynnik wpływający na zmniejszenie kosztów operacyjnych (transakcyjnych) gospodarstw rolnych.** Kosztów związanych z poszuki-

waniem nabywców, zdobyciem niezbędnych informacji, w tym informacji marketingowej, obsługi prawnej i finansowej. Ograniczenie tych kosztów pozwala poprawić wyniki gospodarowania i osiągać wyższy dochód rolniczy. W tym wymiarze rola instytucji doradztwa rolniczego będzie wykazywała wzrost niezależnie od aktualnego stopnia rozwoju gospodarczego.

Zmianom zachodzącym we współczesnym rolnictwie światowym towarzyszą głębokie zmiany w strukturach organizacyjnych, sposobach i zakresie działania oraz źródłach finansowania instytucji doradztwa rolniczego.

Wyzwania globalnej konkurencyjności, głęboka potrzeba renowacji i rozwoju obszarów wiejskich z zachowaniem zasad ich zrównoważonego rozwoju, konieczność ochrony i zachowania walorów naturalnego środowiska życia człowieka dla przyszłych pokoleń wymuszają (wymagają) kompleksowego podejścia. Powoduje to, że instytucje doradcze wychodzą w swoich działaniach daleko poza powszechnie i tradycyjnie rozumiany zakres działania.

Powszechnym też staje się w tych krajach, już dość mocno zakorzenione, kompleksowe, zintegrowane podejście do doradztwa rolniczego. Instytucje doradztwa rolniczego nie są wysublimowanymi z otoczenia, zaautonomizowanymi jednostkami, a działają w ścisłych sprzężeniach zwrotnych z innymi instytucjami, a w tym przede wszystkim z badaniami (nauką) rolniczymi i z instytucjami edukacyjnymi wszystkich szczebli. Tak funkcjonujące instytucje tworzą swobodną sieć badawczo-edukacyjno-informacyjno-wdrożeniową, działającą w harmonijnych, synergicznych powiązaniach.

W doradztwie technologicznym zdecydowany prymat zdobywa podejście łączące aspekty rolnicze i środowiskowe. W pracy doradczej szczególną uwagę zwraca się na wpływ instrumentów polityki rolnej na środowisko, a z drugiej strony wpływ instrumentów polityki środowiskowej na jakość produkcji rolniczej.

* * *

Wyżej zaprezentowane doświadczenia krajów o ugruntowanej pozycji instytucji doradztwa rolniczego wśród instytucji otoczenia rolnictwa, jak i aktualne trendy rozwojowe wiodą do konkluzji, zwracających uwagę na konieczność rozważnego i przemyślanego podejścia do planowanej, kolejnej reorganizacji systemu doradztwa rolniczego w Polsce. Warto i trzeba wykorzystać doświadczenia innych krajów i nie dopuścić do utraty, tak już bogatego w stosunku do możliwości, dorobku ODR powstałego w latach dziewięćdziesiątych.

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN
Warszawa

Mgr inż. Józef Flaga, mgr inż. Janusz Paśko

Kierunki działalności Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale w 2001 roku

W działalności WODR w Boguchwale uwzględniono te zadania, które będą podjęte ze względu na zmieniającą się sytuację społeczno-ekonomiczną w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Zadania już realizowane w ramach doradztwa technologicznego, upowszechniania postępu biologicznego produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz szkoleń rolniczych i wdrażania rachunkowości w gospodarstwach rolnych są zawarte w planie działania na 2001 r. w ilościach zbliżonych do lat poprzednich. Były one, są i będą realizowane nadal, jednak w kierunkach działania nie zostały uwzględnione, gdyż są to zadania stałe i statutowe WODR, a jedynie ich ilość i zakres w poszczególnych latach ulega zmianie.

Strategia doradztwa rolniczego zawarta w planie działania WODR w Boguchwale na rok 2001, angażuje służby doradcze do realizacji modernizacyjnych programów, wywołujących strukturalne przemiany i poprawiające konkurencyjność rolnictwa w gospodarce rynkowej. Publiczna państwowa służba doradcza odpowiedzialna jest za pomoc rolnikom w uzyskiwaniu dochodu i przygotowaniu przez nich właściwych programów związanych z modernizacją rolnictwa i obszarów wiejskich.

Celem działania doradztwa rolniczego jest zorganizowane edukacyjne oddziaływanie instytucji doradczej na rolników i ich rodziny, w celu skutecznego rozwiązywania ich ekonomicznych (zawodowych) i społecznych (socjalnych) problemów. Doradztwo rolnicze ma głównie charakter edukacyjnego i informacyjnego wspierania rolników, przygotowując ich do podejmowania i realizacji samodzielnych decyzji. Dlatego też bardzo ważnym zadaniem w planie działania jest stymulowanie powstawania nowych form organizacyjnych wśród rolników, takich jak: grupa celowa, grupa samokształceniowa, a następnie grupa producencka, która działając samodzielnie zdolna będzie łączyć się w związki grup producentów rolnych na szczeblu lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym.

1. Oddziaływanie doradcze prowadzące do przekształcenia rolnika producenta w rolnika przedsiębiorcę wiejskiego

Długookresowym zadaniem realizowanym również w 2001 r. będzie takie oddziaływanie doradcze na rolnika, aby mógł się przekształcić z obecnego rolnika producenta w rolnika przedsiębiorcę wiejskiego, który wykorzystując zasoby gospodarstwa w postaci budynków, ziemi, sprzętu oraz zbędnych zasobów siły roboczej uruchomi działalność handlową, rzemieślniczą czy usług transportowych i turystycznych.

Przejście z gospodarki niedoborów do gospodarki nadwyżek powoduje, że rolnicy zmuszeni są do prowadzenia również działań marketingowych i badań

rynku zbytu. W obecnej chwili działalność marketingową dla rolników prowadzą służby doradcze i planują ją nadal prowadzić w formie analiz i dostarczania materiałów informacyjnych.

WODR w Boguchwale szacuje, że na swoim terenie działania gospodarstw prowadzących produkcję rynkową jest ok. 23 000, co oznacza, że na jednego doradcę przypada 250 gospodarstw. Jest to liczba, którą doradca nie jest w stanie objąć doradztwem indywidualnym, dlatego też w pierwszej kolejności

uwzględnione zostaną gospodarstwa młodych rolników posiadających zdolność kredytową i będące gospodarstwami rozwojowymi. Pozostałe gospodarstwa towarowe mogą liczyć na pomoc doradcą w formie doradztwa grupowego (grupy celowe rolników) czy doradztwa masowego.

2. Inicjowanie tworzenia się grup producentów rolnych oraz wzmacnianie ich roli na rynku producentów rolnych

Uchwalona ustawa z września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach jest pomocna w realizacji przez doradców rolnych jednego z najważniejszych priorytetów, tj. inicjowania tworzenia się grup producentów rolnych oraz wzmacniania ich roli na rynku produktów rolnych. W warunkach woj. podkarpackiego działania rolników w grupach produkcyjnych są dużą szansą dla poprawienia efektywności ekonomicznej i zwiększenia dochodów, jednak w gospodarstwach, których właściciele charakteryzują się młodym wiekiem i wykazują dużo własnej inicjatywy.

Produkcja rolna oparta na grupowym działaniu jest trudniejsza, gdyż wymaga zmiany sposobu myślenia, większej społecznej dojrzałości i wiedzy rolników. Dlatego też bez edukacyjnego wsparcia ze strony instytucji obsługujących rolników i pracowników doradztwa rolniczego powstawanie nowych grup producenckich nie byłoby możliwe.

Doradcy rolni będą ściśle współpracować z już istniejącymi grupami producenckimi i inspirować tworzenie się nowych. Będą prowadzić działalność edukacyjną zmieniającą mentalność dotychczasowego myślenia. Mówiąc o grupach producenckich rolników przedstawiać będą z jednej strony skalę trudności i zagrożeń, a z drugiej strony skalę szans i korzyści. Efektem współpracy doradców z grupami producenckimi winno być trwałe powiązanie w formie kontraktu z podmiotem gospodarczym lub wejście grup na rynki hurtowe i giełdy. Jeżeli nie wejdzie grupa producencka, wejdą pośrednicy, którzy zarabiać będą więcej niż producenci, a to zaprzeczy idei tworzenia się grup.

3. Zasady współpracy z gospodarstwami, w których realizowana jest tematyka wdrożeniowo-upowszechnieniowa

Na szczególne podkreślenie zasługują zasady współpracy doradców z gospodarstwami, w których realizowana będzie tematyka wdrożeniowo-upowszechnieniowa. W 685 gospodarstwach współpracujących z WODR w Boguchwale doradcy zlokalizowali ponad

1200 tematów wdrożeniowo-upowszechnieniowych niosących elementy innowacji. Celem upowszechnienia innowacji jest pośredniczenie w procesie przekazu nowości od źródła ich powstania do miejsca pełnego ich zastosowania. Zadaniem realizowanym w tym procesie jest:

- upowszechnianie informacji o nowo powstałych innowacjach, celem zainteresowania rolników,
- szkolenia teoretyczne w celu pogłębienia wiadomości o innowacjach u zainteresowanych rolników i przygotowania ich do wprowadzania nowości do praktyki rolniczej,
- stałe wprowadzenie innowacji do stosowania w praktyce i na tej podstawie pokazanie innym rolnikom (szkolenia praktyczne) efektów ich stosowania.

4. Przyszłe członkostwo z UE i wynikające z tego zapotrzebowanie edukacyjne

Kolejnym zadaniem stojącym przed doradztwem rolniczym jest przyszłe członkostwo Polski w Unii Europejskiej i wynikające stąd zapotrzebowanie edukacyjne. Dobra znajomość polityki rolnej UE, jej celów, zasad, mechanizmów, kierunków ewolucji i spójność polskiej polityki rolnej z polityką europejską, stwarza szansę dla podkarpackiej wsi i rolników na przyspieszoną zmianę struktur agrarnych oraz na zmianę charakteru oraz funkcji wsi. Aby tak się stało, aby podkarpacka wieś i rolnictwo mogło osiągnąć korzyści, musi być spełnionych szereg bardzo trudnych warunków. Najistotniejszym zadaniem dla WODR w Boguchwale w tej części planu, która dotyczy gospodarstw towarowych, to uświadomienie rolnikom w procesie edukacyjnym o potrzebie koniecznych zmian dostosowawczych, gdyż w perspektywie kilku lat znaleźć się mogą wraz ze swymi gospodarstwami w otoczeniu ekonomicznym znacząco odmiennym od dzisiejszego.

W miarę postępu prac integracyjnych przyjmowane będą dalsze akty prawne regulujące dostosowanie rolnictwa i gospodarki żywnościowej zgodne z wymogami UE, a zwłaszcza pozwalające na zastosowanie WPR oraz polityki strukturalnej. W tym to zakresie służby doradcze śledzić będą działania legislacyjne, które prowadzą do rozwiązań ustawowych o znaczeniu systemowym i w ramach prowadzonego poradnictwa będą nakreślać rolnikom sposoby łagodzenia procesu dostosowawczego.

Spośród działań organizacyjnych, w ramach zadań informacyjnych i szkoleniowych, służby doradcze wraz z innymi instytucjami uczestniczyć będą we wdrażaniu zmian dotyczących standaryzacji, normalizacji i certyfikacji oraz wynikających z zakresu kon-

troli jakości towarów rolno-spożywczych. Zmiany dotyczyć będą takich ustaw jak:

- znowelizowana ustawa o normalizacji (stosowanie norm) i ustawy o warunkach zdrowotnych żywności i żywienia (znakowanie środków spożywczych),
- przepisów wykonawczych do ustawy o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej,
- wprowadzenia w życie ustaw o wspólnej organizacji rynków rolnych: zbóż, mleka, mięsa, przetworów owocowo-warzywnych, owoców i warzyw, skrobi ziemniaczanej, cukru, pasz,
- pilotażowej budowy i wdrażania Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli (IACS),
- zorganizowania Zunifikowanego Systemu Rachunkowości Gospodarstw Rolnych dla Komisji Europejskiej (dotyczy nowej ustawy i zmian aktów normatywnych),
- reorganizacji Systemu Krajowej Rolniczej Informacji Rynkowej w kierunku połączenia w jeden system informacji o cenach i podaży z różnych źródeł: bezpośrednio z rynku, od jednostek prowadzących badania cen, z działalności interwencyjnej, w wymianie handlowej z krajami spoza UE oraz na rynkach krajów trzecich.

Realizacja zadania dotyczy współpracy Głównego Inspektora Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych oraz Agencji Rynku Rolnego i Ośrodków Doradztwa Rolniczego.

Procesy restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa oraz przemysłu spożywczego wspierane będą zgodnie z przyjętą strategią, poprzez wdrażanie systemów stosowanych w UE, w ramach polityki strukturalnej, polegających na współfinansowaniu między innymi przetwórstwa oraz marketingu produktów rolnych.

Do czasu uzyskania pomocy z funduszy strukturalnych UE stosowane będą dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych dla rolników i przemysłu rolno-spożywczego. Kredyty przeznaczone będą na usuwanie luk technologicznych, jakie występują w fazie produkcji i przerobu surowców rolniczych oraz dla zapewnienia warunków sanitarnych i kontrolnych niezbędnych do otrzymania wysokiej jakości produktu.

Zatwierdzenie w październiku 2000 r. Programu Operacyjnego SAPARD dla Polski otwiera drogę do rozpoczęcia finansowania również działań inwestycyjnych w gospodarstwach rolnych, wzmocnienia grup producentów rolnych i ich związków oraz poprawy przetwórstwa rolno-spożywczego.

Pracownicy WODR w Boguchwale na realizację zadań doradczych związanych z produkcją, tj. ilością

i jakością towaru oraz z obniżaniem kosztów produkcji i dostosowaniem jej do wymaganych standardów, poświęcą ok. 70% czasu pracy. Natomiast 30% czasu i energii doradcy poświęcą na rzecz zrównoważonego rozwoju rolnictwa i czystości środowiska, poprzez zachęcanie rolników do przyjęcia nowych praktyk rolnictwa zrównoważonego oraz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Doradcy uczestniczyć będą w procesie restrukturyzacji wsi i rolnictwa, które są integralną całością obszarów wiejskich. Oprócz tradycyjnie podstawowej funkcji, jaką jest produkcja żywności przez rolników, będą dostrzegać i w coraz większym stopniu eksploatować takie funkcje jak:

a) **biologiczna** – polegająca na kształtowaniu równowagi w wykorzystaniu środowiska oraz zachowaniu dla przyszłych pokoleń jego dywersyfikacji i biologicznych walorów,

b) **przyrodnicza** – związana głównie z ochroną obiektów przyrodniczych oraz kształtowaniem krajobrazu,

c) **rekreacyjno-turystyczna** – wyrażająca się w wykorzystaniu naturalnych walorów przyrodniczych, a także dziedzictwa historycznego i kulturowego do rozwoju usług turystycznych oraz rekreacyjnych, głównie z myślą o mieszkańcach miast w kraju i za granicą,

d) **socjalno-rezydencjalna** – sprowadzająca się do postrzegania obszarów wiejskich jako miejsca życia nie tylko dla pracujących w rolnictwie, lecz także – w coraz większym stopniu – dla osób osiągających dochody z innych źródeł, włączając pracujących w miastach,

e) **kulturowa** – służąca zachowaniu wartościowych elementów tradycji i zwyczajów ludowych.

Aby zapewnić zrównoważony rozwój obszarów wiejskich profesjonalne służby doradcze podejmować będą w coraz to większym zakresie takie przedsięwzięcia jak:

- a) wdrażane będą do gospodarstw rolnych katalogi dobrych praktyk rolniczych. Katalog dobrych praktyk rolniczych będzie obejmował praktyczne wskazania nowoczesnej agrotechniki w zakresie struktury zasiewów, zmianowania i nawożenia, regulacji stosunków wodnych w glebie, używania ciężkich maszyn i pojazdów, optymalnych relacji między produkcją roślinną i zwierzęcą, a wszystko to pod kątem zachowania środowiska naturalnego w dobrym stanie i ochrony najcenniejszych zasobów odnawialnych,
- b) w zakresie racjonalizacji nawożenia gleb w doradztwie rolniczym realizowana będzie zasada respektowania relacji pomiędzy ilością składników dostarczanych glebie a pobranych przez rośliny – przewaga pobrania nad dostarczeniem składników mineralnych,
- c) w programie dostosowania ochrony roślin do wymogów ochrony środowiska i potrzeb produkcji rolnej przewiduje się zwiększenie zużycia środków ochrony roślin, przy równoczesnym stosowaniu integrowanych technologii produkcji i użycia atestowanych opryskiwaczy,
- d) wdrażane będą do praktyki rolniczej integrowane i ekologiczne metody produkcji żywności,
- e) technologie produkcji zwierzęcej będą dostosowywane do reżimów ochrony agroekosystemów, co wymagać będzie tworzenia własnej, dostatecznie bogatej bazy biologicznej zwierząt (dotyczy to zwłaszcza bazy biologicznej bydła, trzody chlewnej i drobiu). Preferowane będą umiarkowane intensywne technologie produkcji zwierzęcej, zapewniające humanitarne traktowanie zwierząt i zapewnienie im tzw. dobrostanu zdrowotnego.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego (ekorozwoju) stanowi zarówno kierunek rozwoju gospodarczego, jak i ideę społeczno-filozoficzną i będzie realizowana w dłuższej perspektywie czasowej, gdyż rozwój gospodarczy i związana z nim równowaga jest układem dynamicznym. Rozwój gospodarczy pociąga za sobą osiągnięcie nowego stanu, a więc i równowagi na innym niż dotychczas poziomie.

5. Wielokierunkowy rozwój terenów wiejskich

Wielokierunkowy rozwój terenów wiejskich, to jeden z najważniejszych czynników modernizacji rolnictwa, w którym uczestniczą w aktywny sposób doradcy rolni.

Rozwój terenów wiejskich staje się kluczowym problemem, bowiem 61% mieszkańców województwa to mieszkańcy wsi, a z pracy wyłącznie w gospodarstwach rolnych utrzymuje się ok. 18% ludności wiejskiej, z pracy poza rolnictwem 30%. Natomiast 50%

ludności wiejskiej utrzymuje się z zasiłków, emerytur i rent.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich wymaga przemian na wsi, które harmonijnie łączyć będą takie elementy jak:

- wzrost gospodarczy (w tym tworzenie nowych miejsc pracy i wzrost dochodów realnych),
- zachowanie środowiska naturalnego,
- poprawa warunków zamieszkania na wsi,
- ochrona i wzbogacenie dziedzictwa kulturowego.

Uwzględniając potrzeby województwa podkarpackiego WODR w Boguchwale będzie realizował następujące formy pomocy dla mieszkańców terenów wiejskich:

- a) organizacja edukacji na wsi, ze szczególnym uwzględnieniem dokształcania młodzieży wiejskiej i re kwalifikacji,
- b) doradztwo prawne, ekonomiczne i technologiczne powstających gospodarstw ekologicznych oraz ich upowszechnianie, tak aby w procesie edukacyjnym zachęcić rolników do jak najszerszego stosowania produkcji metodami ekologicznymi,
- c) poradnictwo dla małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich. Ograniczanie bezrobocia utajonego w gospodarstwach rolnych, z wykorzystaniem aktywnych form zwalczania bezrobocia. WODR w Boguchwale organizował będzie dla bezrobotnych kursy umożliwiające zdobycie nowych kwalifikacji zawodowych i podjęcie pracy poza rolnictwem oraz kursy przygotowujące do rozpoczęcia samodzielnej działalności gospodarczej. Kursy będą się kończyć nabyciem praktycznych umiejętności przez uczestników oraz certyfikatami umożliwiającymi zatrudnienie,
- d) propagowanie rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki na potrzeby krajowe i zagraniczne – wzbogacanie oferty usługowej, podnoszenie standardu usług i marketingu,
- e) promowanie dziedzictwa kulturowego wsi – struktury przestrzennej, obiektów twórczości ludowej, zabudowy, ginących zawodów, obiektów i sposobów wykorzystania lokalnych surowców.

6. Rozwój rolnictwa ekologicznego

Rolnictwo ekologiczne w warunkach przemian dostosowawczych może zapewnić rolnikom miejsce pracy oraz godziwe przychody z produkcji rolniczej, a szczególnie warzywniczej.

W woj. podkarpackim prowadzenie produkcji rolniczej metodami ekologicznymi jest szczególnie łatwe do osiągnięcia, gdyż sprzyja temu struktura agrarna gospodarstw, ich rodzinny charakter, niski poziom użycia przemysłowych środków produkcji,

warunki rolno-środowiskowe oraz nadmiar siły roboczej na wsi. A więc nakłady na przystosowanie gospodarstw na Podkarpaciu do ekologicznych metod produkcji są o wiele niższe niż dostosowanie ich do intensywnych, preferowanych do niedawna w Europie. Powstawaniu gospodarstw ekologicznych sprzyja wysokość stawek dotacji do 1 ha uprawy ekologicznej dla gospodarstw podejmujących produkcję i produkujących metodami ekologicznymi. Dotacje dotyczą upraw warzywniczych, rolniczych, sadowniczych, plantacji jagodowych, łąk i pastwisk.

7. Rozwój gospodarstw agroturystycznych

Organizowane kursy dotyczące prowadzenia działalności agroturystycznej zaczynają przynosić efekty w postaci powstawania nowych gospodarstw agroturystycznych. Ścisła współpraca z Podkarpackim Stowarzyszeniem Agroturystycznym „Gospodarstwa Gościnne” będzie zmuszać do tworzenia gospodarstw gościnnych w tych powiatach, które zaczynają się specjalizować w agroturystyce. Działalność WODR w Boguchwale ukierunkowana będzie przede wszystkim na pomoc w zakresie: doradztwa prawnego, podnoszenia jakości warunków higieniczno-sanitarnych pomieszczeń i obejść gospodarskich, prawidłowego wyposażenia kwater, adaptacji oraz modernizacji budynków pod usługi agroturystyczne, przepisów podatkowych, wykorzystania wolnych zasobów w gospodarstwie i uzyskania dodatkowych źródeł dochodu w wyniku prowadzenia działalności agroturystycznej. Ponadto nadal prowadzona będzie na szeroką skalę promocja gospodarstw agroturystycznych.

8. Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich

Obecnie mieszkańcy wsi są zbyt mocno uzależnieni od rolnictwa, które nie dostarcza im dochodów gwarantujących godziwe życie, zaś możliwości zatrudnienia i pozyskania dochodów poza rolnictwem są niezwykle ograniczone. Wieś podkarpacka wymaga pilnej modernizacji i to we wszystkich aspektach. Szybkie zmiany na wsi może przynieść przede wszystkim rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej. Tworzenie nowych miejsc pracy zmieni strukturę zatrudnienia na wsi i znacznie ograniczy problem bezrobocia na terenach wiejskich.

WODR w Boguchwale uczestniczył będzie we wdrażaniu Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) poprzez działalność informacyjną i edukacyjną. Program, pomimo że jest wieloaspektowy, nie dotyczy bezpośrednio rolnictwa i będzie wspierany finansowo z pożyczki Banku Światowego i ze źródeł krajowych.

W ramach mikrokredytów wspierana będzie mikroprzedsiębiorczość. Również na terenach wiejskich finansowo wspierane będą przekwalifikowania siły roboczej i poprawa infrastruktury technicznej.

Wdrażanie Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich pozwoli na zdobycie umiejętności stosowania procedur, które będą przydatne przy korzystaniu z funduszy przedakcesyjnych i strukturalnych UE. Również i wdrażanie Programu SAPARD pozwoli przygotować się do efektywnego wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na rozwój i poprawę infrastruktury obszarów wiejskich. Służby doradcze WODR w Boguchwale będą aktywnie uczestniczyć we wdrażaniu PAOW i Programu SAPARD w formie realizacji zadania informacyjnego we wszystkich gminach wiejskich.

9. Działalność promocyjna

WODR w Boguchwale planuje wydać w 2001 r. ponad 20 broszur rolniczych o łącznym nakładzie 20 tys. egz. oraz co miesiąc wydawać Biuletyn Informacyjno-Handlowy o łącznym nakładzie 25 tys. egz. Jak co roku w czerwcu będą organizowane „Dni Otwartych Drzwi” oraz „Regionalna Wystawa Zwierząt Hodowlanych”. Organizowane będą również wystawy maszyn rolniczych, giełdy i kiermasze wikliniarskie, „Święto Ziemiaka”. Doradcy rolni uczestniczyć będą w organizacji dożynek gminnych i powiatowych. Imprezy te będą miały na celu prezentowanie dorobku rolników oraz stworzą możliwość zaprezentowania innowacji rolniczych.

10. Współpraca WODR z jednostkami pracującymi na rzecz rolnictwa

WODR w Boguchwale realizując swe statutowe zadania oraz zadania zawarte w kierunkach działalności na rok 2001 nadal współpracował będzie z Urzędem Wojewody Podkarpackiego, Wojewódzką Radą Doradztwa Rolniczego, samorządami wszystkich szczebli, instytucjami naukowymi i akademiami rolniczymi, szkołami rolniczymi, placówkami kulturalno-oświatowymi oraz z samorządem rolniczym i związkami zawodowymi i branżowymi rolników, a przede wszystkim ze społecznością wiejską, głównym odbiorcą usług doradczych.

Kierunki działania rolniczych służb doradczych na 2001 r. pozytywnie zaopiniowała Wojewódzka Rada Doradztwa Rolniczego i zatwierdził Wojewoda Podkarpacki.

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Boguchwale

Dr inż. Józef Kania

Potrzeby szkoleniowe bezrobotnych, pracodawców i rolników na przykładzie obszarów wiejskich regionu Małopolski

Wstęp

Przygotowanie polskiego rolnictwa do członkostwa Polski w Unii Europejskiej jest jedną z najważniejszych i jednocześnie najbardziej złożonych kwestii. Oznacza bowiem konieczność podjęcia działań restrukturyzacyjnych w rolnictwie, które spowodują zmiany zarówno w sferze ekonomicznej, jak i społecznej, wpływając bezpośrednio na życie mieszkańców wsi. W tym kontekście kluczowym zagadnieniem staje się, z jednej strony, gotowość samych rolników do inicjowania zmian, z drugiej zaś gotowość przystosowania się mieszkańców wsi do nowych czy zmieniających się warunków ich otoczenia.

W ramach projektu PHARE-INRED [1, 4] pt. „Rozwój umiejętności zasobów ludzkich w regionie Małopolski” zespół ekspertów¹ Akademii Rolniczej w Krakowie pod kierunkiem autora przeprowadził w 1999 roku badania potrzeb szkoleniowych wśród mieszkańców obszarów wiejskich regionu Małopolski. Celem pierwszego badania było określenie potrzeb szkoleniowych wśród osób pozostających bez pracy i mieszkających na wsi (ewidencjonowanych jako bezrobotni) oraz wśród potencjalnych pracodawców, czyli właścicieli małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich, którzy potencjalnie mogą i powinni tworzyć nowe miejsca pracy. Szczegółowe wyniki tego badania, przedstawione w formie tabelaryczno-opisowej, zostały zaprezentowane w niniejszym artykule dla województwa małopolskiego. Drugie badanie przeprowadzone przez autora dotyczyło potrzeb szkoleniowych rolników i przeprowadzono je wśród samych rolników, właścicieli gospodarstw rodzinnych korzystających z pomocy doradców terenowych zatrudnionych w wojewódzkich ośrodkach doradztwa rolniczego.

Analizę uzyskanych wyników badań poprzedzono ogólną charakterystyką polskiego rolnictwa i wsi

oraz regionu Małopolski. Przeprowadzona ocena dostarczyła informacji do sformułowania priorytetowej tematyki szkoleniowej, jaką powinni być objęci bezrobotni, menedżerowie małych firm oraz rolnicy w warunkach gospodarki rynkowej oraz w okresie integracji z UE.

1. Sytuacja polskiego rolnictwa i wsi

Z badań przeprowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych [3] w Warszawie wynika, że obecnie na terenach wiejskich mieszka ok. 14,7 mln osób, a więc w przybliżeniu ok. 1/3 ogółu ludności kraju. Najogólniej biorąc, wśród tej ludności można wyróżnić dwie grupy: ludność chłopską (ok. 54%) i pozachłopską (ok. 46%). Cechą charakterystyczną dla ludności chłopskiej jest użytkowanie gospodarstw rolniczych opartych na pracy rodziny (choć często nie jest to jedyna praca wykonywana przez członków rodziny ani jedyne jej źródło utrzymania). Ludność pozachłopska to ludność nie związana z rolnictwem lub związana z nim pracą o charakterze najemnym.

Lata dziewięćdziesiąte przyniosły istotne zmiany w strukturze źródeł utrzymania obu wyróżnionych grup ludności. Spośród rodzin pozachłopskich w 1988 roku 65% utrzymywało się głównie z pracy, reszta z tzw. źródeł niezarobkowych (renty, emerytury, różnego rodzaju zasiłki itp.) W połowie lat dziewięćdziesiątych praca stanowiła główne źródło utrzymania jedynie dla 41% tych rodzin. Podobne zmiany zaszły w rodzinach chłopskich: zmniejszył się udział takich, dla których głównym źródłem utrzymania była praca w rolnictwie (z 51% do 42%) i praca poza rolnictwem (z 30% do 27%), wzrósł natomiast z 19% do 31% udział utrzymujących się głównie ze źródeł niezarobkowych.

Wzrost roli źródeł niezarobkowych w strukturach źródeł utrzymania ludności wiejskiej potwierdza również analiza struktury tzw. indywidualnych

1 W badaniach na obszarze woj. małopolskiego udział wzięli: L. Kuczek, S. Legutko, W. Musiał, L. Strzelczak, E. Tyrzan, K. Vinohradnik, J. Żmija.

źródeł utrzymania osób mających własne źródła utrzymania. Jest to łączny efekt dwóch czynników: zwiększenia się liczby osób posiadających dochody niezarobkowe oraz wzrostu względnej wagi takich dochodów w rodzinach o dochodach pochodzących z różnych źródeł (czyli dochodach z pracy i dochodach niezarobkowych).

Jedną z przyczyn wzrostu liczby osób posiadających niezarobkowe źródła utrzymania na wsi, choć nie najistotniejszą, są wprowadzone na początku lat dziewięćdziesiątych zasiłki dla zarejestrowanych bezrobotnych. Nie jest to główna przyczyna, na co wskazuje fakt, że ok. 85–90% zarejestrowanych bezrobotnych to członkowie rodzin pozachłopskich, podczas gdy przesunięcia w strukturze źródeł utrzymania dotyczą obu grup ludności wiejskiej.

Problem braku pracy (zatrudnienia) obejmuje jednak obie grupy ludności wiejskiej, choć bezrobocie jawne (rejestrowane) jest zjawiskiem charakterystycznym dla ludności pozachłopskiej. W przypadku ludności chłopskiej trudności z brakiem pracy przybierają postać bezrobocia ukrytego w rolnictwie (czasem określanego jako przeludnienie agrarne). Ta forma bezrobocia wiąże się przede wszystkim z rodzinnym charakterem gospodarstw chłopskich, w których znajduje, zajęcie (często zbędne z punktu widzenia gospodarstwa) każdy członek rodziny nie mający innej pracy.

Skala bezrobocia jawnego na terenach wiejskich, traktowanego jako społeczne zjawisko braku pracy, nie jest łatwa do określenia. Statystyki, posługując się definicjami formalnymi podają liczby wahające się w granicach 980 tys. (rejestr) i 760 tys. (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności GUS). Szczegółowe analizy ujawniają jednak, że nie wszyscy liczeni w ten sposób bezrobotni w rzeczywistości nie posiadają dochodów z pracy i że są gotowi podjąć pracę. Prawdziwych „bezrobotnych” jest z pewnością mniej niż podają cytowane źródła.

Oprócz bezrobocia tego rodzaju występuje na wsi jednak również bezrobocie ukryte w rolnictwie chłopskim, które Powszechny Spis Rolny z 1996 roku pozwala szacować na ok. 830 tys. Do tej kategorii bezrobotnych należą osoby mające, co prawda pracę w gospodarstwach, ale praca ta (według deklaracji kierującego gospodarstwem) jest zbędna w tym sensie, że osoby te mogłyby zatrudnić się poza gospodarstwem bez szkody dla jego produkcji. Część tego rodzaju osób (szacunkowo ok. 400 tys.) pracowała poprzednio poza gospodarstwem i zatrudnienie to utraciła.

Pewną formą wiejskiego bezrobocia ukrytego w rolnictwie, o trudnej do wyszacowania skali, jest również tzw. bezrobocie ułamkowe, wynikające z faktu, że czas pracy zatrudnionego w gospodarstwie w skali roku jest mniejszy od norm czasu pracy przyjmowanych w przypadku pracy najemnej. Sumy ułamkowych nad-

wyżek czasu pracy zatrudnionych w rolnictwie chłopskim składają się jednak na liczbę przeliczeniowych „bezrobotnych ułamkowych” prawdopodobnie nie mniejszą niż 200 tys.

Przytoczone wielkości poszczególnych rodzajów nadwyżek na wiejskim rynku pracy mają charakter bieżący, to znaczy nie uwzględniają ani procesów demograficznych, ani nadwyżek potencjalnych, które pojawiają się w rezultacie restrukturyzacji rolnictwa.

Obecnie wiek produkcyjny osiągają roczniki wyżu demograficznego, a wiek emerytalny – roczniki niżowe. Efektem jest silnie rozszerzona reprodukcja zasobów ludności w wieku produkcyjnym. Można szacować, że w najbliższym czasie oznacza to dla wsi coroczny przyrost tej grupy ludności o ok. 140–150 tys. Wobec bardzo ograniczonych możliwości migracji do miast prawie wszystkie osoby osiągające wiek produkcyjny pozostają na wsi, powodując dodatkową presję na wiejskie i lokalne rynki pracy.

Tak wysoki odsetek osób pozostających bez pracy wymaga aktywnych form szkolenia w zakresie umiejętności radzenia sobie na bardzo trudnym rynku pracy poprzez bardziej efektywne poszukiwanie pracy bądź podejmowanie działalności gospodarczej na własny rachunek.

2. Wybrane charakterystyki gospodarki w regionie Małopolski

Powierzchnia Małopolski wynosi 46,7 tys. km², co stanowi 15% powierzchni Polski. Mieszka tu 7 mln osób, czyli 18% ludności kraju. Około 53% mieszkańców regionu – 3,8 mln osób – zamieszkuje tereny wiejskie. W roku 1997 liczba pracujących mieszkańców regionu wynosiła 2,9 mln osób, z czego:

- w rolnictwie 38%
- w przemyśle i budownictwie 26%
- w szeroko pojętych usługach 36%

Stopa bezrobocia wynosi 15%, z czego około 250 tys. osób mieszka na obszarach wiejskich.

Tabela nr 1 przedstawia podstawowe wskaźniki w województwach objętych badaniem.

Rolnictwo wydaje się być ważnym źródłem dochodów ludności regionu. W trzech województwach objętych badaniem jest ponad 527 tys. gospodarstw indywidualnych.

Nieomal 80% z nich nie przekracza powierzchni 5 ha i składa się z wielu działek.

W większości gospodarstw produkcja ma wciąż wszechstronny, nie wyspecjalizowany charakter. Mimo specyfiki regionu, struktura produkcji nie odbiega zbyt od przeciętnej w kraju. Znaczna część gospodarstw ma właścicieli w podeszłym wieku.

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki w województwach objętych badaniem (wg stanu na 31.12.1997)

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo		
		Małopolskie	Podkarpackie	Świętokrzyskie
1.	Ludność ogółem	3 206 630	2 117 341	1 327 859
2.	Ludność na km	212	118	114
3.	Przyrost naturalny na 1000 ludności	2,2	3,2	0,1
4.	Saldo migracji na 1000 ludności	0,3	- 0,5	- 1,7
5.	Liczba szkół podstawowych	752	580	311
6.	Liczba szkół wyższych	19	7	8
7.	Liczba studentów	106 450	41 159	28 208
8.	Podmioty gospodarcze w rejestrze REGON	209 928	105 756	64 455
9.	Podmioty gospodarcze na 1000 ludności	65,4	49,9	48,5
10.	Spółki prawa handlowego w rej. REGON	7 954	2 683	2 128
11.	Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych	222 534	170 134	134 949
12.	Przeciętna pow. 1 gospodarstwa [ha]	3,2	3,5	4,7
13.	Utrzymujący się wyłącznie z gosp. Rolnego – % ogółu ludności	7,9	9,0	12,5
14.	Utrzymujący się z dwóch źródeł, w tym z gosp. roln. – % ogółu ludności	12,8	19,4	15,9
15.	Pracujący w przemyśle i budownictwie – % ludności w wieku produkcyjnym	16,5	16,7	15,5
16.	Pracujący w usługach rynkowych – % ogółu ludności w wieku produkcyjnym	11,6	9,1	9,1
17.	Poziom bezrobocia w tys.	158,2	164,7	107,5
	dane z 31.12.1999 r. – w %	10,3	14,5	15,0

Źródło: [2]

Większość rodzin rolniczych żyje z kilku różnorodnych źródeł dochodów. Trwałość obecnej struktury obszarowej wynika jednak przede wszystkim z funkcji, jaką pełnią drobne gospodarstwa tj. wytwarzanie na samozaopatrzenie rodziny, która ma inne niż rolnicze źródła dochodów pieniężnych.

Blisko 30% drobnych gospodarstw (w przedziale 1–2 ha – nawet połowa) nie sprzedaje niczego. Sytuacja taka będzie dopóty, dopóki wydatki na żywność będą sięgać prawie 50% budżetu przeciętnej rodziny. Produktywność pracy w gospodarstwach chłopskich w regionie Małopolski jest bardzo niska.

W rezultacie dochód z produkcji rolniczej nie wystarcza na utrzymanie rodziny rolniczej

Większość członków rodzin rolniczych posiada lub zabiega o dodatkowe źródło dochodów – są to dochody z pracy zarobkowej poza gospodarstwem, pracy na własny rachunek. Innym znaczącym źródłem dochodów niezarobkowych są świadczenia socjalne.

Restrukturyzacja zakładów przemysłowych i racjonalizacja zatrudnienia w ostatnich dziesięciu latach, związane z przejściem do gospodarki wolnorynkowej, spowodowały znaczną redukcję zatrudnienia. Rolnicy, jako osoby posiadające alternatywne źródło

utrzymania byli pierwszymi, którzy tracili miejsca pracy poza rolnictwem.

Spowodowało to znaczący spadek dochodów osiągniętych przez rodziny chłopskie. Kurczenie się ilości miejsc pracy w tym dla pracowników niewykwalifikowanych, spowodowało ogromne trudności w zdobywaniu zarobkowych źródeł dochodów poza rolnictwem. Drobna przedsiębiorczość – własna, lub jako miejsce pracy – nie jest wystarczającą alternatywą.

Wobec bardzo wysokiej obsady siły roboczej i braku możliwości zatrudnienia poza gospodarstwem, część osób żyjących w gospodarstwach stanowi zbędną, niewykorzystaną siłę roboczą podnoszącą statystyki osób zatrudnionych w rolnictwie. Ale nie tylko ci, którzy utracili pracę na skutek przemian ekonomicznych stanowią problem. W gospodarstwach mieszka znaczna ilość osób, które chciałyby znaleźć zatrudnienie poza gospodarstwami. Do tego dochodzi młode pokolenie – kolejne roczniki absolwentów szkół, które nie mogąc znaleźć pracy wracają do gospodarstw podwyższając ich nieefektywność. Trudna sytuacja na rynku pracy spotęgowana problemami z budownictwem mieszkaniowym w miastach skazuje mieszkańców gospodarstw na pozostanie w nich i lokalne poszukiwanie pracy.

Prawie wszyscy mieszkańcy terenów wiejskich, którzy wyrażają zainteresowanie znalezieniem pracy, podkreślają, że myślą o pracy zarobkowej poza rolnictwem, w takiej odległości od miejsca zamieszkania, aby możliwy był codzienny do niej dojazd. W chwili obecnej bardzo niewiele jest również miejsc pracy dla osób, które całkowicie chciałyby zrezygnować z rolnictwa, a także dla młodych szukających pracy poza gospodarstwem.

Niski poziom edukacji, brak środków finansowych i umiejętności pozwalających na rozpoczęcie działalności na własną rękę – powoduje, że znalezienie sposobu na nierolnicze zarobkowe źródło dochodów, jest bardzo trudne. Do tego dochodzi jeszcze jeden niezwykle ważny czynnik – nastawienie rolników, ich często bierna i roszczeniowa postawa, która niezwykle utrudnia im znalezienie swego miejsca w nowych realiach ekonomiczno-społecznych.

Zmiany związane z przejściem do gospodarki wolnorynkowej nie oszczędziły oczywiście również przemysłu przetwórstwa rolniczego, który musiał zrationalizować zatrudnienie i dokonać zmian efektywnościowych w obliczu zwiększonej konkurencyjności żywności importowanej z innych regionów Polski i krajów UE. Niska jakość surowców rolniczych, brak umiejętności marketingowych, mała skala produkcji i brak środków na inwestycje oraz trudności z eksportem – stanowią znaczące utrudnienia. Jednakże warunki środowiska naturalnego i bliskość dużych ośrodków miejskich stanowią okoliczności sprzyjające rozwojowi przetwórstwa spożywczego.

Mocną stroną Małopolski jest jej ogromne dziedzictwo kulturowe. Jak to dumnie stwierdzają mieszkańcy regionu: tu leży serce Polski. Także warunki naturalne kryją wiele skarbów i stanowią ogromny potencjał dla rozwoju turystyki. Ta część Polski, szczególnie Kraków i jego okolice przyciągają również licznych turystów zagranicznych.

Do całego szeregu czynników predestynujących te obszary do rozwoju agroturystyki należą: warunki środowiskowe i krajobrazowe, znaczne zasoby budownictwa mieszkaniowego na terenach wiejskich, konkurencja cenowa i rosnące zainteresowanie mieszkańców miast tą formą spędzania wolnego czasu. Problemem jest jednak ciągle pobudzenie zainteresowania rolników tą formą działalności. Agroturystyka wymaga stosunkowo niskich nakładów (wykorzystuje się przede wszystkim istniejące warunki), a może stanowić poważne źródło dochodów dla rodzin rolniczych. Mają one oprócz wynajmowania pokoi również możliwość sprzedaży własnych produktów rolniczych, przygotowywania posiłków z wykorzystaniem własnych produktów, mogą wynajmować sprzęt, sprzedawać turystom wyroby rękodzielnicze oraz świadczyć usługi takie jak np. przewodnictwo turystyczne. Zaletą agroturystyki są stosunkowo ni-

skie ceny, co przyciąga turystów. Ich pobyt na danym terenie sprzyja podnoszeniu dochodowości innych jednostek handlowych czy usługowych, takich jak sklepy, urzędy pocztowe, banki, muzea, kluby itp. W rezultacie agroturystyka może sprzyjać lokalnemu rozwojowi ekonomicznemu.

Wąskim gardłem rozwoju rolnictwa i jego rekonstrukcji oraz rozwoju pozarolniczych przedsięwzięć jest brak odpowiednich środków finansowych, które mogłyby być zainwestowane w ich rozwój. W ostatnich latach można było zaobserwować wzmożone zainteresowanie mieszkańców wsi kredytami na uruchamianie pozarolniczej działalności.

Kredyty preferencyjne na działalność pozarolniczą na terenach wiejskich mogą pomóc rolnictwu w jego restrukturyzacji i w rozwoju obszarów wiejskich.

Łączenie działalności pozarolniczej z prowadzeniem gospodarstw jest wynikiem istniejących warunków ekonomicznych (np. wyższa rentowność wykorzystania środków trwałych, wyższa rentowność sprzedawanych usług) i uwarunkowań organizacyjnych (np. tworzenie nowych miejsc pracy, rozwój infrastruktury). Rezultatem stosowania kredytów preferencyjnych jest zmiana struktury finansowej gospodarstwa poprzez spadek udziału wartości środków trwałych i wzrost udziału środków obrotowych, co poprawia płynność finansową gospodarstwa.

Jeśli przyjmiemy, że rozwój ekonomiczny terenów wiejskich w makroregionie Małopolski nie może być oparty wyłącznie na rozwoju samego rolnictwa to działalność pozarolnicza w połączeniu z rolnictwem może być kołem zamachowym całego procesu transformacji na terenach wiejskich i może promować wielofunkcyjny rozwój Małopolski. Ten rodzaj rozwoju spowoduje zmiany w społecznej i ekonomicznej strukturze populacji wiejskiej, która z kolei wpłynie na ich ekonomiczną efektywność.

Tak więc oferta szkoleniowa dla tego regionu powinna uwzględniać a nawet koncentrować się na wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich i obejmować takie tematy jak: podejmowanie działalności gospodarczej na własny rachunek, tworzenia alternatywnych źródeł dochodu gospodarstw rolniczych, zarządzanie i marketing w gospodarstwie agroturystycznym, a także nowoczesne formy organizacji i zbytu produktów rolnych.

3. Potrzeby szkoleniowe wśród osób zamieszkałych na obszarach wiejskich w woj. małopolskim

3.1. Bezrobotni chcący się zatrudnić u innych

W marcu i kwietniu 2000 r. przeprowadzone zostały badania ankietowe wśród dobranych losowo 126

osób bezrobotnych zamieszkałych w różnych powiatach woj. małopolskiego. Szczegółową charakterystykę respondentów przedstawiają tabele 2 (wykształcenie) i 3 (czas pozostawania bez pracy).

Wśród badanych osób, aż 65% było w wieku 21–30 lat, 5% było jeszcze młodszych, 15% było w wieku 31–40 lat i 15% powyżej 40 lat. Połowę badanych stanowili mężczyźni.

Największy odsetek badanych osób to absolwenci szkół zawodowych (34,9%), licealnych (30,2%) oraz zasadniczych zawodowych (23,8%). Większość z nich pozostawała bez pracy od jednego do dwóch lat (42,3%) oraz do jednego roku (38,1%).

W tabeli 4 zestawiono oczekiwania szkoleniowe wyrażane przez respondentów. Największy odsetek badanych osób, bo aż 77,8%, chciałoby zdobyć umiejętności w zakresie skutecznego poszukiwania pracy obejmujące umiejętność zaprezentowania swojej osoby, zachowania się podczas rozmowy z pracodawcą, przygotowania CV, listu motywacyjnego, kwestionariusza osobowego, nawiązywania kontaktów osobistych, umiejętności pracy w grupie, poszukiwania partnerów do biznesu itp.

Tabela 2. Wykształcenie badanych osób

Poziom wykształcenia	liczba osób	%
niepełne podstawowe	–	–
podstawowe	–	–
zasadnicze zawodowe	30	23,8
średnie ogólnokształcące	38	30,2
średnie zawodowe ekonomiczne i techniczne	44	34,9
pomaturalne i licencjat	10	7,9
wyższe	4	3,2
Razem:	126	100,0

Ponad 40% respondentów wyrażało potrzebę zdobycia umiejętności obsługi komputera, drukarki, internetu oraz innego nowoczesnego sprzętu biurowego (tel./fax, kserokopiarka itp.). Chęć dokończania zawodowego wyraziło 30,2%, najwięcej w dziedzinie świadczenia różnego rodzaju usług na rzecz ludności, prowadzenia handlu detalicznego i hurtowego oraz obsługi kas fiskalnych.

Co piąta osoba 20,6% chciałaby przejść kurs szkoleniowy w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek obejmujący między innymi takie elementy jak proces rejestracji

Tabela 3. Okres pozostawania bez formalnego zatrudnienia

Lata	Okres pozostawania bez zatrudnienia (w latach)						
	1	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10	10–15
	Liczba osób						
Liczba osób – 126	48	50	8	8	2	-	4
%	38,1	42,9	7,9	6,3	1,6	-	3,2

Tabela 4. Oczekiwania badanych respondentów związane ze szkoleniami

Lp.	Rodzaj oczekiwań	Liczba wskazań	% ogółu badanych 126 = 100%
1.	zdobycia umiejętności skutecznego poszukiwania pracy	98	77,8
2.	zdobycia umiejętności obsługi komputera, internetu i nowoczesnego sprzętu biurowego	52	41,3
3.	dokończania zawodowego, w tym w zakresie: – usług – handlu detalicznego i hurtowego – obsługi kas fiskalnych – szkoleń zawodowych (malarz – 2, elektrotechnik – 2, budownictwa i rewaloryzacji – 2, księgowości z uprawnieniami – 2, kosmetyczka – 2, prowadzenia restauracji – 1, tynkarz – 1)	38 11 7 7 13	30,2
4.	zdobycia umiejętności w zakresie podejmowania i prowadzenia drobnego przedsięwzięcia gospodarczego na własny rachunek	26	20,6
5.	kształcenia i dokończania w dziedzinie działalności agroturystycznej	6	4,8
6.	inne oczekiwania: – pomoc doradcza ze strony urzędów pracy w znalezieniu pracy	14	11,1

cji działalności gospodarczej, wybór formy organizacyjno-prawnej, prowadzenie księgowości, rozliczania się z podatków, zasady płacenia składek ZUS itp.

Nieliczni (4,8%) chcieliby zdobyć lub pogłębić swoje umiejętności w zakresie prowadzenia działalności agroturystycznej i obsługi klientów. Co dziewiąta osoba (11,1%) oczekuje konkretnej pomocy w znalezieniu pracy przez doradców zawodowych powiatowych urzędów pracy jednocześnie nie wykazując żadnego zainteresowania w zdobyciu dodatkowych umiejętności pozwalających im na szybsze dostosowanie się do potrzeb rynku pracy i zdobycie miejsca pracy.

3.2. Osoby bezrobotne zamierzające rozpocząć działalność gospodarczą na własny rachunek

Obok badań przeprowadzonych wśród bezrobotnych, przeprowadzono również wywiady z osobami, które wyrażały zainteresowanie ewentualnym rozpoczęciem działalności na własny rachunek. Uzyskane dane przedstawiają poniższe zestawienia. Spośród 76 badanych 22 osoby wyraziły chęć wzięcia udziału w szkoleniach, a 48 nie były jeszcze zdecydowane. Większość badanych była w wieku pomiędzy 21 a 30 rokiem życia (68 z 76). Rozkład według płci był jednakowy. Większość respondentów miała wykształcenie średnie ogólne lub techniczne (tab. 5).

W wyniku analizy uzyskanych wypowiedzi stwierdzono wiele podobnych oczekiwań i życzeń pod adresem tematyki szkoleń, które można pogrupować w następujące zagadnienia:

- a) umiejętności pozwalające na prowadzenie małej i średniej firmy – (rejestracja firmy, prowadzenie książki przychodów i rozchodów, podatki, rozliczenia z ZUS i urzędami skarbowymi, jak unikać podatków) (92,1%);

Tabela 5. Wykształcenie osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą

Poziom wykształcenia	liczba osób	%
niepełne podstawowe	–	–
podstawowe	–	–
zasadnicze zawodowe	12	15,8
średnie ogólnokształcące	24	31,6
średnie zawodowe	12	15,8
pomaturalne, licencjat	22	28,9
wyższe	6	7,9
Ogółem:	76	100,0

- b) umiejętność posługiwania się komputerem i nowoczesnym sprzętem biurowym (84,2%);
- c) ogólniejsze: tworzenie biznes planu, wizja i misja firmy, rozliczenia finansowe, księgowość (w tym komputerowa), zarządzanie małą firmą, elementy marketingu, umiejętność analizowania rynku, poprawa efektywności działania, rozpoznanie na rynku pracy, informacje o dostępności kredytów na rozpoczęcie działalności gospodarczej, dystrybucja produktów, nowe rozwiązania w prowadzeniu i zarządzaniu małą firmą, informacja rynkowa (71,0%);
- d) umiejętności interpersonalne: umiejętność zaprezentowania („sprzedania”) siebie, zachowanie podczas rozmowy z ewentualnym pracodawcą, kontakty z innymi ludźmi, radzenie sobie z trudnymi ludźmi, jak wypracować pewność siebie, myślenie pozytywne, asertywność, umiejętność pracy w grupie, umiejętność efektywnego poszukiwania partnera do prowadzenia biznesu, umiejętność bycia dobrym organizatorem (52,6%);
- e) zgłoszono również szereg indywidualnych potrzeb (51,3%):
- marketing na rynku kwiatów,
 - rynek artykułów ogrodniczych,
 - rynek rolniczy i handel produktami rolniczymi,
 - rynek zaopatrzenia dla poszczególnych sektorów,
 - nowe techniki i technologie w budownictwie.

3.3. Potrzeby szkoleniowe właścicieli oraz pracowników małych i średnich firm zlokalizowanych na obszarach wiejskich

W celu zidentyfikowania potrzeb szkoleniowych kierownictwa i pracowników istniejących małych i średnich firm, przeprowadzono wywiady metodą ankietową z przedstawicielami 32 firm z terenu województwa małopolskiego. Wśród 32 firm 18 firm działało w zakresie przetwórstwa spożywczego, a 14 związanych było z działalnością handlową i usługową. Dwanaście firm można zakwalifikować do bardzo małych (zatrudniających mniej niż 9 pracowników), dwanaście do małych (zatrudniających 10 do 50 pracowników), a osiem do średnich (zatrudniających od 50 do 250 pracowników).

Ogólne konstatacje i obserwacje wynikające z przeprowadzonych wywiadów:

- Zidentyfikowano tendencje wzrostowe rynku, szczególnie dla małych firm na terenie województwa.
- Istnieje znaczące zapotrzebowanie na informacje z zakresu wymogów jakościowych w UE.

- Istnieje powszechna opinia, że sytuacja firm przetwórstwa spożywczego w województwie pogarsza się. Sytuacja ta dotyczy szczególnie firm przetwórstwa owoców.
- Brak funduszy inwestycyjnych (kredytów) uważany jest za główną przeszkodę rozwoju małych i średnich firm.
- Dostrzegane są szanse marketingu produktów czystych ekologicznie.
- Niska jakość surowców dostarczanych do firm przetwórstwa spożywczego jest przeszkodą rozwoju produkcji wysokich jakościowo produktów.
- Istnieje znacząca potrzeba poprawy dystrybucji produktów.
- Wzrost skali produkcji wydaje się być zasadniczy dla rozwoju firm. Mała skala produkcji uważana jest jako punkt krytyczny w modernizacji firm (inwestowanie w nowe technologie). Jednocześnie inwestowanie w nowe technologie uważane jest jako jeden z podstawowych warunków rozwoju firm.
- Istnieje potrzeba rozwoju usług wspierających (konsultacje, porady prawne, finansowe, organizacyjne) działalność małych i średnich przedsiębiorstw.
- Nieodpowiednie kwalifikacje siły roboczej wymieniane były w rankingu jako drugie w sytuacji rosnącej konkurencji (zagrożenie istnienia i rozwoju firm).

Potrzeby szkoleniowe mające na celu poszerzenie kwalifikacji pracowników powinny dotyczyć takich zagadnień jak: marketing, techniki sprzedaży, umie-

jętności obsługi komputerów, poprawy jakości i rozwoju produktów.

4. Potrzeby szkoleniowe rolników – właścicieli gospodarstw rodzinnych

Badania potrzeb szkoleniowych wśród 74 właścicieli gospodarstw rolniczych (od 3,5 ha do 13,2 ha) przeprowadzono przy pomocy ankiety – wywiadu zawierającego pytania, co do wyboru najważniejszych tematów szkoleniowych (tab. 6).

Największym zapotrzebowaniem wśród respondentów cieszyły się dwa tematy a mianowicie: marketing produktów rolniczych – jak sprzedać swoje produkty oraz nowoczesne technologie w produkcji rolniczej. Ten drugi temat aczkolwiek nie jest preferowany i mile widziany przez niektórych ekonomistów i decydentów to jednak wciąż jest postrzegany przez rolników jako bardzo ważny dla poprawy sytuacji dochodowej ich gospodarstw. Nowe technologie stanowią element racjonalizacji produkcji (wzrost plonów, wydajności, zmniejszenie nakładów pracy i kosztów materialnych) powodujący wzrost efektywności produkcji.

Na trzecim miejscu znalazła się tematyka związana z zasadami Wspólnej Polityki Rolnej a głównie z zasadami korzystania przez rolników z dopłat bezpośrednich. Dużym zainteresowaniem cieszyła się również problematyka podatku VAT w rolnictwie i prowadzenie odpowiedniej księgowości oraz możliwości korzystania przez gospodarstwa rolne ze środków pomocowych SAPARD.

Tabela 6. Potrzeby szkoleniowe wśród rolników – właścicieli gospodarstw

Lp.	Tematyka szkoleń	% odpowiedzi 74 = 100%	Ranking
1.	Funkcjonowanie rynków rolnych oraz zasady uzyskiwania w ramach Wspólnej polityki Rolnej UE dopłat bezpośrednich przez gospodarstwa rolne	66,2	3
2.	Marketing produktów rolniczych – czyli jak sprzedać swoje produkty	86,4	1
3.	Normy jakości i standaryzacja produktów	36,4	6
4.	Nowoczesne technologie w produkcji rolniczej	83,8	2
5.	Organizacja gospodarstw agroturystycznych	32,4	8
6.	Podatek VAT w rolnictwie i prowadzenie ksiąg rachunkowych	63,5	4
7.	Podejmowanie dodatkowej działalności gospodarczej – alternatywne źródła dochodów	33,8	7
8.	Przedakcesyjny program pomocowy dla gospodarstw rolniczych SAPARD – zasady korzystania	50,0	5
9.	Samorganizowanie się producentów – zarządzanie grupą producencką	31,1	9

Wnioski

Przeprowadzona analiza potrzeb szkoleniowych wśród mieszkańców obszarów wiejskich obejmująca rolników, właścicieli małych i średnich firm oraz bezrobotnych pochodzących z rodzin rolniczych i nierolniczych pokazuje bardzo szerokie spektrum zróżnicowania potrzeb szkoleniowych. Specyfika regionu Małopolski sprawia jednak, że największe zainteresowanie wzbudza rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich, aktywizacja zawodowo bezrobotnych, szanse i zagrożenia, jakie niesie dla naszych rolników integracja z UE, marketing produktów rolniczych oraz nowoczesne technologie produkcji rolniczej.

Biorąc pod uwagę potrzeby szkoleniowe dla rolników związane z dostosowaniem do wymogów i standardów Unii Europejskiej proponuję następujące cztery tematy takich szkoleń:

- 1) Podejmowanie działalności gospodarczej na własny rachunek na obszarach wiejskich
 - istota przedsiębiorczości;
 - alternatywne przedsięwzięcia pozarolnicze na obszarach wiejskich w tym zwłaszcza organizacja gospodarstw agroturystycznych;
 - plan przedsięwzięcia;
 - wybór formy prawnej przedsięwzięcia;
 - zasady rejestracji działalności gospodarczej;
 - wybór formy opodatkowania;
 - zasady rozliczania się z Urzędem Skarbowym i ZUS;
 - marketing i finanse w małej firmie;
 - kredyty i środki pomocowe w działalności gospodarczej.
- 2) Przedsiębiorczość rolnicza
 - istota przedsiębiorczości rolniczej;
 - tradycyjne i alternatywne przedsięwzięcia rolnicze;
 - produkty regionalne oraz ich marketing;
 - kierunki doskonalenia organizacji gospodarstw;
 - marketingowe zarządzanie gospodarstwem;
 - planowanie działalności produkcyjnej;
 - inwestowanie w gospodarstwie;
 - kredyty i środki pomocowe dla gospodarstw;
 - integracja pozioma i pionowa w rolnictwie (organizować, kupować i sprzedawać indywidualnie czy grupowo);
 - podatek VAT;
 - prowadzenie księgowości rolniczej.
- 3) Nowoczesne technologie w rolnictwie
 - produkcja roślinna;
 - produkcja zwierzęca;
 - produkcja ogrodnicza;
 - jakość produkcji i standardy jakości;

- produkcja rolnicza a zrównoważony rozwój;
 - rachunek ekonomiczny i kalkulacje różnicowe.
- 4) Dostosowanie polskich gospodarstw do zasad Wspólnej Polityki Rolnej
 - zasady WPR;
 - funkcjonowanie rynków rolnych;
 - ewidencja zwierząt i użytków rolnych;
 - dopłaty bezpośrednie i zasady ich naliczania;
 - zasady polityki strukturalnej i możliwości korzystania ze środków strukturalnych przez gospodarstwa rolne;
 - standardy jakości obowiązujące w UE;
 - możliwości korzystania ze środków przedakcesyjnych;
 - zasady przygotowywania wniosków aplikacyjnych.

W organizacji szkoleń należy bezwzględnie zwrócić uwagę na formę ich organizacji i objęcia nimi właściwych osób celem zwiększenia ich efektywności. Stąd w ocenie wniosków na realizację szkoleń należy uwzględniać takie elementy jak:

- program szkolenia (przygotowany wspólnie z przedstawicielami beneficjentów i przez nich aprobowany);
- tworzenie grup celowych pod kątem oferowanej tematyki szkoleniowej;
- przygotowanie dobrych materiałów szkoleniowych;
- dobór wykładowców – specjalistów z danej dziedziny;
- termin szkoleń (dlaczego wciąż w okresie zimowym nie ma szkoleń?);
- czas szkolenia (w kształceniu ustawicznym dorosłych jest to bardzo ważne);
- cykliczność szkoleń;
- lokalizacja i miejsce szkoleń.

Akademia Rolnicza w Krakowie
Zakład Doradztwa Rolniczego

Literatura:

1. *Analiza ekonomiczna i ocena potrzeb szkoleniowych województwa małopolskiego, 2000. MSDR zs. w AR, Kraków.*
2. *Małopolska: szanse i zagrożenia rozwoju społecznego i gospodarczego, 1999. TRM SRP, Kraków.*
3. *Rolnicy i mieszkańcy wsi o przyszłości polskiej wsi i rolnictwa w obliczu integracji z UE, 1999. ISP, Warszawa.*
4. *Rozwój umiejętności zasobów ludzkich w Małopolsce, 2000. Raport końcowy projektu PHARE-INRED, MSDR zs. w AR, Kraków.*

Doc. dr Janusz Adam Bednarski

Wybrane aspekty kształtowania sylwetki zawodowej doradcy rolniczego

Stan i poziom wykształcenia w coraz większym stopniu determinuje wszelki rozwój, w tym również modernizację rolnictwa, jak też społeczny i techniczny rozwój całej polskiej wsi. Stwarza to konieczność ciągłego, systematycznego wzrostu poziomu wiedzy m.in. doradców rolniczych.

Nie ulega wątpliwości, że prawidłowe wykonywanie jakichkolwiek funkcji zawodowych uwarunkowane jest przede wszystkim posiadaniem odpowiednich kwalifikacji ogólnych i fachowych.

Kwalifikacje fachowe doradcy rolniczego muszą obejmować:

- wykształcenie zawodowe – podstawowe i specjalistyczne,
- przygotowanie społeczno-pedagogiczne,
- przygotowanie praktyczne.

Fachowa wiedza przestała być dziś wyłącznie potrzebą kultury. Staje się ona coraz bardziej podstawową racją działań ekonomicznych i społecznych. Nowoczesny doradca musi obecnie posiadać nie tylko odpowiednie formalne kwalifikacje (dyplom ukończenia studiów wyższych), ale także otwarty umysł, dużą przedsiębiorczość i wolę stałego ulepszania swojego „warsztatu pracy”.

Najlepszą podstawę do pracy doradczej daje analiza ekonomiczna funkcjonujących lub zamierzonych przedsięwzięć gospodarczych. Sporządzanie takiej analizy wymaga znajomości rachunkowości, zasad analizy finansowej, umiejętności operowania materiałem statystycznym i opracowania tzw. „biznes-planu”. W tych właśnie dziedzinach współczesny pracownik służb doradczych musi zdobywać coraz więcej kwalifikacji, aby umieć prowadzić doradztwo kompleksowe.

Oprócz tych zagadnień doradca musi się znać jeszcze na wielu innych sprawach, jak: zasady nauczania i wychowywania dorosłych, psychologia uczenia się, sztuka pisania, przemawiania, prowadzenia rozmów, debat i dyskusji, zasady naukowej organizacji i kierowania. Przygotowanie to jest doradcy niezbędne do opanowania umiejętności poznawania ludzi i środowiska, ich życia oraz wpływania na ich zachowanie. Aby osiąść umiejętność postępowania z ludźmi, trzeba nabyć szereg cech i wyrobić szereg zdolności, a między innymi zdolność kojarzenia zależności i związków

między faktami i zjawiskami, spostrzeganymi w życiu środowiska, zdolność rozpoznawania i oceniania dostrzeganych problemów zgodnie z ich rzeczywistym znaczeniem, umiejętność stawiania problemów, wydawania trafnych sądów o ludziach i zjawiskach społeczno-gospodarczych, podejmowania samodzielnych decyzji, konsekwencji w postępowaniu, przystosowania się do wymagań odbiorców „usług” doradcy. Przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne i socjologiczne ma uzbroić doradcę w racjonalne metody pracy.

Tak więc priorytetowego znaczenia nabiera wiedza wyniesiona ze studiów w uczelniach wyższych. Problem wyposażenia absolwentów wyższych szkół rolniczych podejmujących pracę doradcą w zasób kwalifikacji odpowiednich do wymagań tego zawodu oczekuje nadal właściwego rozwiązania. Środowisko naukowe, związane z doradztwem rolniczym często artykułowało potrzebę podniesienia rangi przedmiotu „Doradztwo rolnicze” i uczynienia go równorzędnym w stosunku do innych zajęć prowadzonych w uczelniach rolniczych. Niestety, te poczynania nie przyniosły określonych rezultatów. Doradztwo rolnicze spychane jest ciągle na plan dalszy [1].

Niezbędnym i bardzo ważnym składnikiem kwalifikacji doradcy jest odpowiednie wyszkolenie praktyczne i to w dwójakim znaczeniu. Po pierwsze: wprawy w bezpośrednim organizowaniu produkcji w ramach szeroko pojętego agrobiznesu i po drugie: uzyskania doświadczenia w pracy doradczej. W żadnej innej dziedzinie przygotowanie praktyczne nie ma chyba tak istotnego znaczenia jak w agrobiznesie, a szczególnie w rolnictwie. Doradca rolniczy nie jest przecież teoretykiem, nie prowadzi badań, eksperymentów i doświadczeń – jest człowiekiem czynu, organizatorem, jest po prostu praktykiem. Stąd w większości krajów objęcie stanowiska doradcy rolnego poprzedzone jest z reguły wcześniejszą kilkuletnią praktyką umożliwiającą kandydatowi nabycie odpowiedniego doświadczenia zawodowego i w ogóle doświadczenia życiowego wraz z przeszkoleniem pedagogicznym.

W istocie rzeczy wszystkie te sprawy reguluje w sposób dość żywiołowy samo życie. I w tym tkwi źródło poważnych trudności. Ruch kadrowy obejmuje co roku znaczny odsetek doradców, zwłaszcza młodych. A przecież na to, by „wrosnąć” w teren, żyć się

ze środowiskiem i kierować nim, potrzeba co najmniej 3–4 lata pracy w tym środowisku.

W tej sytuacji jedynym sposobem uzupełniania wykształcenia są różnorodne formy dokończania i doskonalenia kwalifikacji zawodowych doradców już w toku wykonywania pracy. W zasadzie każde, choćby najlepsze wykształcenie wyniesione ze szkoły w młodości wymaga stałego uzupełniania w późniejszym okresie. Można z małą granicą błędu stwierdzić, że względnie pełna efektywność środków i wysiłku włożonego w kształcenie pracownika jakiegokolwiek dziedziny ujawnia się dopiero po 3–5 latach, gdy do wiedzy szkolnej doda on doświadczenie praktyczne, a dopiero po 10–12 latach efektywność ta zostaje podbudowana w całej pełni doświadczeniem życiowym i zawodowym.

Rezultaty działalności doradcy zależą nie tylko od kwalifikacji i stażu w zawodzie, ale także od jego postawy społeczno-moralnej jak też od pewnych cech osobowości.

Postawę można zdefiniować jako mniej lub bardziej stałe odczucia, myśli i predyspozycje, jakie osoba ma względem pewnych aspektów swojego środowiska. Postawa ta składa się z wiedzy, odczuć i chęci do działania, albo mówiąc jeszcze prościej: postawa jest to nastawienie oceniające względem pewnego przedmiotu lub tematu, którego konsekwencją jest sposób działania w zetknięciu z tym przedmiotem [2].

Postawa skłania jednostkę do określonego zachowania się wobec zaskakujących ją różnych zjawisk przyrody i życia społecznego. Jest ona wytworem aktywności człowieka i zarazem skutkiem działających na niego wpływów środowiska przyrodniczego oraz stosunków ekonomicznych, politycznych i kulturalnych. Każdy człowiek przyjmuje indywidualnie własną mniej lub bardziej samodzielną, mniej lub bardziej dojrzałą podstawę wobec społeczeństwa i świata, ponieważ ma możliwość oceny sytuacji, w jakiej się znajduje, oraz możliwość wyboru sposobu postępowania. W określonych sytuacjach może wybrać taki lub inny sposób postępowania, może uznać jedne wartości i ideały, a inne odrzucić.

W każdym zawodzie pożądane są pewne cechy postawy, jako szczególnie ważne. Sędzia powinien być sprawiedliwy, pracownik łączności dokładny i punktualny, nauczyciel – pogodny, cierpliwy i opanowany, żołnierz – sprawny i zdyscyplinowany, lekarz – ofiarny i bezinteresowny itd. Doradca także powinien odznaczać się pewnymi cechami osobowości, które są szczególnie korzystne w jego działalności i wysoko ceniłone przez społeczność wiejską, środowisko wiejskie posiada własny dość wyraźny skonkretyzowany obraz dobrego doradcy. Potwierdzają to badania socjologiczne i pedagogiczne, w toku których próbowano ustalić na podstawie opinii rolników te zespoły cech osobowości jakimi powinien odznaczać się dobry doradca.

Do osobistych cech doradcy warunkujących skuteczność jego oddziaływania na rolnika w procesie

doradczym należą przede wszystkim jego

- poziom moralny,
- stosunek do siebie i innych,
- wrażliwość na problemy,
- elastyczność myślenia,
- ekspansywność i zdolność do podejmowania uzasadnionego ryzyka,
- wyobrażenia,
- entuzjazm,
- realizm, itp. [3].

Wśród cech pożądanych rolnicy najwyższą ceną te cechy, które stanowią o autorytecie moralnym doradcy (rzetelność, nieprzekupność, słowność, sprawiedliwość).

Środowisko wiejskie jest wyczułone na postawę doradcy przejawiającą się nie tylko w sferze jego pracy zawodowej, lecz także w życiu prywatnym. Nawet drobne potknięcia, uchybienia, nietakty, które gdzie indziej byłyby wybaczone, tu bywają natychmiast podchwytywane i nieraz na długo zapamiętywane.

Powodzenie w znacznej mierze zależy od tego, czy doradca potrafi nawiązywać kontakty z ludźmi, mieć szczerzy i bezpośredni stosunek do nich, okazywać im bezinteresowną chęć pomagania. Do tego niezbędne jest posiadanie tzw. zdolności sugestywnego oddziaływania, na którą składają się takie właściwości, jak: wzrok, brzmienie głosu, ruchy, opanowanie, odwaga w działaniu, wiara w swoje ideały, prostolinijne dążenie do celu, pogodny nastrój, wyrozumiałość i uprzejmość. Postawa życiowa doradcy powinna być potwierdzeniem głoszonych przez niego zasad i idei, bo przecież każdy wykształcony człowiek, w tym również doradca, jest w pewnej mierze społecznym wzorem do naśladowania, zwłaszcza w oczach środowiska wiejskiego.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
w Jarosławiu

Literatura

- [1] B. M. Wawrzyniak. 1998. *Naukowe, dydaktyczne i organizacyjne dokonania Katedr i Zakładów Doradztwa Rolniczego uczelni rolniczych, Materiały konferencyjne: Doradztwo rolnicze w stymulowaniu i wspieraniu przemian zachodzących w polskim rolnictwie, Poznań, s. 352*
- [2] A. W. van den Ban H.S. Hawkins: *Doradztwo rolnicze, MSDR, Kraków 1997, s. 86.*
- [3] W. Kujawiński: *Rola doradcy rolniczego w zakresie stymulowania i wspierania aktywności własnej rolników, Materiały konferencyjne: Potrzeby oświatowo-doradcze rolników w okresie przemian społeczno-gospodarczych, Warszawa 1998, s. 66.*

Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego

Sprawozdanie z działalności Zarządu Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego w roku 2000

W roku 2000 Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego zs. w Akademii Rolniczej w Krakowie prowadziło następującą działalność:

1. Wydawanie czasopisma „Wieś i Doradztwo”.

W roku ubiegłym wydano 4 numery, w tym 3 numery specjalne, których druk dofinansowany został ze środków finansowych Unii Europejskiej w ramach projektów PHARE. Tematyka numerów specjalnych była następująca:

- Nr 1 – Integracja Polski ze strukturami gospodarczymi krajów Unii Europejskiej – Program operacyjny SAPARD dla Polski;
- Nr 2 – Gospodarka zasobami przyrody w Polsce w aspekcie integracji z Unią Europejską;
- Nr 3 – Przemiany strukturalne i rynkowe w rolnictwie polskim w aspekcie integracji z Unią Europejską.

2. Zrealizowano dwa projekty finansowane ze środków Unii Europejskiej, a mianowicie:

2.1. Projekt PHARE-INRED Nr 9706-02-01 „Rozwój umiejętności zasobów ludzkich w regionie Małopolski” – realizowany przez konsorcjum w składzie: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego zs. w Akademii Rolniczej w Krakowie (lider ze strony polskiej), Fundacja Akademii Rolniczej w Lublinie im. Wincentego Witosa, Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale, CheckMark IMK Advies, Holandia – lider konsorcjum, DLV Agriconsult BV, Holandia, RKW Sachsen GmbH, Dienstleistung und Beratung, Niemcy.

Efekty: 703 osoby ukończyły kurs, zadeklarowano stworzenie 435 nowych miejsc pracy. Strona internetowa projektu: www.msdr.edu.pl/szansa zawiera m.in. materiały 9 modułów szkoleniowych oraz poradnik dla osób zamieszkałych na obszarach wiejskich, które chcą znaleźć pracę

lub rozpocząć działalność gospodarczą pt. „Chwilowo jestem bez pracy ale aktywność jest moją szansą”;

2.2. Projekt PHARE Nr 9607-02-16 „Szkolenia regionalne z zakresu integracji rolnej” – realizowany przez konsorcjum w składzie: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego zs. w Akademii Rolniczej w Krakowie (lider konsorcjum), DLV Agriconsult B.V., Holandia; Ekspert-SITR Koszalin.

Efekty: 1120 osób ukończyło kursy, 99 osób wzięło udział w wyjazdach studyjnych do krajów Unii Europejskiej, 36 osób ukończyło Studium Podyplomowe na Uniwersytecie w Białymstoku, rozszerzono działalność Regionalnego Centrum Informacji i Dokumentacji w Rzeszowie. W ramach realizowanego projektu, MSDR wydało liczne książki i broszury – łączny nakład materiałów edukacyjnych 6050 egzemplarzy;

3. Stowarzyszenie uczestniczyło w organizacji wystawy na Dożynkach Jasnogórskich pod hasłem „Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich”, której organizatorem był Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Częstochowie. Z okazji tej wystawy wydano katalog, zawierający informacje o prezentujących się tam firmach oraz zorganizowano stoisko Akademii Rolniczej w Krakowie na którym zaprezentowano wydawnictwa Akademii i Stowarzyszenia.

4. We współpracy z Małopolskim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego i Stowarzyszeniem Agroturystycznym Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne, zorganizowano Małopolską Giełdę Turystyczną. Giełda ta odbyła się w obiektach Akademii Rolniczej w Krakowie (al. 29 Listopada 46), w dniach 15–16 kwietnia 2000.

5. Stowarzyszenie uczestniczyło w wystawie POLAGRA, gdzie promowano zarówno działalność Stowarzyszenia, jak również wydawnictwa MSDR i AR w Krakowie.
6. Opracowano strategię rozwoju społeczno-gospodarczego gmin: Hów i Szczekociny oraz powiatu Ostrowiec Świętokrzyski.
7. Stowarzyszenie współuczestniczyło w opracowaniu materiałów promocyjnych dla gminy Lanckorona, które zaprezentowane zostały na spotkaniu u Wojewody Małopolskiego z przedstawicielami Komisji Europejskiej w Polsce, a następnie w Komisji Europejskiej w Brukseli.
8. We współpracy z Centrum Agrobiznesu Uniwersytetu Purdue oraz Polską Izbą Nasienną w Poznaniu zorganizowano w dniach 17–21 lipca 2000 r. w Ustroniu kurs „Marketingowe i finansowe zarządzanie firmą nasienną”, w którym wzięło udział 34 prezesów i dyrektorów firm nasiennych z całego kraju.
9. Stowarzyszenie uczestniczyło również, z wyżej wymienionymi partnerami, w organizacji kursu na poziomie zaawansowanym pt. „Zarządzanie marketingowe firmą nasienną”. Kurs ten odbył się w Uniwersytecie Purdue, w dniach 5–14 listopada 2000 i uczestniczyło w nim 25 prezesów i dyrektorów firm nasiennych. W ramach tego kursu miały miejsce wizyty studyjne w małych, średnich i dużych firmach nasiennych w stanach: Indiana i Illinois.
10. Ponadto MSDR współuczestniczyło w organizacji:
 - badań ankietowych dotyczących potrzeb doradczych i informacyjnych wśród rolników, doradców rolniczych i instytucji działających na rzecz rozwoju wsi i rolnictwa (współpraca z IRWiR PAN Warszawa);
 - konferencji naukowej „Jony metali w środowisku” (współpraca z Zakładem Ochrony Środowiska Rolniczego AR w Krakowie);
 - konferencji naukowej „Rośliny fitosanitarne i regenerujące w płodozmianie” (współpraca z Katedrą Ogólnej Uprawy Roli i Roślin AR w Krakowie);
 - 12 szkoleń na terenie powiatu bielskiego nt. „Mała przedsiębiorczość w środowisku wiejskim” (współpraca z ODR w Bielsku-Białej);
 - dożynek Diecezjalno-Powiatowych „Bestwina 2000” (współpraca z ODR w Bielsku-Białej);
 - szkoleń i wydawnictw dla Śląskiej Izby Rolniczej.

Zarząd MSDR

Kraków, dnia 19 stycznia 2001 r.

Oferta szkoleniowa

Zakład Doradztwa Rolniczego Akademii Rolniczej w Krakowie oraz Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego we współpracy z kierownictwem projektu Tempus JEP 14111 „Europejskie Studia w Sektorze Rolno-Spożywczy” informuje o możliwości realizacji kursów w rejonach (powiatach i gminach) o podanej niżej tematyce:

1. Wspólna Polityka Rolna
2. Wspólna Polityka Rolna – konsekwencje dla Polski – kurs zaawansowany
3. Polska w okresie przedakcesyjnym i po przyjęciu do Unii Europejskiej
4. Polityka ochrony środowiska w UE – Euroregiony, współpraca regionalna
5. Przemysł rolno-spożywczy
 - a) mleko i produkty mleczne
 - b) produkcja zbóż
 - c) ubój zwierząt i przetwórstwo mięsa
 - d) przetwórstwo owoców i warzyw
 - e) inne – w zależności od potrzeb
6. Prawodawstwo europejskie dotyczące produktów organicznych (produkcja, przetwórstwo, marketing i jakość)
7. Regulacje Unii dotyczące higieny żywności i pasz
8. Europejskie prawodawstwo dotyczące polityki konsumenckiej
9. Instrumenty Unii Europejskiej dotyczące spójności społeczno-ekonomicznej

Kierownictwo projektu zabezpiecza wykładców. Istnieje także możliwość wsparcia finansowego dla organizatorów kursów.

Zainteresowani organizacją kursów (ośrodki doradztwa rolniczego, izby rolnicze, zarządy gmin i sołectw, zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, organizacje pozarządowe itp.) mogą kontaktować się z koordynatorem lokalnym projektu dr Zdzisławem Źródłowskim:

Akademia Rolnicza w Krakowie, ul. Podłużna 3, tel. (012) 425 28 32, e-mail: rtzrodlo@cyf-kr.edu.pl

Unia
Europejska

PARR
Polska Agencja
Rozwoju Regionalnego

FAPA
Fundacja Programów
Pomocy dla Rolnictwa

Chwilowo jestem bez pracy ale aktywność jest moją szansą

Przewodnik dla osób zamieszkałych na obszarach wiejskich
które chcą znaleźć pracę lub założyć firmę

Bezrobocie i proces poszukiwania nowego miejsca pracy oraz nowej pozycji zawodowej jest w gospodarce rynkowej zjawiskiem normalnym.

Broszura, dostępna na stronie internetowej Stowarzyszenia www.msdr.edu.pl/szansa, pomoże spojrzeć na problem spokojnie, pobudzi do refleksji i doradzi, jak odnaleźć się w nowej sytuacji przejściowego bezrobocia, jak szybko i skutecznie pokonać ten problem.

IV Małopolska Giełda Agroturystyczna

Kraków 21–22 kwiecień 2001 r.

Organizatorzy:

- Akademia Rolnicza w Krakowie – Zakład Doradztwa Rolniczego
- Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego zs. w AR w Krakowie
- Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Krakowie
- Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Krakowie
- Stowarzyszenie Agroturystyczne „Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne“
- Małopolskie Stowarzyszenie Promocji Agroturystyki w Suchej Beskidzkiej
- Fundacja Kultury Wsi w Warszawie

Program Giełdy:

- prezentacja ofert agroturystycznych z Małopolski i innych regionów kraju,
- promocja powiatów i gmin,
- seminarium i warsztaty agroturystyczne,
- występy zespołów folklorystycznych,
- degustacje potraw regionalnych,
- wystawa rękodziela ludowego i prezentacje twórców ludowych.

W trakcie trwania Giełdy odbędą się tematyczne konkursy - z nagrodami

Lokalizacja:

obiekty Akademii Rolniczej w Krakowie przy al. 29 Listopada 46

Uczestnicy:

organizatorzy zaprosili do udziału w IV Małopolskiej Giełdzie Agroturystycznej stowarzyszenia agroturystyczne, związki wiejskich kwaterodawców, ośrodki doradztwa rolniczego, izby rolnicze, urzędy gmin i starostwa.

Serdecznie zapraszamy